Ukraińskie Pismo Podlasia

2 (186) 2023

Cena 6,00 PLN VAT 5%

NAD BUHOM I NARWOJU

www.nadbuhom.pl

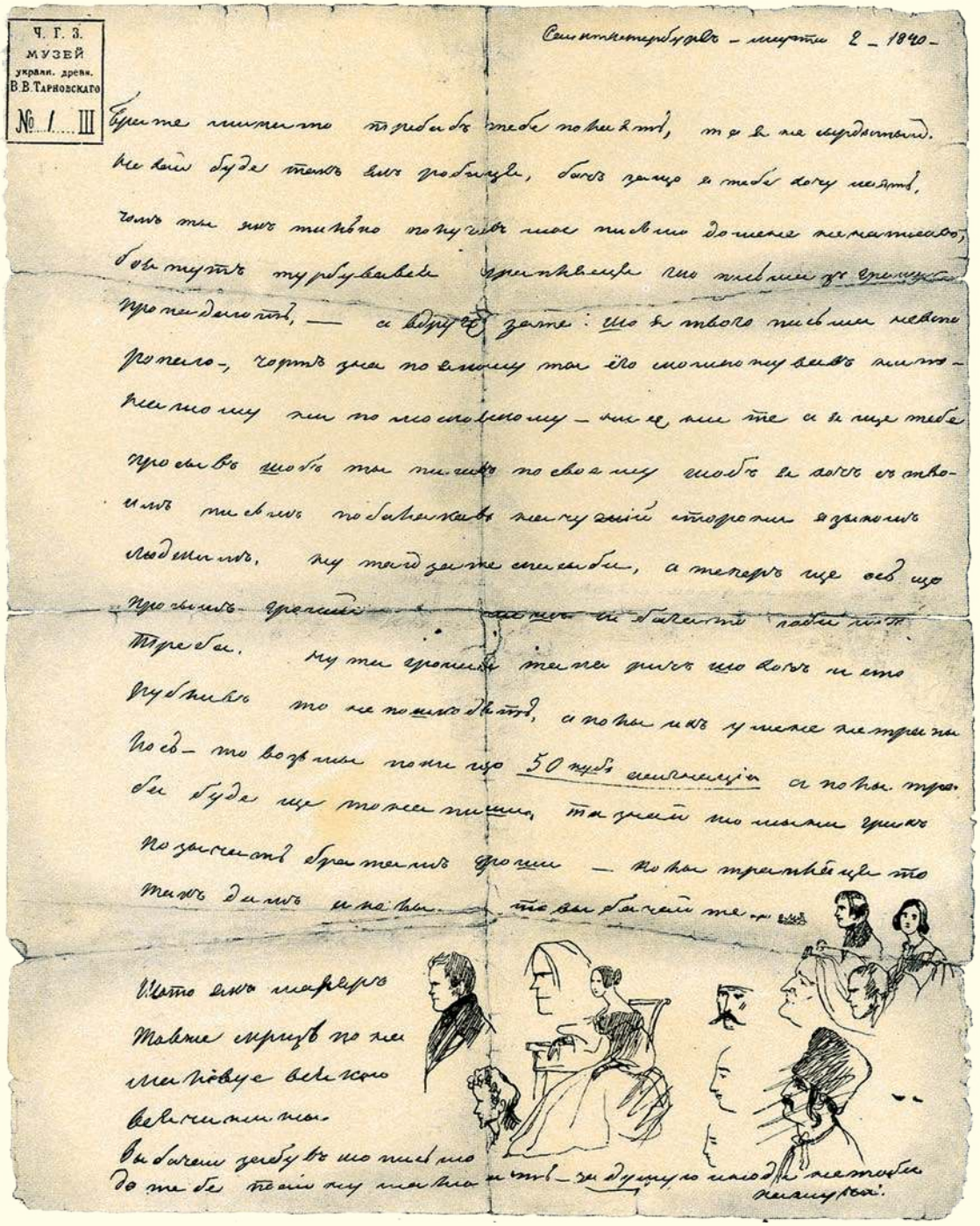
НАД БУГОМ І НАРВОЮ

ISSN 1230-2759 02

9 771230 275933

eprasa.pl 3c34f0cc89

НАД БУГОМ І НАРВОЮ

NAD BUHOM I NARWOJU

№ 2 (186) ВЕСНА 2023 ☼ Nr 2 (186) WIOSNA 2023

ЗМІСТ НОМЕРА ❖ SPIS TREŚCI

Ю. Гаврилюк, *Весна з Шевченком – про пісанє по-свойому* 1
Позиція українського середовища Підляшшя у першу річницю вторгнення Російської Федерації в Україну 3
L. Łabowicz, *Wieści nie tylko z podlaskich miast i wsi* 5
Ю. Панасюк, *«Думка» – з піснею на рідному Підляшші і у Латвії* ... 10
Н. Григорук, *Курашувські хронікі – по Руздві[e] і пуд Грумніці* 11
ReD., *Podlachiana z „Nашого слова" – o uczczeniu Szewczenki i pisankach znad Bugu* 12
Л. Рупняк, *Писанка для Перемоги* 14
Л. Лабович, *«Чом же ж ти, Нечипур, зраня ни женився»* 18
J. Hawryluk, *Obraz prawosławnej sieci parafialnej nad Bugiem i Narwią u schyłku XIX w. Parafia Brańsk* 20
JH, *Mochnate i sąsiednie wsie na mapie z końca XVIII wieku* 24
L. Łabowicz, *„Starost´ ne radost´, smert´ ne wesi[e]le". Zwyczaje związane ze śmiercią*, cz. V 26
С. Савчук, *Спогад про кліщелівських євреїв* 31
O. Rybałko, *Z ukraińskojęzycznej spuścizny Mikoły Janczuka. Próby poetyckie* (3) 33
JH, *Korniczanin Mikoła Janczuk i epizod wojny rosyjsko-unickiej na południowopodlaskim Zabużu* 33
O. Fotinicz, *Charłampowicze — rodzinna historia, zaczęta koło cerkwi w Rohaczach* 37
Ю. Гаврилюк, *Латинська головоломка з русько-польського пограничча* 42
ред., *З організованого життя над Бугом і Нарвою* 44

НАША ОБКЛАДИНКА

«Циганка-ворожка» – малюнок (акварель) Тараса Шевченка, виконаний у Санкт-Петербурзі в 1841 році (зберігається в Національному музеї Тараса Шевченка у Києві). **Стор. II:** Лист Тараса Шевченка до брата Микити Шевченка. **Стор. III-IV:** Обличчя підляської весни – околиця села Гриневичі Великі, що поряд з Більськом. *Фото Ю. Гаврилюка.*

eprasa.pl 3c34f0cc89

Весна з Шевченком — про пісанє по-свойому

Wesna z Szewczenkom — pro pisanie po-swojomu

Весна приходіт кожного року – й кожного року вона інша. Сього разу у нас весна з завершиньом конкурсу «Пішемо по-свойому» (або «пишемо», колі автор, для прикладу, з околіці Кліщель або Черемхі). Кожного року весною одзначаємо й Шевченкови роковіни – поет і артист народівся й помер у березньові, у травньові бив поховани в «Україні мілуй» – над Дніпром, на горі коло Каньова. Сьоголіта круглих роковін його житя (1814-1861) нема, все ж Тарасова особа до того, што у нас діється, односінє має.

Так склалося, што осеньою мінулого року випало мні, разом з Людмілою Лабовіч, взяті на себе ролю викладача на майстер-клясах (варштатах) «Як пісаті по-свойому?» (або «писати», колі охочий до того походіт з наших ґмін бліжших до берестейського Каменця, Високого і самого Берестя). У хроніці Пудляського наукового інституту запісане, што я «говорив про початки літературної творчості українськими підляськими говірками на фоні літературного процесу на Північному Підляшші», а також «вказав на проблеми, перед якими стають літератори та журналісти, що пишуть твори говірками». Звістно, всього сказаного тогди повторюваті не буду, хочу оно звернуті увагу на два факти.

Перши факт зв'язани саме з Шевченком, бо й вун мусів заохочуваті, а то й усільно припрошуваті до пісаня по-свойому – до того ще й власну сім'ю. А «пісаті по-свойому» тогди над Дніпром значило тоє само, што й тепер на Пудляшові – своєю «говуркою», бо української літературної мови у туй формі, якую вона має тепер (з однозначним правопісом і спеціалістичнимі словнікамі), просто не било. Правда – в Кійові «пісалі кіриліцьою» найменш з X столітя, все ж вельмі довгі

Wesna prychodit kożnoho roku – j kożnoho roku wona insza. Sioho razu u nas wesna z zawerszyniom konkursu «Piszemo po-swojomu» (abo «pyszemo», koli awtor, dla prykładu, z okolici Kliszczel abo Czeremchi). Kożnoho roku wesnoju odznaczajemo j Szewczenkowy rokowiny – poet i artyst narodiwsia j pomer u berezniowi, u trawniowi byw pochowany w «Ukrajini miłuj» – nad Dniprom, na hori koło Kaniowa. Sioholita kruhłych rokowin joho żytia (1814-1861) nema, wse ż Tarasowa osoba do toho, szto u nas dijet´sia, odnosinie maje.

Tak skłałosia, szto osenioju minułoho roku wypało mni, razom z Ludmiłoju Łabowicz, wziati na sebe rolu wykładacza na majster-klasach (warsztatach) «Jak pisati po-swojomu?» (abo «pysaty», koli ochoczyj do toho pochodit z naszych gmin bliższych do berestejśkoho Kamencia, Wysokoho i samoho Berestia). U chronici Pudlaśkoho naukowoho instytutu zapisane, szto ja «howoryw pro poczatky literaturnoji tworczosti ukrajińskymy pidlaśkymy howirkamy na foni literaturnoho procesu na Piwnicznomu Pidlaszszi», a takoż «wkazaw na probłemy, pered jakymy stajut´ literatory ta żurnalisty, szczo pyszut´ twory howirkamy». Zwistno, wsioho skazanoho tohdy powtoruwati ne budu, choczu ono zwernuti uwahu na dwa fakty.

Perszy fakt zwjazany same z Szewczenkom, bo j wun musiw zaochoczuwati, a to j usilno pryproszuwati do pisania po-swojomu – do toho szcze j własnu sim'ju. A «pisati po-swojomu» tohdy nad Dniprom znaczyło toje samo, szto j teper na Pudlaszowi – swojeju «howurkoju», bo ukrajińskoji literaturnoji mowy u tuj formi, jakuju wona maje teper (z odnoznacznym prawopisom i specialistycznymi słownikami), prosto ne było. Prawda – w Kijowi «pisali kirylicioju» najmensz z X stolitia, wse ż welmi dowhi

Молодий Тарас Шевченко на варшавському пам'ятнікові, одкритому весною 2002 року. Фото Ю. Гаврилюка

eprasa.pl 3c34f0cc89

час била то мова кніжна, більш чи менш набліжона до занесяної з Балканув церковнослов'янщини, котора з церковних книг пронікала й у світське письменство. Протягом століть, у літопісах, праводавчих і господарських документах церковнослов'янські елємент мішався з руською-українською мовою наших предкув – так сформовалася, по суті штучна, письмова «руська мова» (з найбільш набліжаним до розмовної варіантом – «простою мовою»), котора у XVI-XVII ст. уживалась у адміністрації, школі й всякіх формах літератури, однак у XVIII ст. вийшла з ужитку.

На українських теренах, што оставалі у границях Речи Посполітої, заміниła її пульська мова (навіт у церковнуй освіті і проповідях), а на теренах Гетьманщини і Слобожанщини – мова, якую тамтешні українці звалі московською. А што Московська держава, у 1721 рокові названа Російською імперією (цар став себе зваті імператором), то держава замордизму і ґвалту над людіма і їхньою совістью, то й одним з елєментув московської=імперської політикі било заказуванє українського й наказуванє московського=російського. Тому, хоч найбільш відоми заборони української мови з'явіліся у 1863 (Валуєвські циркуляр) і 1876 р. (Емські указ), отже, вже послі смерті Шевченка, то й за його молодості українці в проповідях у церкві чулі оно московську мову й такою ж мовою училі їх у школах читаті й пісаті. Тому кажди, хто не пуддавався туй імперсько-русифікаторськуй пресії, мусів учитіся пісаті сам (достосовуючи відоми зо школи правопіс), а ще й спеціально просітісь, коб од когось з сім'ї достаті напісане по-свойому.

«Рихтік, як у нас тепер» – сказала б моя покуйна дядіна Марія, якої син Іван у 1985 рокові, одпісуючи саме понашому на мою епістолу, просів: «Перебач за сіты базгроли, бо я учусь пісаті по нашуй мові і наразі лєпі не вмію». Найстарійши за датою ліст Тараса Шевченка, якій заховався (з 15 лістопада 1839 року – дати за старим стильом, треба додаваті 12 дьон), саме з такімі ознакамі: пісани буквамі російського правопісу (включно з нікому ні до чого не потрібнимі «твердимі знакамі» на кунцях слув) і кілька рази повторуваною просьбою про одпісанє рудною мовою.

І так молодий – 25-літні – Тарас, вже як вульни чоловік (у попередньому рокові бив викупляни з кріпацтва – московської форми панщизняної неволі) і студент петербурзької Академії мистецтв, пісав до свого, на три рокі старшого брата Мікіти, між іншим, такоє: «...учуся малювать, колы трапиця, заробляю гроши, оце на тимъ тижни заробивъ трохи, то й тоби посылаю... Такъ отъ, бачъ, жыву, учусь, никому не кланяюсь и никого не боюсь, окроме Бога – велике щасьтя буть вольнымъ чоловикомъ, робишъ, що хочишъ, нихто тебе не спиныть. ...як тілько получишъ мое оце письмо, заразъ до мене напиши, щобъ я знавъ. Та, будь ласкавъ, напиши до мене такъ, якъ я до тебе пишу, не по московскому, а по нашому, –

Бо москали чужи люды,
Тяжко з ными житы;
Немае съ кимъ поплакаты,
Ни поговориты; –

Такъ нехай же я хочъ черезъ папиръ почую ридне слово, нехай хочъ разъ поплачу веселыми слезами, бо мыни тутъ такъ стало скушно, що я всяку ничъ тилько й бачу во сни, що тебе, Керелівку, та рідню... Ще разъ прошу, напиши мини письмо, та по своему, будь ласкавъ – а не по московскому. (...) Не забудь же, заразъ напиши письмо – та по своему».

Продовжинє на 29 стор.

czas była to mowa kniżna, bulsz czy mensz nabliżona do zanesianoji z Bałkanuw cerkownosłowjanszczyny, kotora z cerkownych knih pronikała j u switśkie piśmenstwo. Protiahom stolit´, u litopisach, prawodawczych i hospodarśkich dokumentach cerkownosłowjański element miszawsia z ruśkoju-ukrajińskoju mowoju naszych predkuw – tak sformowałasia, po suti sztuczna, piśmowa «ruśka mowa» (z najbulsz nabliżanym do rozmownoji wariantom – «prostoju mowoju»), kotora u XVI-XVII st. używałaś u administraciji, szkoli j wsiakich formach literatury, odnak u XVIII st. wyjszła z użytku.

Na ukrajińskich terenach, szto ostawali u hraniciach Reczy Pospolitoji, zaminiła jiji pulśka mowa (nawit u cerkownuj oswiti i propowidiach), a na terenach Het´manszczyny i Słobożanszczyny – mowa, jakuju tamteszni ukrajinci zwali moskowśkoju. A szto Moskowśka derżawa, u 1721 rokowi nazwana Rosijśkoju imperijeju (car staw sebe zwati imperatorom), to derżawa zamordyzmu i gwałtu nad ludima i jichnioju sowistioju, to j odnym z elementuw moskowśkoji=imperśkoji polityki było zakazuwanie ukrajińskoho j nakazuwanie moskowśkoho=rosijśkoho. Tomu, chocz najbulsz widomy zaborony ukrajińskoji mowy zjawilisia u 1863 (Wałujewśki cyrkular) i 1876 r. (Emśki ukaz), otże, wże posli smerti Szewczenka, to j za joho mołodosti ukrajinci w propowidiach u cerkwi czuli ono moskowśku mowu j takoju ż mowoju uczyli jich u szkołach czytati j pisati. Tomu każdy, chto ne puddawawsia tuj imperśko-rusyfikatorśkuj presiji, musiw uczytisia pisati sam (dostosowujuczy widomy zo szkoły prawopis), a szcze j specialno prositiś, kob od kohoś z simji dostati napisane po-swojomu.

«Rychtik, jak u nas teper» – skazała b moja pokujna diadina Marija, jakoji syn Iwan u 1985 rokowi, odpisujuczy same po-naszomu na moju epistołu, prosiw: «Perebacz za sity bazhroły, bo ja uczuś pisati po naszuj mowi i narazi lepi ne wmiju». Najstarijszy za datoju list Tarasa Szewczenka, jakij zachowawsia (z 15 listopada 1839 roku – daty za starym stylom, treba dodawati 12 dion), same z takimi oznakami: pisany bukwami rosijśkoho prawopisu (wkluczno z nikomu ni do czoho ne potribnymi «twerdymi znakami» na kunciach słuw) i kilka razy powtoruwanoju prośboju pro odpisanie rudnoju mowoju.

I tak mołodyj – 25-litni – Taras, wże jak wulny czołowik (u poperedniomu rokowi byw wykuplany z kripactwa – moskowśkoji formy panszczyznianoji newoli) i student peterburźkoji Akademiji mystectw, pisaw do swoho, na try roki starszoho brata Mikity, miż inszym, takoje: «...uczusia maluwat´, koły trapycia, zaroblaju hroszy, oce na tym tyżni zarobyw trochy, to j tobi posyłaju... Tak ot, bacz, żywu, uczuś, nikomu ne kłaniajuś i nikoho ne bojuś, okrome Boha – wełyke szczaśtia but´ wolnym czołowikom, robysz, szczo choczysz, nichto tebe ne spynyt´. ...jak tilko połuczysz moje oce pyśmo, zaraz do mene napyszy, szczob ja znaw. Ta, bud´ łaskaw, napyszy do mene tak, jak ja do tebe pyszu, ne po-moskowskomu, a po naszomu, –

Bo moskali czuży ludy,
Tiażko z nymy żyty;
Nemaje s kym popłakaty,
Ni pohoworyty; –

Tak nechaj że ja chocz czerez papir poczuju ridne słowo, nechaj chocz raz popłaczu wesełymy słezamy, bo myni tut tak stało skuszno, szczo ja wsiaku nicz tilko j baczu wo sni, szczo tebe, Kereliwku, ta ridniu... Szcze raz proszu, napyszy myni pyśmo, ta po swojemu, bud´ łaskaw – a ne po moskowskomu. (...) Ne zabud´ że, zaraz napyszy pyśmo – ta po swojemu».

Prodowżynie na 29 stor.

eprasa.pl 3c34f0cc89

Позиція українського середовища Підляшшя у першу річницю вторгнення Російської Федерації в Україну

Вже рік триває героїчна боротьба української держави та нації проти відкритого нападу Російської Федерації, який почався 24 лютого 2022 р. З цього моменту агресія Росії проти України, яка фактично тривала з 2014 р., набула нового, жахливого виміру. Вона призвела до десятків тисяч трагедій, руйнувань і безповоротних втрат. Кожен із 365 днів минулого року вторгнення приносив смерть і біль. Російські бомби та ракети руйнують будинки, лікарні, музеї, школи, театри, храми, енергетичну інфраструктуру, цілі міста та села перестали існувати. Щодня гинуть мирні жителі, в тому числі діти, жінки та люди похилого віку, стерті біографії багатьох, хто вже не зможе повернутися до нормального життя. На зайнятих територіях окупанти вчиняють злочини, катуючи та вбиваючи жителів. Сотні тисяч людей, у тому числі тисячі дітей, були депортовані до Росії з окупованих частин України. Мільйонам українців довелося покинути свої домівки, часто шукаючи спокою та безпеки за межами Батьківщини.

Метою війни, яку ініціював президент Російської Федерації, є знищення української держави та народу. Йдеться у ній не лише про спроби відбудувати Російську імперію, відтворити совєтський простір чи розширити кордони Росії, але про дії, які йдуть набагато далі, виходячи із заперечення самого існування української нації, самобутності українського культурного простору, традиції української державності. Російський наратив – це повернення до ідеології «России единой и неделимой», що заперечує права українців на національну окремішність і власний шлях розвитку. Отже, нинішня війна для української держави і народу є боротьбою за право на існування і водночас захистом фундаментальних прав людини, свободи слова та переконань, а також війною «за нашу і вашу свободу».

У Більську привселюдне зачитання «Позиції українського середовища...» відбулося 24 лютого, під час мітингу під стінами міської ратуші. Фоторепортаж з події – Юрія Гаврилюка.

Українське суспільство продемонструвало всьому світу неймовірну мужність, відвагу та рішучість у захисті своєї держави, своєї свободи та незалежності. Україна несе великі втрати, але досі не видно кінця цій шаленій агресії. Хочемо віддати нашу шану всім, хто героїчно захищає Україну від злочинної агресії: українським воїнам та їхнім родинам, усім, хто їх підтримує та допомагає, часто ризикуючи своїм здоров'ям та життям.

eprasa.pl 3c34f0cc89

У цій нерівній боротьбі з російським агресором Україна отримала безпрецедентну підтримку з боку всього демократичного світу. Особливу роль тут відіграє Республіка Польща, надаючи українській державі та народові всебічну підтримку. Відвертість і гостинність польського суспільства, прийом під дах мільйонів біженців з України, викликає повагу і визнання. Українська громада Підляшшя висловлює велику подяку також всім іншим державам і суспільствам Європи та всього світу, які підтримують Україну. Як громадяни Республіки Польща, слова подяки за допомогу, надану Україні та її громадянам, керуємо державній владі Республіки Польща, органам місцевого самоврядування, неурядовим організаціям, усім полякам та представникам національних та етнічних меншин у Польщі. Дякуємо всім, хто тут, на нашому Підляшші, заангажувався у допомогу Україні та біженцям, долучаючись також у дії, які проводив Союз українців Підляшшя: адміністративним властям, органам місцевого самоврядування, державним установам, громадським організаціям і фундаціям, школам, дитячим садкам, гурткам сільських господинь, Церквам та релігійним організаціям та усім жителям регіону.

Війна надалі триває. Україна потребує постійної підтримки, щоб захистити свою свободу, а також свободу всієї Європи та демократичного світу. Звертаємося до всіх про постійну допомогу українській державі та суспільству в досягненні перемоги та миру, про подальшу опіку над біженцями з України, а також про підтримку у відбудові зруйнованої країни після цієї жахливої та варварської війни.

«Боже Великий Єдиний, нам Україну храни!».

Від імені українського середовища Підляшшя:
***Марія Рижик**, голова Союзу українців Підляшшя*
***Андрій Артем'юк**, заступник голови Союзу українців Підляшшя*
***Лука Бадовець**, заступник голови Союзу українців Підляшшя*
***Людмила Лабович**, секретар Союзу українців Підляшшя*
***Юрій Гаврилюк**, головний редактор Українського часопису Підляшшя «Над Бугом і Нарвою»*
***Мирослав Степанюк**, голова Товариства спадщина Підляшшя*
***Юрій Місіюк**, голова Товариства друзів скансену в Козликах*
***Григорій Купріянович**, директор Підляського наукового інституту*

Більськ на Підляшші, 24 лютого 2023 року

eprasa.pl 3c34f0cc89

Wieści nie tylko z podlaskich miast i wsi

UKRAINA. 29 stycznia w wieku 94 lat zmarł Dmytro Pawłyczko (Дмитро Павличко, 1929-2023), wybitny ukraiński poeta, tłumacz, krytyk literacki, działacz społeczny, polityk. W latach 1999--2001 był ambasadorem Ukrainy w Polsce. Wielokrotnie odwiedzał w tym czasie Podlasie. Nie tylko brał udział w imprezach ukraińskich w regionie i spotykał się z działaczami ukraińskimi, ale też jeździł na podlaskie wsie.

Dmytro Pawłyczko podczas uroczystości 500-lecia kozactwa, wieś Kapuliwka, 4 sierpnia 1990 r. Foto M. Jakowenko, W. Biłećkyj.

Dmytro Pawłyczko był członkiem grupy ukraińskiej inteligencji twórczej określanej mianem *Szistdesiatnyky* (ukr. Шістдесятники), która w 1956 r. stworzyła nieformalny ruch na rzecz odrodzenia języka i kultury ukraińskiej, obrony przed rusyfikacją, przywrócenia przemilczanego dorobku literackiego klasyków ukraińskich i przedstawicieli tzw. „rozstrzelanego odrodzenia" z lat 20. XX w. Był autorem wielu tomów wierszy, tłumaczem poezji anglojęzycznej (m.in. sonetów Szekspira), polskiej, bułgarskiej, rosyjskiej i innej. Jednym z jego najpopularniejszych utworów jest wiersz „Dwa kolory" («Два кольори»), do którego w 1964 r. kompozytor Ołeksandr Białasz (Олександр Білаш) napisał muzykę. Dziś jest to popularna piosenka ukraińska, znana i śpiewana też na Podlasiu.

Dmytro Pawłyczko był ojcem Sołomiji Pawłyczko (ukr. Соломія Павличко, 1958-1999), pisarki, publicystki, autorki prac z zagadnień feminizmu, która zmarła w wieku 41 lat po nieszczęśliwym wypadku w wyniku zatrucia tlenkiem węgla w swoim domu w Kijowie.

BRAŃSK – ZANIE – SZPAKI. 2 lutego w 77. rocznicę pacyfikacji prawosławnych wsi dokonanych przez oddział Romualda Rajsa ps. Bury odbyły się uroczystości ku czci świętych męczenników podlaskich zamordowanych w Zaniach, Szpakach i innych podlaskich wsiach. W programie obchodów była liturgia święta w cerkwi pw. św. Symeona Słupnika w Brańsku. Za pomordowanych modlono się też w Zaniach i Szpakach. Wcześniej, **29 stycznia**, uroczystości odbyły się w Zaleszanach.

Prawosławne ukraińskojęzyczne wsie na Podlasiu zostały spacyfikowane na przełomie stycznia i lutego 1946 r. przez oddział Romualda Rajsa. Zginęło wówczas 79 prawosławnych, w tym kobiety, osoby starsze oraz dzieci. W 2001 r. po śledztwie prokurator Instytutu Pamięci Narodowej uznał, że działania oddziału „Burego" nosiły znamiona zbrodni ludobójstwa. Cerkiew prawosławna w Polsce uznała ofiary pacyfikacji za świętych męczenników. Dzień ich upamiętnienia wyznaczono na koniec lipca, a lokalnie pomordowani wspominani są także w rocznicę śmierci.

BIELSK PODLASKI. 4 lutego w Bielskim Domu Kultury odbyły się jubileuszowe X „Bielskie Klimaty Artystyczne 2023". Podczas imprezy wręczono nagrody Przyjaciela Bielskiego Domu Kultury, odbył się karnawałowy koncert zespołów BDK i zaproszonych gości, były także prezentacje pracowni artystycznych.

Na scenie wystąpili bielscy wykonawcy, w tym działający przy BDK Ukraiński Zespół Pieśni i Tańca „Ranok", który wykonał ukraińskie pieśni ludowe, a także zaprezentował tańce ukraińskie.

„Bielskie Klimaty Artystyczne" to prezentacja tego, czym zajmuje się Bielski Dom Kultury oraz zespołów, które przy nim działają. Tradycyjnie występują na imprezie wykonawcy prezentujący kulturę polską, białoruską oraz ukraińską.

BIELSK PODLASKI. 12 lutego w Bielskim Domu Kultury odbył się koncert z okazji jubileuszu 15-lecia istnienia zespołu „Zołoto". To projekt Justyny Porzezińskiej i Studia Piosenki Fart, działającego przy BDK. Grupa ma w swoim repertuarze m.in. piosenki ukraińskie, z którymi występuje na koncertach organizowanych przez Związek Ukraińców Podlasia, takich jak „Na Iwana, na Kupała" czy Konkurs Piosenki Ukraińskiej „Z Pidlaśkoji Krynyci".

Podczas uroczystego jubileuszu można było usłyszeć ciekawe aranżacje piosenek ukraińskich w wykonaniu grupy „Zołoto". Wraz z bielskimi wokalistkami wystąpił zaprzyjaźniony popularny zespół „Dobryje Grajki". W jego wykonaniu również można było usłyszeć piosenki ukraińskie.

Na jubileuszu nie zabrakło tortu, który grupie „Zołoto" podarowała dyrektor Bielskiego Domu Kultury Elżbieta Fionik w imieniu wszystkich pracowników. Od „Dobrych Grajków" bielskie wo-

eprasa.pl 3c34f0cc89

kalistki otrzymały złoty puchar. Jubileuszu 15-latkom gratulowali: burmistrz Bielska Podlaskiego Jarosław Borowski, sekretarz gminy Boćki Walenty Korycki oraz Maria Ryżyk, przewodnicząca Związku Ukraińców Podlasia.

SIEMIATYCZE. 21 lutego w galerii Siemiatyckiego Ośrodka Kultury odbył się wernisaż wystawy prac malarskich ukraińskiej artystki Switłany Łozenko (Світлана Лозенко). Zaprezentowano na nim 41 prac poświęconych wojnie w Ukrainie. Część z nich powstała w Siemiatyczach, pozostałe zostały przekazane z Kijowa. Z koncertem pieśni ukraińskich wystąpił zespół „Omorfos" działający przy Siemiatyckim Ośrodku Kultury.

Switłana Łozenko urodziła się w stolicy Ukrainy Kijowie. W wieku 12 lat rozpoczęła naukę w szkole artystycznej. Jej prace już wtedy cieszyły się dużym zainteresowaniem i były wystawiane na dziecięcych wystawach i w kinoteatrach Kijowa. Pracowała w Kijowskim Studiu Filmów Popularnonaukowych jako ilustratorka filmów dziecięcych. Brała udział w produkcji filmów rysunkowych dla dzieci oraz pracowała jako malarka. Miała wiele wystaw swoich prac na Politechnice Kijowskiej. W dniu wybuchu wojny w Ukrainie wraz z mężem i wnukami wyjechała do Polski, a od maja 2022 r. mieszka w domu parafialnym przy parafii pw. św. Andrzeja Boboli w Siemiatyczach. Jej dwie córki, syn oraz zięć pozostali w Ukrainie i walczą w szeregach armii ukraińskiej z rosyjskim najeźdźcą.

Wystawa była gestem podziękowania za przyjęcie przez Polskę wojennych uchodźców z Ukrainy. Część przychodów za sprzedaż prac artystka przekaże na armię ukraińską.

Wystawę można było oglądać do **21 marca**.

SZOSTAKOWO. 21 lutego w Dziennym Domu Pomocy w Szostakowie w gminie Czyże odbyły się warsztaty rękodzielnicze, skierowane do seniorów (*na foto*). Zainteresowane mieszkanki gminy w wieku powyżej 60 lat mogły spróbować swoich sił w robieniu na drutach lub szydełkiem. Spotkanie prowadziła Nina Adamiuk z Czyż, która od wielu lat zajmuje się robótkami ręcznymi, a w swojej kolekcji ma przepiękne szale, chusty, obrusy, firanki, ale też nakrycia głowy, swetry, jaśki i inne przedmioty użytkowe. To niezwykle ciekawe i pomysłowe wyroby dziewiarskie, nieraz łączące elementy tradycyjne ze współczesnymi.

W warsztatach wzięło udział 16 kobiet z gminy Czyże – Kuraszewa, Klejnik, Czyż i innych miejscowości. Pani Nina zaprezentowała im narzędzia pracy, materiały oraz pokazała mnóstwo gotowych wyrobów. Prowadząca dzieliła się z uczestniczkami swoim doświadczeniem oraz dawała praktyczne rady. Każda z kobiet biorących udział w warsztatach spróbowała zrobić coś na drutach lub szydełkiem.

W 2021 r. w Szostakowie w ramach projektu „Nie jesteś sam!" funkcjonował Dzienny Dom Pomocy. Był to ośrodek skierowany do seniorów z gminy, nastawiony na ich aktywizację i integrację.

eprasa.pl 3c34f0cc89

Każdego dnia osoby biorące udział w projekcie były dowożone do ośrodka, gdzie otrzymywały opiekę i wsparcie, ponadto miały różnorodne zajęcia opiekuńcze, aktywizujące, rozwijające. Po zakończeniu projektu Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Czyżach postanowił wykorzystać funkcjonujący budynek do zajęć aktywizujących starszych mieszkańców gminy. Co miesiąc w Szostakowie odbywają się spotkania połączone z zajęciami praktycznymi skierowanymi zarówno do kobiet, jak i do mężczyzn. Do ich prowadzenia zapraszani są fachowcy z różnych dziedzin, najczęściej spoza gminy. Na lutowym spotkaniu organizatorzy postanowili wykorzystać miejscowy potencjał, dlatego też jako prowadzącą warsztaty zaproszono utalentowaną mieszkankę gminy – Ninę Adamiuk.

BIAŁYSTOK. 23 lutego przebywała na Podlasiu delegacja z obwodu zakarpackiego w Ukrainie na czele z przewodniczącym rady obwodu Wołodymyrem Czubirko (Володимир Чубірко). Ukraińscy goście odwiedzili Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego, spotkali się z przedstawicielami urzędu oraz instytucji z regionu. W trakcie spotkań rozmawiano m.in. o rzeczywistości po wybuchu wojny, perspektywach współpracy międzyregionalnej oraz realizacji projektów w ramach programu Interreg NEXT 2021-2027. Goście z obwodu zakarpackiego zwiedzili też Operę i Filharmonię Podlaską w Białymstoku.

BIAŁYSTOK. 24 lutego na Rynku Kościuszki odbył się wiec w rocznicę wybuchu wojny w Ukrainie. Demonstrację „Razem przeciwko rosyjskiej agresji" zorganizowali w centrum miasta pod pomnikiem marszałka Józefa Piłsudskiego Ukrainki i Ukraińcy mieszkający obecnie w Białymstoku, diaspora białoruska oraz władze samorządowe, a także działająca na rzecz promocji kultury białoruskiej Fundacja „Tutaka".

W manifestacji wzięło udział ok. 500 osób. Demonstranci przynieśli ze sobą flagi ukraińskie, biało-czerwono-białe (białoruskie) oraz polskie. Ukraińcy, w tym dzieci, odśpiewali hymn ukraiński „Szcze ne wmerła Ukrajina" («Ще не вмерла Україна») oraz pieśń ukraińską „Czerwona kałyna" («Червона калина»), która stała się symbolem bohaterskiej walki Ukraińców z rosyjskim najeźdźcą.

Na wiecu był obecny Łukasz Badowiec, zastępca przewodniczącego Związku Ukraińców Podlasia, który w imieniu środowiska ukraińskiego regionu odczytał „Stanowisko środowiska ukraińskiego Podlasia w pierwszą rocznicę inwazji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę". Podczas demonstracji przemawiali również przedstawiciele diaspory białoruskiej i ukraińskiej, władze Białegostoku, poseł Robert Tyszkiewicz i poseł Paweł Krutul.

Uczestnicy manifestacji przeszli później z płonącymi zniczami z Rynku Kościuszki na plac przed Teatrem Dramatycznym im. Aleksandra Węgierki w Białymstoku. Zapłonęło tam około tysiąca zniczy. Część z nich pojawiła się już wcześniej, inne przynieśli i zapalili uczestnicy demonstracji.

BIAŁYSTOK. 24 lutego w pierwszą rocznicę zbrojnej napaści Federacji Rosyjskiej na Ukrainę w Teatrze Szkolnym im. Jana Wilkowskiego w Białymstoku odbyło się „Spotkanie z poezją ukraińską", organizowane przez Centrum Pomocy Migrantom i Uchodźcom Caritas Archidiecezji Białostockiej. Można było na nim usłyszeć m.in. wiersze współczesnych poetów ukraińskich, jak i tradycyjne ukraińskie pieśni ludowe. Swój program artystyczny zaprezentowały studentki uczelni pochodzące z Ukrainy. Wystąpił ukraiński zespół folklorystyczny „Dobryna" z Białegostoku, po ukraińsku zaśpiewali również uczniowie Szkoły Podstawowej nr 9 w Białymstoku, uczący się języka ukraińskiego jako języka ojczystego.

HAJNÓWKA. 25 lutego odbyła się akcja pod hasłem „Wiecznaja Pamiat'". Wzięli w niej udział mieszkańcy Hajnówki, bliscy pomordowanych w 1946 r. przez oddział „Burego" prawosławnych mieszkańców wsi na Podlasiu, społecznicy, a także liczne grono hajnowian.

Obchody rozpoczęły się nabożeństwem ku czci świętych męczenników w cerkwi pw. św. Jana Chrzciciela w Hajnówce. Później uczestnicy udali się na skwer przed urzędem miasta, gdzie złożyli kwiaty przy pomniku ofiar wojen i represji.

Uroczystości przy pomniku rozpoczęły się od przypomnienia tragicznych wydarzeń z przełomu stycznia i lutego 1946 r. oraz odczytania imion i nazwisk pomordowanych. Nawiązano też do haniebnej agresji Rosji na Ukrainę. „Wydarzenia ostatnich lat, a zwłaszcza tocząca się od roku straszna wojna w Ukrainie pokazuje, że nienawiść wciąż potrafi znaleźć drogę do ludzkich serc, zatruwać umysły. Przekonaliśmy się również po raz kolejny, że prawdziwi żołnierze nie walczą z cywilami, nie celują swojej broni w stronę bezbronnych ludzi, nie używają wobec nich swojej siły" – można było usłyszeć na uroczystościach.

Organizatorzy podczas przemówienia zwrócili też uwagę, że zawsze na przełomie lutego i marca w Hajnówce odbywał się „haniebny marsz, który deptał pamięć o niewinnych ofiarach, a wychwalał sprawców mordów". W tym roku Marsz Pamięci Żołnierzy Wyklętych organizowany przez środowiska narodowe został odwołany, co organizatorzy uroczystości uznali za „triumf sumienia nad zaślepiającą ideologią". Z marszu zrezygnowali sami organizatorzy, czego główną przyczyną prawdopodobnie była napięta sytuacja międzynarodowa i wojna w Ukrainie, a takie wydarzenie mogłoby zostać wykorzystane do celów propagandowych.

Akcja pod hasłem „Wiecznaja Pamiat'" odbywa się w Hajnówce od 2018 r. To odpowiedź grupy lokalnych społeczników i mieszkańców miasta na kontrowersyjne marsze środowisk narodowych.

eprasa.pl 3c34f0cc89

KLESZCZELE – BIELSK PODLASKI. 28 lutego w wieku 81 lat zmarł Mikołaj Roszczenko, wieloletni dyrektor Szkoły Podstawowej nr 4 im. A. Mickiewicza w Bielsku Podlaskim. Zanim trafił do bielskiej „czwórki", był dyrektorem nieistniejącej już szkoły w Paszkowszczyźnie. Później zaczął pracę w SP4 w Bielsku Podlaskim, gdzie był dyrektorem i nauczycielem. Kierował szkołą w czasie reform w oświacie, gdy powstawał Zespół Szkół im. A. Mickiewicza w Bielsku Podlaskim, łączący Szkołę Podstawową nr 4 i Gimnazjum nr 2.

W 1994 r. dzięki wsparciu i znaczącej pomocy Mikołaja Roszczenki w bielskiej „czwórce" wprowadzono zajęcia języka ukraińskiego jako języka ojczystego. Obecnie w szkole funkcjonują klasy ukraińskie. Jest to największy punkt nauczania języka ukraińskiego na Podlasiu oraz jedyna placówka w województwie podlaskim, w której nauczanie jest zorganizowane w oddzielnych klasach ukraińskich. Najbardziej utalentowani uczniowie szkoły śpiewają i tańczą w Ukraińskim Zespole Pieśni i Tańca „Ranok".

Mikołaj Roszczenko pochodził z Kleszczel. W połowie lat 60. XX w. należał do ukraińskiej grupy teatralnej, która powstała w miasteczku przy miejscowym kole Ukraińskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego. Największym osiągnięciem grupy było wystawienie w 1966 r. sztuki „Nieszczęśliwa" (ukr. «Безталанна») Iwana Karpenki-Karego (Іван Карпенко-Карий, 1845-1907). Z ukraińskim przedstawieniem kleszczelowscy aktorzy występowali w wielu miejscowościach na Podlasiu, m.in. w Orzeszkowie, Czyżach, Narewce, Daszach, Dobrowodzie, Milejczycach, a także na Mazurach. Największym sukcesem okazał się występ na Ogólnopolskim Przeglądzie Amatorskich Kół Teatralnych UTSK w Przemyślu, na którym grupa z Kleszczel zajęła pierwsze miejsce. Mikołaj Roszczenko grał w sztuce jedną z głównych ról. O swoich występach opowiedział ojczystą gwarą ukraińską w wywiadzie, który ukazał się w numerze 5/2018 Ukraińskiego Pisma Podlasia „Nad Buhom i Narwoju". Będąc na emeryturze, często uczestniczył w przedsięwzięciach organizowanych przez środowisko ukraińskie w Bielsku Podlaskim.

BIAŁYSTOK. 2 marca w Okręgowej Izbie Lekarskiej w Białymstoku odbył się koncert muzyki klasycznej – „Liryka wokalna znad Dniepra". Z ukraińskimi pieśniami wystąpili tenor Paweł Pecuszok, sopranistka Marta Wróblewska, a akompaniował im Krzysztof Kiercul. Uczestnicy koncertu usłyszeli pieśni w kompozycji twórcy ukraińskiej opery narodowej Mykoły Łysenki (Микола Лисенко, 1842-1912) oraz innych klasyków ukraińskich. Podobny koncert odbył się rok wcześniej, na początku pełnowymiarowej rosyjskiej agresji na Ukrainę.

PODLASIE. Od **5 marca** zmienił się czas emisji programu ukraińskiego „Przegląd Ukraiński" («Український перегляд») w Telewizji Białystok. Audycję w języku ukraińskim, skierowaną w głównej mierze do społeczności ukraińskiej Podlasia, można oglądać co tydzień w niedzielę o 17.30. Z kolei powtórki są emitowane w każdą środę dwukrotnie – o 8.40 i 19.40.

BIAŁYSTOK. 7-9 marca gościła w Białymstoku delegacja z Równego w Ukrainie na czele z przewodniczącym Równieńskiej Obwodowej Administracji Państwowej Witalijem Kowalem (Віталій Коваль). W trakcie roboczej wizyty w stolicy województwa podlaskiego ukraińscy goście odwiedzili instytucje medyczne, naukowe i kulturalne, m.in. Wojewódzki Szpital Zespolony im. Jędrzeja Śniadeckiego oraz Podlaski Instytut Kultury. Zwiedzali również Białystok. W Urzędzie Marszałkowskim Województwa Podlaskiego podpisano deklarację o współpracy i pomocy dla obwodu równieńskiego. Wiesława Burnos w imieniu zarządu województwa podlaskiego przekazała delegacji z Ukrainy pomoc humanitarną wartą 50 tys. zł.

KOŻYNO. 11 marca 95 lat skończyła Maria Denisiuk (ur. 1928 r.), utalentowana śpiewaczka ludowa z Kożyna, uczestniczka wielu koncertów oraz prowadząca warsztaty śpiewu dla chcących nauczyć się tradycyjnych pieśni z Podlasia śpiewanych archaiczną gwarą ukraińską. Od lat śpiewaczka bierze udział w różnorodnych projektach realizowanych głównie przez Stowarzyszenie Dziedzictwo Podlasia, ale też Związek Ukraińców Podlasia. Dzięki niej przetrwało wiele tradycyjnych utworów ludowych z Kożyna, wsi położonej w pobliżu rzeki Narew.

Pieśni w wykonaniu Marii Denisiuk oraz nieżyjącej już innej kożyńskiej śpiewaczki Marii Jakimiuk (1928-2020) można usłyszeć na płycie „Pieśni z Kożyna", wydanej w 2011 r. i reedytowanej w 2020 r. przez Stowarzyszenie Dziedzictwo Podlasia (*na foto – Maria Jakimiuk i Maria Denisiuk*).

Pod koniec 2020 r. Związek Ukraińców Podlasia w partnerstwie ze Stowarzyszeniem Dziedzictwo Podlasia w ramach projektu „Kożyńska tradycja muzyczna – Maria Denisiuk" wydał śpiewnik z pieśniami z Kożyna, pochodzącymi z repertuaru Marii Denisiuk. Publikacja mieści pieśni wielkopostne, pieśń ku czci Matki Boskiej, pieśni pogrzebowe, wiosenne, pieśń sianokośną, pieśni żniwne, weselne, przyśpiewki chrzcinne, pieśni na różne okazje oraz kolędy. Śpiewnik opracowała Julita Charytoniuk.

Marii Denisiuk, utalentowanej śpiewaczce z Kożyna, życzymy *Mnohaja lita*!

BIAŁYSTOK. 17 marca w Muzeum Podlaskim w Białymstoku odbył się wernisaż wystawy „Ukraina przed wiekami". Ekspozycja została przygotowana w Muzeum Archeologicznym w Krakowie. Po raz pierwszy była tam wystawiana w 2012 r. To prezentacja zabytków archeologicznych odnalezionych przypadkowo lub w trakcie wykopalisk, które od poł. XIX w. do II wojny światowej przekazywali do krakowskiego muzeum Polacy mieszkający na Wołyniu, Rusi Czerwonej, Podolu, Bracławszczyźnie i Kijowszczyźnie oraz prowadzący tam badania uczeni z Krakowa.

Jak czytamy na stronie internetowej Muzeum Podlaskiego w Białymstoku: „Na „Ukrainie przed wiekami" wystawione są dzieła ręki ludzkiej z okresu obejmującego sześć tysiącleci – od zaskakujących urodą zabytków protocywilizacji trypolskiej i neolitycznego oręża kamiennego, przez ozdoby i broń z epoki brązu, antyczną ceramikę z Pantikapajonu, przedmioty należące niegdyś do Scytów, Sarmatów, Gotów i Połowców oraz bogactwo wytworów kultury staroruskiej, po pamiątki późnośredniowieczne i nowożytne. Ekspozycję dopełniają niemal artystyczne ilustracje z dziewiętnastowiecznych publikacji archeologicznych oraz krótkie teksty wzbogacone cytatami obficie zaczerpniętymi z dzieł dawnych autorów: Herodota, Jordanesa, Nestora i innych".

Wystawa eksponowana będzie do **20 sierpnia 2023 r.**

eprasa.pl 3c34f0cc89

GRADOCZNO. 17 marca w świetlicy wiejskiej w Gradocznie odbyło się spotkanie poświęcone ochronie mokradeł w okolicy wsi. Obecni obejrzeli film „Bołoto czy Jama tu zostanie?" w reżyserii Xaverego Deskura na temat projektowanej kopalni torfu, która ma powstać w sąsiedztwie wsi, na pograniczu gmin Narew i Czyże w strefie doliny rzeki Narew. Zdaniem znacznej części mieszkańców i ekologów inwestycja może bezpowrotnie zniszczyć walory ekologiczne i rolnicze okolicy i napędzać proces globalnego ocieplenia.

Odbył się też „Koncert Pieśni Nadnarwiańskich". Wystąpiły śpiewaczki z Białegostoku – Julita Charytoniuk, Magdalena Wieremiejuk i Maria Żynel. W ich wykonaniu można było usłyszeć nadnarwiańskie pieśni poświęcone głównie przyrodzie, zapisane w Kożynie, Łosince, Socach i Krzywcu.

Ponadto na spotkaniu Stowarzyszenie „Pracownia Etnograficzna" zaprezentowało raport z badań etnograficznych przeprowadzonych w gminie Narew i Czyże.

Przedsięwzięcie zorganizowało stowarzyszenie Centrum Ochrony Mokradeł, które działa przy Wydziale Biologii Uniwersytetu Warszawskiego oraz lokalni działacze z gminy Narew w ramach projektu „Pamiętajmy o Mokradłach".

BIAŁYSTOK. 18 marca w „Spodkach" Podlaskiego Instytutu Kultury w Białymstoku odbył się koncert legendarnego zespołu folklorystycznego „Drewo" («Древо») z Kijowa. To pierwszy i najstarszy w Ukrainie zespół pieśni tradycyjnych, działający od 1979 r. Kieruje nim jego założyciel, profesor etnomuzykologii, Jewhen Jefremow (Євген Єфремов). Skład zespołu stopniowo się zmieniał, ale jego trzon zawsze tworzyli profesjonaliści: muzykolodzy, kompozytorzy, badacze folkloru. Jego członkowie niejednokrotnie prowadzili warsztaty ukraińskiego śpiewu tradycyjnego na Podlasiu, a także prowadzili badania terenowe w regionie i zapisywali miejscowy folklor śpiewaczy.

Na główną część repertuaru „Drewa" składają się tradycyjne pieśni ludowe z różnych regionów Ukrainy, nagrane przez członków zespołu od mieszkańców ukraińskich wsi. To przede wszystkim materiały z Polesia, z leśno-stepowego terytorium naddnieprzańskiego oraz ze wschodniego Podola.

W Białymstoku zespół wystąpił w składzie Jewhen Jefremow (Євген Єфремов), Tetiana Sopiłka (Тетяна Сопілка), Hanna i Serhij Ochrimczuk (Ганна і Сергій Охрімчук) oraz Jurij Pastuszenko (Юрій Пастушенко). W ich wykonaniu zabrzmiały obrzędowe i liryczne pieśni z tradycji Polesia, centralnej i wschodniej Ukrainy, Podlasia oraz muzyka Polesia i Karpat. Koncert odbył się w ramach cyklu „Etnonurty", podczas którego Podlaski Instytut Kultury prezentuje zespoły czerpiące z melodii tradycyjnych i folkowych, ale często łączące je z brzmieniami współczesnymi, jazzowymi czy klasycznymi.

KLESZCZELE. 18 marca w Miejskim Ośrodku Kultury, Sportu i Rekreacji w Kleszczelach można było wysłuchać wykładu lokalnego historyka Zbigniewa Romaniuka na temat Holendrów, którzy pojawili się w miasteczku w czasie II wojny światowej. Spotkanie odbyło się w ramach cyklu „Wokół historii Kleszczel i regionu", organizowanego przez MOKSiR w Kleszczelach oraz Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Kleszczelowskiej. Przedsięwzięcie jest związane z tegorocznym jubileuszem 500-lecia nadania praw miejskich Kleszczelom.

CZEREMCHA – BIAŁYSTOK. 19 marca w Gminnym Ośrodku Kultury w Czeremsze odbyła się prezentacja monografii „Podlasie. Śpiewacy i style wykonawcze", będącej szóstą częścią z serii „Polska pieśń i muzyka ludowa", wydawanej przez Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk pod red. Ludwika Bielawskiego i Weroniki Grozdew-Kołacińskiej. W publikacji zebrano setki pieśni zachowanych w nagraniach archiwalnych, znalazły się w niej też utwory śpiewane w ukraińskojęzycznych wsiach między Bugiem a Narwią.

W spotkaniu promocyjnym w Czeremsze wzięli udział redaktor tomu dr Weronika Grozdew-Kołacińska, osoby współpracujące przy wydaniu książki, a także śpiewaczki, których w dużej mierze dotyczy monografia – członkinie zespołów ludowych z Czeremchy-Wsi, Dobrowody oraz Wiera Niczyporuk z Malinnik. W wykonaniu podlaskich śpiewaczek można było usłyszeć pieśni wielkopostne oraz jedną pieśń wiosenną.

26 marca spotkanie poświęcone publikacji odbyło się w Podlaskim Instytucie Kultury w Białymstoku. Autorzy opowiedzieli na nim o pracy nad książką, a także o tym, jak gromadzono źródła. Była też okazja, by porozmawiać z samymi wykonawcami o tradycjach, które od lat pielęgnują i przekazują następnym pokoleniom. Wystąpili: Rodzinny Zespół Śpiewaczy z Rakowicz (gm. Lipsk), Kompania Męska z Kalinówki Kościelnej (gm. Knyszyn) oraz Julita Charytoniuk i Marcin Lićwinko.

BIAŁYSTOK. 22 marca w Operze i Filharmonii Podlaskiej odbyła się uroczysta gala wręczenia Stypendiów Marszałka Województwa Podlaskiego. W tym roku finansowe wsparcie otrzymała rekordowa liczba, bo aż 301 uczniów – młodych tancerzy, wokalistów, muzyków i pasjonatów fotografii. Wśród nagrodzonych znalazła się Wiktoria Gać, najmłodsza członkini redakcji naszego dwumiesięcznika „Nad Buhom i Narwoju", utalentowana wokalistka Studia Piosenki Fart Bielskiego Domu Kultury, uczestniczka i laureatka Konkursu Piosenki Ukraińskiej „Z Pidlaśkoji Krynyci", jednocześnie przewodnicząca Bractwa Młodzieży Prawosławnej przy parafii prawosławnej św. Archanioła Michała w Bielsku Podlaskim, dziennikarka bielskiej redakcji Radia Orthodoxia. Serdecznie gratulujemy!

Kandydatów do stypendiów zgłaszały szkoły podstawowe, średnie, artystyczne, stowarzyszenia oraz instytucje kultury. Utalentowanej młodzieży przyznano comiesięczne wsparcie w wysokości 250 zł, które będzie wypłacane przez cały rok. Laureaci mogą przeznaczyć pieniądze m.in. na zakup instrumentów, warsztaty lub dodatkowe lekcje.

Listę tegorocznych stypendystów zarząd województwa podlaskiego zatwierdził podczas posiedzenia 16 stycznia. Łącznie na stypendia artystyczne w tym roku przeznaczono w budżecie województwa prawie milion złotych.

BIAŁYSTOK – SUPRAŚL. 24-26 marca ponad 30 uczestników projektu Splot UA Residency zdobywało wiedzę, jak przygotować efektywne projekty społeczne dotyczące edukacji, turystyki oraz odbudowy miast, które mogą zostać wdrożone w Ukrainie po zakończeniu wojny. Pierwszego dnia odwiedzili oni Wydział Architektury Politechniki Białostockiej. Natomiast **25** i **26 marca** brali udział w zajęciach warsztatowych w Supraślu.

Splot UA Residency to program realizowany przez Science Now, przy wsparciu Unitalentu (fundacji grupy Unibep), w ramach którego młodzi Ukraińcy pod okiem wybitnych ekspertów opracowują prototypy dotyczące nowoczesnych rozwiązań dla edukacji, pomysły odnowy miast oraz projekty turystyczne.

Ludmiła ŁABOWICZ

Foto: Ł. Badowiec, FB BDK, FB ZUP, L. Łabowicz

eprasa.pl 3c34f0cc89

«Думка» — з піснею на рідному Підляшші і у Латвії

В Більську, у Союзі українців Підляшшя, організувалася «Думка». Таку назву має колектив, що був створений для мешканців Підляшшя, які люблять співати українські народні пісні, зберігають свою співочу традицію, мову та звичаї, не лише пам'ятають своє коріння з дитинства, але й активно підтримують його піснею та звичаями у побуті.

Ансамбль почав функціонувати з листопада 2022 року під керівництвом біженки з України Юлії Панасюк. Спочатку колектив налічував разом з керівником чотири особи, але це не завадило їм дебютувати у щорічному фестивалі української культури «Підляська осінь», де «Думка» виконала дві старовинні пісні записані на Підляшші «Орі^{e}шку, орі^{e}шку» та «Садок вишневий». Після вдалого виступу ансамбль збільшився і налічує сім осіб – п'ятьох чоловіків і дві жінки. Його учасники походять з різних сіл, що під Більськом – Кривая і Дуб'яжин, та з самого Більська. Також до гурту приєдналася ще одна жінка, біженка, яка зі своїми синами приїхала на Підляшшя одразу після цього, як почалася війна.

За короткий час колектив встиг вивчити і заспівати колядки з Підляшшя та гастролювати разом з іншими колективами по Підляському краю в період Різдва. А також, як годиться українській традиції, походив з зіркою по селах від двора до двора та запитуючи, чи можна колядувати.

Але найбільшою подією для гурту став на початку лютого виїзд до Латвії, у місто Венспілс. Колектив взяв там участь у кулінарному Фестивалі сала. Учасники ансамблю та їхні сім'ї активно готувалися до кулінарної частини фестивалю і приготували найпопулярніші страви з Підляшшя – картопляну кишку, сало в різних видах, копчену ковбасу та смальчик з різними приправами. Очолила та представляла кухню Наталія Шеретуха, дружина соліста ансамблю Євгена Шеретухи. До кухні долучився і ще один учасник – Євген Ігнатюк з Кривої.

Особливим попитом користувалася гаряча картопляна кишка, але загалом, як розповідають учасники, жителі Венспілса розхвалювали усю їжу і з насолодою скоштували кожну страву. Презентували кухню з піснею, що й надало родзинку для кулінарної частини.

Фестиваль сала проводиться у місті Венспілс вже вчетверте, завдяки українському товариству «Кобзар», яке очолює Марія Антонова, родом з Львівщини. Цього року фестиваль був спрямований на допомогу воїнам Збройних Сил України, а саме був проведений збір коштів на каретку швидкої до-

eprasa.pl 3c34f0cc89

помоги для фронту. Кожен колектив віддав свою частину коштів на придбання автомобіля потрібного для порятунку ранених бійців.

Участь у фестивалі взяли солісти-біженці з України, ансамблі білоруської меншини, а також місцеві латвійські колективи. «Думка» теж внесла свою лепту у збір на потреби бійців захищаючих Україну та гідно виступила на концерті.

Латвія зустріла нас гостинно і з бурхливим морем та сніжною погодою, але наша пісня і червоний борщ з салом зігріли всіх учасників і глядачів своєю самобутньою культурою і теплом українських сердець.

Юлія ПАНАСЮК

Фото Ю. Гаврилюк, Архів СУП

Курашувські хронікі — по Руздві[е] і пуд Грумніці

Наше село, хоч велікє, алє вже робіться пустоє, бо старі[е]йши вимірают, а молодиє до містуов утікают. Алє тия, што осталісь і тут живут, то не нарикают, што смутно. Бо є Коло господинь, которе добре працює, організує разни варштати, покази, на котори приходят молодши і старі[е]йши. Наветь варилі і робілі звичайне мило і виходіло такоє пахуще і милкє, якби крамноє. Жункі билі ради, бо як намилілі своїх мужикуов, то вони од разу полі[е]пшалі.

Варилі колісьні бабуліни кулєшикі і то направду якія вони удаліся добри, аж старшим приганулісь дітячи рокі. То знов пеклі пудполонікі з хлібного ті[е]ста, а на верх накришилі цібулі і полілі олівою – ой, пахло аж на гуліці. А з такого ті[е]ста, як на «копитка», пеклі галкі на бляхах. Ті[е]сто покраялі, полілі льняним олійом і посипалі цукром – як упекліся і запахлі, то мужикі галкамі закусувалі налі[е]вку з мірабельок і казалі, што будут ходіті на такія смакоти.

Іншим разом робілі павукі з соломи. Вишлі хороши і тепер некотори замість жирандоля їх пові[е]шалі. Мужикі пудсміхают і говорат – нарешті хоч тепер буде мі[е]ті де сховатіся живий павук.

У нас весьоло молодим і старі[е]йшим. Бо 22 стичня наш батюшка Петро Камінські зорганізовав вечур з колядними піснямі. Йому помоглі добри люде, такія як вуйт Юрій Василюк, Міколай Януовські і Марцін Болтрик – директор Ґмінного осередка культури в Чижах. Знайшліся і спонсори, оно некотори без велікого розголосу.

Зобралось 80 люді і то не оно з Курашева, бо й із сусі[е]дніх сьолув, як Куойли, Камень, Ляди, Лущі[е]. Кетеринг пришиковав однак всього мнуого, так што всі[е]м хватіло. Било п'ять колядних колєктивув, просто красота. Колядовалі «Чижов'янкі» – старши дівчата зо школи в Чижах, з Мора, «Чижов'яне», «Знічка» з Гайнувкі і наш хор церковни.

Так всі[е]м сподобалося, што просілі батюшку, штоби ще такоє штось весьоле било. Ну і вишло знов. Сім разом

грумнічни вечур з піснямі. Ще раз знайшліся люде з грошима, наветь і ґміна долучилась. Знов била ці[е]ла світліця люді, бо в день посветілі свічкі, а вечором до світліці прибило мнуого люді незнакомих – било мнужі[е]нь ті[е]ста, напої оно газовани, алє всі[е] билі вельмі ради. Старши пошлі послі 20-ї годіни додому, а молодши потанцьовалі довго, бо музиканти гралі, не ліновалісь.

Старши кураші[е] нарикают, што часто ходят єгови, некоторих намовляют, коб мінялі свою ві[е]ру. Алє кажди вже знає, в якуой ві[е]ри умірати має. Пішу, бо може у вас не ходят.

Ніна ГРИГОРУК

eprasa.pl 3c34f0cc89

Podlachiana z „Нашого слова” — o uczczeniu pamięci Tarasa Szewczenki i pisankach znad Bugu

W latach 60. minionego wieku jedynym ukraińskim wydaniem prasowym w Polsce był tygodnik „Nasze Słowo”, pełniący rolę organu Ukraińskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego (wydawcą była RSW „Książka – Prasa – Ruch” Wydawnictwo Współczesne, Warszawa). Na jego łamach pojawiały się też materiały dotyczące pow. bielskiego (wówczas należały do niego też wsie na północnym brzegu Narwi – parafie Puchły, Ryboły i Trześcianka), hajnowskiego i siemiatyckiego. Władze komunistyczne miejscową ludność ukraińskojęzyczną nakazywały uznawać za „środowisko białoruskie”, zorganizowały tu naukę języka białoruskiego w szkołach i koła Białoruskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego, stąd też na tym terenie działało (od 1957 r.) tylko jedno koło Ukraińskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego w Kleszczelach, na co wpływ mieli mieszkający tu weterani Armii Ukraińskiej Republiki Ludowej, zwłaszcza Andrij Nimyj. Właśnie on został też pierwszym przewodniczącym koła, poza tym prowadził w swoim domu bibliotekę, złożoną z książek, które w 1958 r. przekazał Zarząd Główny UTSK – ich czytelnikami szybko stali się nie tylko mieszkańcy Kleszczel, ale też okolicznych wsi (Jelonka, Pohreby, Dasze, Dobrywoda), a nawet Hajnówki. W niektórych miejscowościach, np. w Jelonce, urządzano wieczory wspólnego czytania. Prowadzona była również sprzedaż książek, głównie podczas świąt parafialnych. Jak zwykle największą popularnością cieszyły się poezje Tarasa Szewczenki, czyli „Kobzar”, oraz powieści historyczne i obyczajowe.

ШЕВЧЕНКІВСЬКЕ СВЯТО В КЛІЩЕЛЯХ

Старанням об'єднаних організацій: громадської світлиці, рільничого та молодіжного кіл, дитячого садка, початкової школи та гуртка УСКТ в Кліщелях організовано урочисте святкування 100-тих роковин з дня смерті великого сина України — Тараса Григоровича Шевченка.

11 квітня о 19 годині до кінозалу «Гель» прибуло біля 650 чоловік. Малий зал, переповнений вщерть, не міг помістити всіх глядачів, тому багато людей стояло при відчинених вікнах на дворі, а дітвора товпилась біля сцени.

Не дивлячись на важкі умови, виконавці святкової програми блискуче справлялися з своїм завданням. Кожний номер був виконаний на високому художньому рівні. Необхідно відзначити учнів 6—7 класів початкової школи, які надзвичайно гарно виконали два танці — куяв'як і краков'як. Керівництві школи за підготовку танців від громадян Кліщель належить ся щира подяка.

Громадська світлиця підготовила також два танці: український козачок і катерину.

Під керівництвом диригента Я. Полянського і в супроводі акомпаніатора В. Гнапа хор виконав кілька пісень на слова Шевченка: «Як умру, то поховайте» на тлі декламації О. Васильків, «Реве та стогне Дніпр широкий», «Садок вишневий», а також пісні «Місяць на небі», «Час до дому час» і «Тече вода каламутна». Солістки Н. Гладську та О. Васильків глядачі нагородили бурею оплесків. Під керівництвом колишнього диригента О. Щербаня хор виконав віночок українських пісень, за що особливо гаряче нагородили оплесками виконавців громадяни Кліщель.

Керівник дитячого садка Віра Станкевич із своїми малими вихованцями поставила інсценізацію «Тарасик» і ряд декламацій творів Шевченка. Ірка Носкович, учениця початкової школи Т. Г. Шевченка в Білому Борі, виконала вірш на слова Шевченка «Мені тринадцятий минало» і «Село», Маруся Ліхота продекламувала на польській мові «Заповіт», Юрко Артишевич — «На великдень», Віра Веремчук — «Сонце заходить», Маруся Сівіцька — «Ой одна я одна», а 7-милітній Микола Прокопюк гарненько сказав вірш «Зійшов місяць, зійшов ясний».

На закінчення була поставлена одноактна комедія Гроха «Чобіт лиха наробив».

Від імені усіх організацій селища Кліщель складаємо щиру подяку Головному правлінню УСКТ і особливо його голові тов. Боярському за щиру підтримку, за прислання гр. гр. Я. Полянського і Л. Вербової нам на поміч.

Кліщелівець

В КЛІЩЕЛЯХ

При участі Будинку культури і УСКТ в Кліщелях в неділю 19 квітня 1960 року в світлиці села Добривода відбувся урочистий Шевченківський вечір. З доповіддю перший раз у своєму селі Добривода виступив Микола Явдосюк, за що присутні нагородили його рясними оплесками.

Хор села Добривода проспівав «Як умру, то поховайте», «Ой, там за Дунаєм», «Ой, за гори, гори», «Під ялиною, під зеленою» (місцева пісня), «Ой дівчино, шумить гай», а тріо — «Місяць на небі».

Маленький 6-літній хлопчик Микола Прокопюк продекламував в перерві між піснями «Садок вишневий», «Я маленький хлопчик», «Сонце заходить», «Мені однаково», а Віталій Носкович — «Ой три шляхи», «Рідна мова». Андрій Німий виступив з віршами «Кавказ» Т. Шевченка, «Свиня свинею», «Вареники» і «Свічка» С. Руданського.

В інсценізації «Катерина» взяли участь Ара Солінська, Раїса Млодзяновська і Андрій Німий.

На закінчення Микола Прокопюк продекламував «Мені однаково» і «Леся Українка». Присутніх було коло 300 чоловік і перший в історії села виступ зробив на всіх незабутнє враження.

А. Н.

W Kleszczelach i okolicy było też kilkudziesięciu prenumeratorów „Naszego Słowa” i właśnie na jego łamach znajdujemy opis wieczoru Szewczenkowskiego, który został zorganizowany 19 kwietnia 1960 roku w świetlicy w Dobrywodzie, w przeszłości mającej status przedmieścia Kleszczel – «Наше слово», 1960, № 19: Трибуна читачів і кореспондентів: Шевченківські свята. A.H.: В Кліщелях. „A.N.” to zapewne inicjały Andrija Nimoho, podobnie jak kryptonim „Kliszczeliweć”, którym podpisana została nieco obszerniejsza korespondencja o wieczorze poświęconym setnej rocznicy śmierci Tarasa Szewczenki – w sali kina „Hel” w samych Kleszczelach, który został zorganizowany 11 kwietnia 1961 r. – «Наше слово», 1961, № 18: Кліщелівець, Шевченківське свято в Кліщелях.

O ile inicjatywa obu wydarzeń kulturalnych należała do kleszczelowskiego koła UTSK, to poświęcony wypadającemu 9 marca 1964 roku

eprasa.pl 3c34f0cc89

Українське слово на Білосточчині

Перебуваючи на Білосточчині, в селі Боцьки, я зацікавився культурним життям цього села. Тут є Клуб книжки і преси, де можна в приємній обстановці посидіти, послухати радіо, прочитати газету чи книжку.

В селі діє гурток художньої самодіяльності, організатором і керівником якого є Геновефа Луцян.

Дуже приємним явищем є те, що цей гурток популяризує не тільки польську і білоруську культуру, але й українську.

З нагоди 150-ліття з дня народження Т. Шевченка місцевий колектив приготував урочистий вечір, присвячений цим роковинам. Після доповіді про життя і творчість великого поета, гурток під керівництвом гр. Луцян, проспівав ряд українських пісень і поставив п'єсу п.з. «Літа мої молодії». Присутні прийняли виступ з задоволенням.

В дальших планах гурт-ка є підготовка до нової української п'єси, яку колектив має намір поставити на новий рік, а потім виїздити з нею до поблизьких сіл, щоб популяризувати українську культуру в білоруському і польському середовищах.

К. РОМАНЮК

«Наше слово», 1972, № 20.

Писанки Люби Жаб'юк з села Турна Велика (пов. Семятичі), які були експоновані на цьогорічній виставці у Гожові (II місце). Фото З. Лонцького

150-leciu urodzin Szewczenki uroczysty wieczór w Bot´kach/Boćkach był dziełem amatorskiego koła artystycznego, zorganizowanego przez Genowefę Łucjan. O „obywatelce Łucjan" wiemy, że wraz z Mikołajem Turkowiczem założyła w 1962 roku zespół „Klekociaki" (polski wariant nazwy miasteczka kojarzy się z klekoczącymi boćkami – bocianami). W gminie Boćki są wsie zarówno z ludnością etnograficznie ukraińską, jak i polską, zaś zespół obecnie kojarzy się z polskim folklorem. Lecz w programie uroczystości opisanej przez K. Romaniuka, oprócz opowieści o życiu i twórczości Szewczenki, były zarówno ukraińskie pieśni, jak i sztuka „Lita moji mołodyji" – zapewne chodzi o opublikowane dwa lata wcześniej dzieło «Літа мої молодії», napisane przez dramaturga Jurija Kostiuka, autora kilku innych sztuk poświęconych Szewczence. Kolejną sztukę w języku ukraińskim bóckowski zespół amatorski miał przygotować pod Nowy Rok – «Наше слово», 1964, № 52: К. Романюк, Українське слово на Білосточчині.

Kolejne dotyczące naszych stron publikacje związane z wiosenną porą dotyczą konkursu pisanek, po raz pierwszy zorganizowanego przez koło UTSK w Gorzowie Wielkopolskim w 1971 roku. W kolejnej edycji do zmagań z powodzeniem przystąpiły ludowe artystki znad Bugu – Anna Muczko i Luba Żabiuk z Turny Wielkiej (pow. siemiatycki), a w następnym roku kolejna nadbużanka – Eugenia Bobenko ze Słochów Annopolskich.

ReD.

Гожівський конкурс писанок

Як повідомляють газети «Зельоногурска» і «Гожовска» від 31 березня ц.р. в Гожові відбувся конкурс Великодніх писанок. Організатором його був гожівський гурток УСКТ. Конкурс викликав живе зацікавлення не тільки в Зеленогірському, але й в інших воєвідствах. До Гожова надіслано 30 зіставлень писанок з різних регіонів. Журі під керівництвом др Барбари Колодзейської з Зеленогірського музею оцінило надіслані праці та признало нагороди. Журі взяло до уваги техніку виконання, багатство орнаментів, художні вартості та автентичність народних мотивів. Писанки надіслано з різних регіонів країни. До найкращих праць належать: писанки-«дряпанки» Ярослави Нестеровської з Горунська (пов. Мендзижеч); восково-лаковані писанки Анни Мучко з Турни Великої (пов. Семятичі) та Люби Жаб'юк з цієї ж самої місцевості; вирізнено писанки виконані шпильково-писаною технікою Теклі Шафран з Ганчови (Горл.), Марії Купчик з Русінова (Валч), Євгенії Очкович з Жаганя, Станіслави Кочан з Жаганя та Євгенії Ціхонь з Руї (Лігниця). Спеціально вирізнено за художні вартості та багатство народних мотивів праці Олександри Полянської-Гринчук з Вроцлава.

Писанки експонувалися на виставці КМПіК-у в Гожові. Частину експонатів закупив місцевий музей.

(іч)

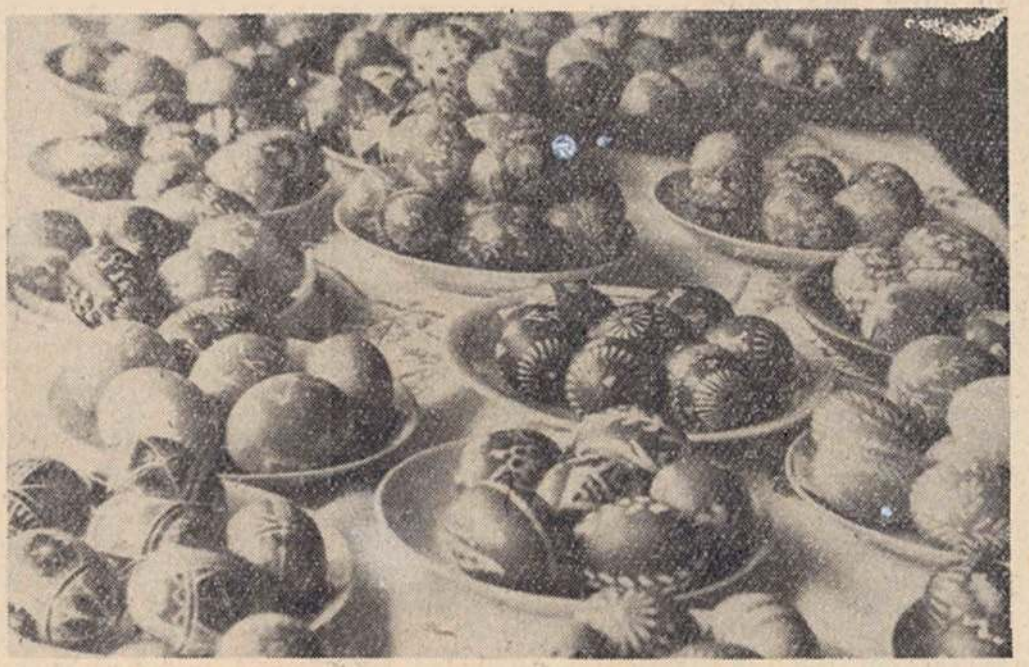

Фото Р. Пецуха

«Наше слово», 1972, № 16.

eprasa.pl 3c34f0cc89

Писанка для Перемоги

Великдень. Одне з величних свят, коли душа кожного українця лине додому, до рідного гнізда. Коли на поклик великодніх дзвонів збирається вся родина, коли спільна молитва, спільний сніданок стають тим стрижнем, на якому тримаються і віра, і традиція, і відчуття причетності до роду і до народу. Вже другий Великдень мільйони українців не можуть святкувати вдома, а в багатьох нема вже й дому. Бо війна. Бо знову, як і майже вісімсот років тому, на нашу землю суне орда. Дика, напівбожевільна, жорстока. Вона, як і колись палить усе на своєму шляху, збирає криваве жниво, бере ясир і намагається виховувати яничарів. Озброєні до зубів, брехливі і підлі, нащадки диких племен в нутрі своєму залишаються такими, якими були багато віків тому. Європа – хоч зараз і з неохотою про це згадує – пам'ятає їх ще з 1500-х років, коли російський цар Іван Грозний почав походи за вихід до Балтійського моря. Тоді в Європі появилася гравюра з зображенням московських людей, які цілять в оголених зґвалтованих жінок, в ногах яких лежать убиті діти. В той час європейські газети писали, що московити, мерзенні й жорстокі, піддають християн нелюдським тортурам, не шкодуючи ні жінок, ні дітей, ні цнотливих дівчат. А в 1708 році французькі часописи вийшли із заголовками «Страшна різня», «Жінки й діти на вістрях шабель». Йшлося про взяття Батурина військом вже іншого царя – Петра І. «Gazette de France» писала: «Усі мешканці Батурина без огляду на вік і стать вирізані, як наказують нелюдські звичаї москалів. Ціла Україна купається в крові».

З плином часу в Москві змінюються правителі, навіть цілий державний устрій, але незмінною залишається ницість і жорстокість московитів. Ми бачимо це на прикладі навіть останньої сотні років. Червоний терор в Україні у 1918-19 роках. І знову ріки крові і звірства, що їх трудно вигадати навіть людям з хворою психікою. І голод, і масове знищення інтелігенції та духовенства, і концентраційні табори, і знищення живої думки, всього українського. І при цьому огидне, навіть не тваринне, бо тварини так не роблять, задоволення від споглядання завданих ними мук і руйнувань. І при цьому – брехня, брехня і ще раз брехня. Все це вони повторили в 2022 році й продовжують повторювати, починаючи з Бучі і на всіх окупованих територіях. Недаремно ж кажуть: чим горнець накипів...

То ж, враховуючи обставини, український Великдень і цього року не буде веселим. Але зустрічатимемо його не зі сльозами, а з незламною силою духу і святою вірою в нашу Перемогу. Бо зло мусить бути покаране. Бо Україна б'ється не тільки за свою свободу, а й за свободу цілої Європи, навіть тих, хто, на жаль, не усвідомлює небезпеки, що нависла і над його країною. І Україна битиметься до кінця, до переможного кінця, бо добре знає ціну «братньої любові» росіян. І ми всі вітатимемо один одного зі святом в особливий, притаманний лише українцям спосіб: даруючи писанку.

То що ж являє собою писанка? Чим саме вона така цінна не тільки для української, а й для світової культури? Не випадково ж у далекій Канаді українській писанці поставили пам'ятник.

Спершу короткий екскурс в історію, щоб з'ясувати, чому саме яйце є світовим великоднім символом. Вченні вважають, сакральну роль яйце почало відігравати ще в часи ранньої бронзи, бо під час археологічних розкопок кам'яні або глиняні яйця були знайдені майже в кожному житлі під вогнищем або серед інших культових речей. Цікаво, що в добу пізньої бронзи предки слов'ян використовували такі яйця для вимощування долівки або оздоблювання нижньої частини стін, печей, лежанок. У міфологічних і поетичних традиціях багатьох світових культур яйце було найдавнішим символом життя. Його вважали прообразом світового яйця, з якого народився всесвіт. При цьому одна половина стала небом, а друга – землею, з жовтка народилося сонце. Так само давньою є традиція прикрашати яйце, відома, наприклад, в давньому Єгипті, Греції, Римі, Стародавньому Китаї. Азійські й семітські народи на новий рік клали на стіл варені фарбовані яйця, а також дарували їх своїм благодійникам. Перси в новоріччя – а сонячний рік у них починався 20 березня – теж вітали один одного крашанками. Індійські племена витворили навколо яйця безліч міфів та легенд. Зокрема, єгиптяни уявляли собі всесвіт у вигляді яйця, а також пов'язували з ним уявлення про благодійне божество Кієфу. Натомість стародавні перси вірили, що спочатку було тільки божество, а потім народилося яйце. Ніч покрила його своїми чорними крилами. А коли яйце дозріло, то явило всесвіт. Цей міф про створення світу дійшов до персів зі Сходу, приніс його основоположник релігії старих іранців Заратустра.

Космологічні міфи, в яких головну роль відіграє яйце, розповсюджені в усіх куточках Землі, в тому числі в Європі, зокрема, серед слов'ян, литовців, естонців, французів, італійців, німців, шведів. І всюди центральною ідеєю є походження всесвіту з яйця. Плутарх свого часу писав, що яйце є символом творця всієї природи, всеіючого і все в собі вміщаючого. Та, мабуть, жоден народ не доніс до сьогодення свої автохтонні графічні уявлення про життя так виразно, як український.

Пригадується мені одне з відряджень на Гуцульщину. Дід Іво (Іван), якого мені рекомендували як знавця давніх традицій і обрядів, довго розглядав мене хитро примруженими очима крізь хмарку диму, що її час від часу випускав, пахкаючи засмаленою люлькою, і нарешті запитав:

— А скажіт но мені, що старше: курка чи яйце?

— Маєте на увазі яйце, як маленьку модель світу?

— Гм…Щось вас таки троха навчили в тих університетах… А чи чулисте таку байку? Бог Рід – той, від котрого походьит усі українці – захтів зробити в світі порьидок, розділити його на царства – земне, підземне і небесне. На то мусив мати багато любови. А Рід і так усіх любив, і обгортав тою любов'ю навіть малих комашок. Аби зібрати її багато в єднім місци, мусів Рід зробити так, аби він нічого не видів, ані єго ніхто. Тогди сховав сі в малім зернітку. А зернітко запхав у яйце. І так сидів, аж поки з тої любови не виросло Світове Дерево. А ви думали, жи то Дерево дурно на писанках малюют, га?

Таки не дурно, бо наша писанка – не просто гарні узори. Вона покрита магічними знаками, в яких закодовані побажання на добро, на щастя, на врожай, на любов, мир та злагоду. Не випадко-

eprasa.pl 3c34f0cc89

во їх, як оберіг, обносили навколо хати, поля, череди та полонин і пасовищ; підкладали під дахи хат від пожежі, до вуликів – щоб множилися бджоли і не втікали рої. На писанках також ворожили на врожай, здоров'я, кохання та інші житейські потреби. Водою, в якій купали писанки, вмивалися дівчата, щоб бути красивими. Крім того, в Україні їх дарують один одному християни, вітаючи з Великоднем.

І ще, зверніть увагу, в українській мові фарбоване яйце позначається дуже точно щодо техніки виконання: крашанка – фарбоване в один колір, крапанка – з допомогою воску на яйце нанесені білі або іншого кольору цятки, дряпанка – на кольоровому яєчку чимось гострим продряпано лінії чи навіть узори. І нарешті – писанка. Не мальованка, а *писанка*. Отже, йдеться про письмо. Про ті прадавні символи, з допомогою яких наші предки передавали інформацію. А тепер спробуємо разом того письма трохи навчитися. Щоб осягнути його мудрість і силу.

Найчастіше на писанках зображають сонце. Адже в дохристиянські часи предки наші були сонцепоклонниками. На Гуцульщині й досі перша молитва до Господа і перший поклін йому – на схід сонечка. Воно всіх зігріває своїм теплом, дарує силу, здоров'я, відроджує природу. Його зображають у вигляді кола (з променями або без них), багатопелюсткової квітки або рівнораменного хреста. А дарують – на щастя.

На гуцульських писанках часто можемо побачити і зображення тварин. Переважно оленя і коня, бо вони пов'язані з сонцем. За давніми віруваннями сонце позмінно перебуває то в небі, то під землею, а виносить його на небо олень на своїх рогах.

За іншими переказами сонце їде по небу на колісниці, запряженій вогняними кіньми. Такі писанки теж дарують на щастя, або людям, які очікують змін у своєму житті, як побажання, щоб ці зміни були щасливими. Коли ж на своїй писанці знайдете овечок – це на багатство.

Дуже близькою до сонця є зоря або ружа. Це символ народження нового життя. Восьмикутна зірка (або багато зірок) – джерело роду. Як дістанете таку писанку, пам'ятайте, що вона покликана берегти вашу родину, множити рід, дарувати довге життя і благополуччя. В християнстві зірка – знак царства Христа. Цікаво, що в символіці української писанки зустрічаються ще й чотири- і шестикутні зірки. При цьому шестикутна зірка може складатися або з двох трикутників або мати пелюсткову форму. Поєднані рівносторонні трикутники символізують єдність вогняної чоловічої енергії, спрямованої вгору, з жіночою вологою енергією, спрямованою вниз. Отже, зірка, що складається з двох рівносторонніх трикутників, накладених один на одного, означає єдність цих сил – акт творення. Таку писанку дарують на щасливе подружжя, міцну сім'ю, народження дітей.

Писанки «Зоря»

Писанки «Сонце»

Земля-матінка, земля-годувальниця. Споконвіку не було у нашого народу нічого дорожчого за землю. На писанках її позначають ромбом (квадратом), і означає цей знак родючість, матеріальне благополуччя і продовження роду. Маленькі квадратики – сітка, решето – згідно з давніми віруваннями були своєрідним оберегом від злих духів, відокремлювали добро від зла. Сіткою дуже часто заповнюють окремі елементи на писанках – кола, квадрати, трикутники. Між іншим, квадрат є не тільки земним знаком, а й уособлює принцип упорядкованості й стабільності.

Дуже часто зустрічаємо на писанках і Світове Дерево або Дерево життя, про яке розповідав мені мудрий гуцул. Воно може мати вигляд троїстої гілочки, квітки з листям або квітучої гілки у вазоні. Саме так представив нам Рід будову світу. Нижня частина – коріння, що входить у землю, часто зображується у вигляді трикутника, горщика. Тут, за уявленнями предків, знаходилися змії, риби, водоплавні птахи і тварини, оскільки низ дерева – не лише підземний світ, але й море, річка, усяка вода. А ще тут знаходиться царство владики підземного вогню і незліченних багатств, втілення уявлення про потойбічний світ, мину-

Писанки «Земля»

eprasa.pl 3c34f0cc89

Писанки «Дерево»

лі часи. Середній ярус дерева уособлює землю, реальний світ, земне життя людей. Верхня його частина піднімається у нескінченну вись – до Бога і небесного світу богів. На верхів'ї селилися птахи, бджоли, небесні світила, часто днювало сонце. Дерево життя – це також дерево роду, де кожна квітка, гілка означали певного родича, а все разом уособлювало модель світу і людини, її родове дерево. Крім того, це стрижень, що з'єднує небо і землю, сим-

Писанки «Безконечник»

вол безперервного відродження природи і відновлення життя, емблема невичерпної життєвої сили, гармонії, безсмертя. Світове дерево на писанці – побажання довголіття для вас і всієї родини, а також, щоб міцнів і розростався ваш рід.

Таким самим давнім, як культ сонця, є культ води. В орнаментальну систему він увійшов у вигляді хвилястих ліній і відомий як «меандр», «безконечник», «кривулька». Ця хвиляста лінія без початку і кінця – символ нескінченного життя. Безконечник є обов'язковим знаком на писанці, вірили, що відсутність його – на нещастя, а тому саме з нього багато писанкарів розпочинають свою роботу. Дарують з побажаннями довголіття, здоров'я, щастя.

Ще один важливий для слов'ян символ – Берегиня – охоронниця домашнього вогнища, захисниця від напастей і повелителька людських доль. Вона була доброю «хатньою» богинею, матір'ю-рожаницею, оберігала житло, малих дітей, добробут родини, вважалася володаркою не тільки неба, але і всієї природи, господинею небесних вод, від якої залежала родючість. Її зображують у вигляді жінки з піднятими угору руками. З часом берегиня, яка уособлювала Велику Матір Світу, трансформувалась у тризуб або християнізований образ Богородиці, яка молиться, зберігши усі якості вселенської матері. Дарують переважно жінкам як хранителькам домашнього вогнища.

Знаками у вигляді трикутників із гребінчиками або «грабельками» позначають хмари і дощ, який часто пов'язувався із божественним сім'ям – символом родючості. «Грабельки» – символ не лише верхньої води, що пролилася з небес, але й нижньої, яка вийшла з землі. У Старому Заповіті дощ

Писанки «Берегиня»

Писанки «Грабельки»

Писанки «Дубок»

був прообразом обіцяного Спасителя, у Новому – символ ласки і благої вісті, науки святого Євангелія. Тож грабельки на писанці – на добробут і благодать Божу.

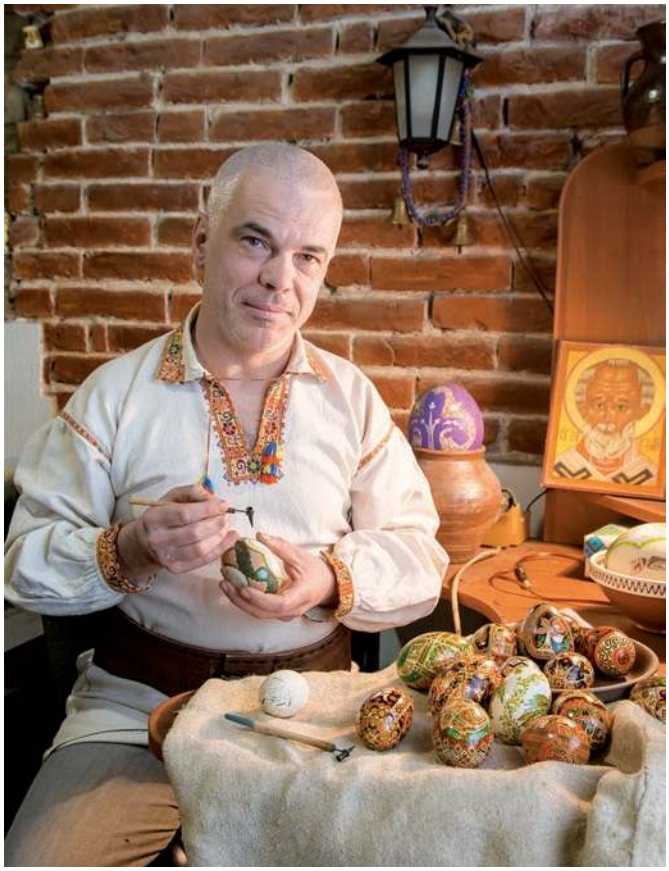
Дуб віддавна вважався емблемою богів неба і родючості, а також життєвої сили, гордості, міцності, довголіття і здоров'я. Його вшановували як дерево життя і світової осі. За давніми легендами у Вирії – обителі богів і душ – росло першодерево світу – прадуб з молодильними яблуками безсмертя. Листя дуба уособлює чоловічу силу, честь, вірність та довголіття. У християнстві дуб – символ Христа, як сили, що проявляється у біді, а також твердості у вірі.

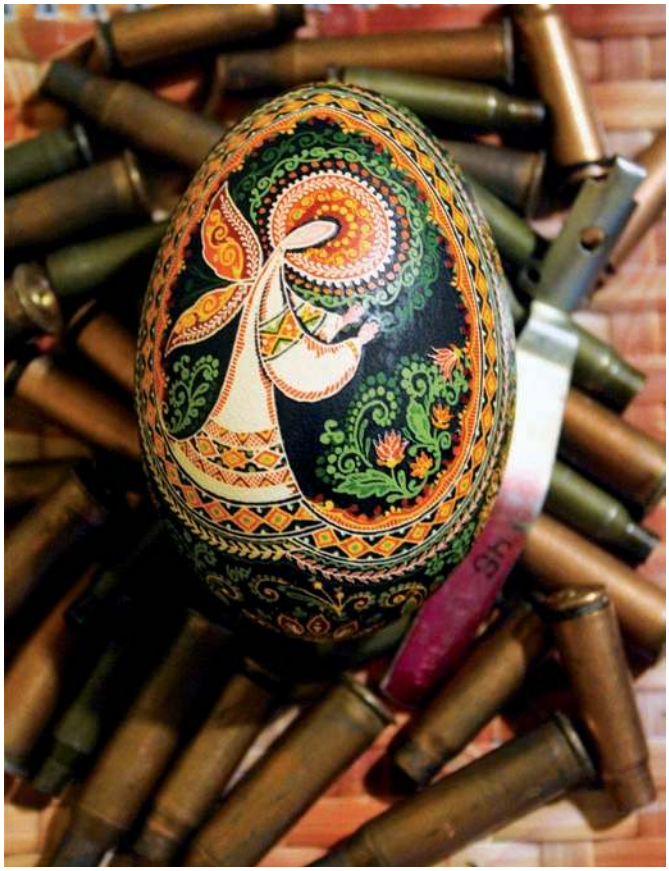
Частими гостями на писанках є птахи, які символізують зародження життя, родючість приплід, достаток. Зокрема, півень вважався провідником Божого сонця й сторожем проти зла. Голуб та голубка, як символ подружньої пари, завжди зображувалися разом, притулені або повернуті голівками один до одного. У християнстві голуб пов'язується зі Святим Духом.

Важливим є і колір писанки. В кожній місцевості домінує якась своя барва, хоча найчастіше зустрічається червона. Найгарнішою і найскладнішою за символікою вважається гуцульська писанка, яка має темно-бордове тло, але не чорне, як інколи помилково вважають. Писанку з чорним тлом вдома не тримають. Її віддають за помин душі (колись старцям) або кладуть на гроби померлих, коли відвідують їх у поминальні дні після Великодня.

Пам'ятайте, що, ознайомившись з цими символами, ми тільки вивчили древні літери, а складати їх у слова кожен мусить навчитися самостійно. Бо писанка – це сукупність знаків, що вкладаються вишуканим візерунком, а для вас особисто є не тільки гарною оздобою оселі, оберегом, але й щирим побажанням на майбутнє, яке обов'язково має збутися.

eprasa.pl 3c34f0cc89

Мистець-воїн Олег Кіращук за роботою та його писанка «Ангел»

Є на писанках немало й християнських символів – храми, ікони, – вміло вплетених у прадавнє письмо. Немало й легенд про писанку як символ Великодня. Наприклад, на Київщині розповідають, що коли жиди почали кидати в Христа грудками й камінням, то це знаряддя, ледь торкнувшись Його одежі, перетворювалося на прекрасні писанки, які Петро збирав і роздавав людям. Подоляни вірять, що матір Юди, довідавшись про негідний вчинок сина, почала йому дорікати і навіть лякати, мовляв, що ти робитимеш, якщо Він, як обіцяв, воскресне. Юда, який у цей момент снідав вареними яйцями, відповів: «Це станеться тоді, як з отих яєць курчата вилупляться». А курчата й вилупилися!

В Галичині відомою є легенда про те, як один бідняк ніс у кошику яйця в Єрусалим на базар. Хотів продати, щоб заробити собі на життя. Аж тут бачить: натовп супроводжує якогось чоловіка, який несе важкий хрест. Процесія прямує на Голгофу, отже – на страту. Чоловік зранений, змучений і скривавлений, спотикається й падає під тим хрестом. А натовп як натовп. Одні кричать, насміхаються. Другі – плачуть, жаліють. Подивився бідняк на все це, здвигнув плечима, явно не розуміючи ні тих, ні інших, а тоді поставив свій кошик з яйцями в рові біля дороги та й побіг доганяти процесію. Догнавши, підійшов до чоловіка з хрестом, узяв його важку ношу й каже:

— Відпочинь собі трохи.

Та й пошкандибав з тим хрестом на Голгофу. Відніс на місце, повернувся за кошиком, щоб іти далі, дивиться, а в кошику не звичайні яйця, а писанки та крашанки. Зрозумів тоді бідняк, що не простому смертному допоміг нести хрест. І вже не поніс яєчок на базар, а залишив собі на пам'ять.

До речі, гуцули переконані, що поки на землі писатимуть писанки, доти злі сили, затюрмовані в її надрах, не зможуть вирватися на волю.

То ж в Україні продовжують писати писанки, передаючи це ремесло із роду в рід, із покоління в покоління. В останні роки все більшої популярності набуває авторська писанка, коли писанкарі послуговуються не лише традиційною символікою, а й створюють власні глибокі за змістом образи. Власне одним із таких писанкарів є Олег Кіращук з Коломиї. Художник до війни і боєць ЗСУ зараз, він каже, що професія військового це тимчасово, до Перемоги. А писанкарство – на ціле життя.

— Це моя робота і моє хобі, – розповідає.

Олег походить з династії писанкарів і поєднав у своїй творчості покутське і гуцульське писанкарство. Звичайно починав з традиційного, а згодом почали народжуватися власні образи. Сюжети приходять з легенд і житейських історій.

— В боях я не раз опинявся в ситуаціях, з яких вирятувати або вберегти мене міг тільки ангел-хоронитель. Інших пояснень просто нема. З пережитого в короткі моменти перепочинку народилася ця писанка.

«Ангел» Олега Кіращука має ще й глибший зміст. Ми бачимо ангела, який оберігає квіти – символ України, її народу, її цвіту. В писанці зашифрована велика любов до рідної землі, свого народу, віра в його незбориму силу духу і незнищенність нації. А також побажання Перемоги, Ангела-хоронителя для держави й кожного українця зокрема. І натяк на вже згадувану гуцульську легенду: пишуть в Україні писанки, не зважаючи на страшну війну, пишуть. То ж не вийде ніколи люцифер із свого підземелля, перепрошую, бункера, залишиться там навіки, а Україна цвістиме під опікою свого ангела-охоронця.

Леся РУПНЯК

Фотографії надані авторкою статті

eprasa.pl 3c34f0cc89

«Чом же ж ти, Нечипур, зраня ни женився»

„Czom że ż ty, Neczypur, zrania ny żenywsia”

Колісь, як приходіла весна і люде одсвятковалі Великдень, дівчинята на сьолах співалі веснянкі і рогулькі – спеціальни веснової обрадови пісні. Рогулькі виконувалося коротко, бивало, што й неціли тиждень, а веснянкі трохі довш. Мнуого веснових пісень знала славна народна співачка Ніна Токаюк, роджана в 1924 рокові в селі Микуличи. Вона била ще з того покоління, для которого пісні билі частьою будня і свята, а не оно – як то тепер биває – чимсь, чого місцє на сцені. Її маті роділася в Чорнуй Середнюй, і – як казала пані Ніна – не говорила по-свойому, оно по-пуольську. «Мамини писні то на польськум язикови. А послі вона і тутейши спивала і забулась польськєї мови. А казала, як но пришла сюди, то навіть не понімала, як хто говорит». Пісень співачка училася передусім од люді з села: «Я тута годовалася і тута ще булі старши од мене і од їх знаю». З микуліцькім репертуаром вона виступала на всякіх концертах і конкурсах, тоже й білоруських, хотя й микуліцька мова з білоруською нічого спуольного не має, за тоє вона вельмі блізька до української літературної. Алє дякуючи тому, што пані Ніна охвуотно ділілася своїми піснямі з усіма, котори до її приїжджалі, остався для наступних поколінь богати репертуар.

Ніна Токаюк знала мнужиень колісніх пісень. Усе хотілось вернутіс до Микуліч, коб їх понагриваті, алє так і не довелось, бо кілька літ тому співачка одишла з сього світа. Вельмі шкода, бо й ніколі не удалося награті досить цікавого історичного твору про отамана, котори войовав за Україну – «Отамане, ти наш рідни батьку / Не стало тебе на землі». Колісь пані Ніна сказала оно кілька радкуов сітої пісні, котору перед другою світовою вуйною співалі микуліцькі хлопці, но її не заспівала. Пригадується один фрагмент:

«Ти войовав за правду і волю,
В сирую землю попав,
А тепер лєжиш і ни бачиш,
Що ворон [sic!] Вкраїну стоптав».

Про пісні Ніни Токаюк можна било б напісаті цілу наукову працю.

В репертуари співачкі било кілька цікавих веснових пісень, про котори вона говорила так: «На Вилікдень на треті день начиналі спивати і до самих Провід спивалі. Кажди вечур сходилісь дівчата, а в гиншум кунці молодиї менжатки спивалі і то над водою, жеб голос розносився.

Koliś, jak prychodiła wesna i lude odswjatkowali Welikdeń, diwczyniata na siołach spiwali wesnianki i rohulki – specijalny wesnowyji obradowy pisni. Rohulki wykonuwałosia korotko, bywało, szto j neciły tyżdeń, a wesnianki trochi dowsz. Mnuoho wesnowych piseń znała sławna narodna spiwaczka Nina Tokajuk, rodżana w 1924 rokowi w seli Mykuliczy. Wona była szcze z toho pokolinia, dla kotoroho pisni byli czastioju budnia i swiata, a ne ono – jak to teper bywaje – czymś, czoho miscie na sceni. Jiji mati rodiłasia w Czornuj Seredniuj, i – jak kazała pani Nina – ne howoryła po-swojomu, ono po-puolśku. „Mamyny pysni to na polśkum jazykowy. A posli wona i tutejszy spywała i zabułaś polśkieji mowy. A kazała, jak no pryszła siudy, to nawit’ ne ponimała, jak chto howoryt”. Piseń spiwaczka uczyłasia peredusim od ludi z seła: „Ja tuta hodowałasia i tuta szcze buli starszy od mene i od jich znaju”. Z mykulićkim repertuarom wona wystupała na wsiakich koncertach i konkursach, toże j biłoruśkich, chotia j mykulićka mowa z biłoruśkoju niczoho spuolnoho ne maje, za toje wona welmi bliźka do ukrajińskoji literaturnoji. Ale diakujuczy tomu, szto pani Nina ochwuotno diliłasia swojimi pisniami z usima, kotory do jiji pryjiżdżali, ostawsia dla nastupnych pokolińń bohaty repertuar.

Nina Tokajuk znała mnużeń kolisnich piseń. Use chotiełoś wernutiś do Mykulicz, kob jich ponahrywati, ale tak i ne dowełoś, bo kilka liet tomu spiwaczka odyszła z sioho swieta. Welmi szkoda, bo j nikoli ne udałosia nahrati dosyt’ cikawoho istorycznoho tworu pro otamana, kotory wojowaw za Ukrajinu – „Otamane, ty nasz ridny bat’ku / Ne stało tebe na zemli”. Koliś pani Nina skazała ono kilka radkuow sietoji pisni, kotoru pered druhoju switowoju wujnoju spiwali mykulićki chłopci, no jiji ne zaspiwała. Pryhadujet’sia odin frahment:

„Ty wojowaw za prawdu i wolu,
W syruju zemlu popaw,
A teper leżysz i ny baczysz,
Szczo woron [sic!] Wkrajinu stoptaw”.

Pro pisni Niny Tokajuk można było b napisati cełu naukowu praciu.

W repertuary spiwaczki było kilka cikawych wesnowych piseń, pro kotory wona howoryła tak: „Na Wylikdeń na treti deń naczynali spywaty i do samych Prowid spywali. Każdy weczur schodyliś diwczata, a w hynszum kunci mołodyji menżatky spywali i to nad wodoju, żeb hołos roznosywsia. W odion ho-

eprasa.pl 3c34f0cc89

В одьон голос всі спивалі голосно і так одна другуй приспівували. А вже перед Проводами в суботу закінчєлі. […] Спивалі рогульки, який хлопець з якєю дівчиною ходит і так їм приспівували одне другим. Ми послі менжатками спивалі, а хлопці йшлі. Ми не зналі, до яких вони дівчат ходят, то нам такиї малиї дивчєнятка пудказалі. Ми їм поспивалі, то вони нам, що мусит тим дівчатям цукєркі чеколядови неслі, то нам оддалі. Бо як ще молодими менжатками булі, то спивалі одево – в своїй гуліці. Зийдемся увечери і співаєм. Спивалі і про природу «Як настане місяць май, то поженемо воли в гай». Булі й такиї писні до природи».

Три рогулькі Ніни Токаюк знашлісь на плиті, котору видав Музей малої Батькувщини в Студіводах „Ohulki dla Hanulki. Pieśni wiosenne podlaskich i poleskich Białorusinów". Можна там учуті микуліцькі весновиї пісні[e]: «Ой, хто ж там по саду ходив», «Бринилі рикі, бринилі», «Ой, чия то берозонька». Їєздівши до співачкі, вдалося ще записаті кілька інакших веснових пісень: «Ой раненько зийшло три місяці ясних», «Кладіте кладки вербови, вербови», «Чом же ж ти, Нечипур, зраня ни женився». Цікавим прикладом нашого фолькльору є сі[e]та остатня, в которуй замісь Нечипура може биті якій-лєнь хлопець, а замісь Вєруні – якаялєнь ді[e]вчина. Подаємо слова тої оригінальної пі[e]сні, котору весною співалось в Микуліч:

Чом же ж ти, Нечипур, зраня ни женився?
Ой рано, мні рано, зраня ни женився.

Вже твоя дивчина росла й пирирosла.
Ой рано, мні рано, росла й пирирosла.

Росла й пирирosла, поставила кросна.
Ой рано, мні рано, поставила кросна.

Кросна соснoвиї, нитки валoвиї.
Ой рано, мні рано, нитки валoвиї.

Що й сердечком стукне, сорок ниток пукне.
Ой рано, мні рано, сорок ниток пукне.

Що й нитоньку зв'яже, сама спати ляже.
Ой рано, мні рано, сама спати ляже.

Що на пониж ступит, то й Нечипур збудит.
Ой рано, мні рано, то й Нечипур збудит.

Уставай, уставай, моє ти коханє,
Зготуй мні, же зготуй, у полє сняданє.
Ой рано ж, мні рано, у полє сняданє.

Я твоє сняданє то в кішені ношу,
За тибе, Вєруню, пана Бога прошу.
Ой рано, мні рано, пана Бога прошу.

Пана Бога прошу і пана Єзуса,
Дай, Вєруню, бусі – казала мамуся.
Ой рано, мні рано, казала мамуся.

Людмила ЛАБОВИЧ

На фото: Ніна Токаюк перед своєю хатою, 2008 рук

łos wsi spywali hołosno i tak odna druhuj pryspiwuwali. A wże pered Prowodamy w subotu zakonczieli. […] Spywali rohulky, jakyj chłopeć z jakieju diwczynoju chodyt i tak jim pryspiwuwali odne druhym. My posli menżatkamy spywali, a chłopci jszli. My ne znali, do jakich wony diwczat chodiat, to nam takyji małyji dywczeniatka pudkazali. My jim pospywali, to wony nam, szczo musyt tym diwczatiam cukierki czekoladowy nesli, to nam oddali. Bo jak szcze mołodymy menżatkamy buli, to spywali odewo – w swojij hulici. Zyjdemsia uweczery i spywajem. Spywali i pro pryrodu „Jak nastane misiać maj, to pożenemo woły w haj". Buli j takiji pysni do pryrody".

Try rohulki Niny Tokajuk znaszliś na płyti, kotoru wydaw Muzej małoji Bat'kuwszczyny w Studiwodach „Ohulki dla Hanulki. Pieśni wiosenne podlaskich i poleskich Białorusinów". Można tam uczuti mykulićki wesnowyji pisni[e]: „Oj, chto ż tam po sadu chodyw", „Brynyli ryki, brynyli", „Oj, czyja to berozońka". Ji[e]zdiwszy do spiwaczki, wdałosia szcze zapisati kilka inakszych wesnowych piseń: „Oj raneńko zyjszło try misiaci jasnych", „Kładite kładky werbowy, werbowy", „Czom że ż ty, Neczypur, zrania ny żenywsia". Cikawym prykładom naszoho folkloru je si[e]ta ostatnia, w kotoruj zamiś Neczypura może byti jakij-leń chłopeć, a zamiś Wieruni – jakaja-leń di[e]wczyna. Podajemo słowa toji oryhinalnoji pi[e]sni, kotoru wesnoju spiwałoś w Mykulicz:

Czom że ż ty, Neczypur, zrania ny żenywsia?
Oj rano, mni rano, zrania ny żenywsia.

Wże twoja dywczyna rosła j pyryrosła.
Oj rano, mni rano, rosła j pyryrosła.

Rosła j pyryrosła, postawyła krosna.
Oj rano, mni rano, postawyła krosna.

Krosna sosnowyji, nytky wałowyji.
Oj rano, mni rano, nytky wałowyji.

Szczo j serdeczkom stukne, sorok nytok pukne.
Oj rano, mni rano, sorok nytok pukne.

Szczo j nytońku zwjaże, sama spaty laże.
Oj rano, mni rano, sama spaty laże.

Szczo na ponyż stupyt, to j Neczypur zbudyt.
Oj rano, mni rano, to j Neczypur zbudyt.

Ustawaj, ustawaj, moje ty kochanie,
Zhotuj mni, że zhotuj, u pole sniadanie.
Oj rano ż, mni rano, u pole sniadanie.

Ja twoje sniadanie to w kiszeni noszu,
Za tybe, Wieruniu, pana Boha proszu.
Oj rano, mni rano, pana Boha proszu.

Pana Boha proszu i pana Jezusa,
Daj, Wieruniu, busi – kazała mamusia.
Oj rano, mni rano, kazała mamusia.

Ludmiła ŁABOWICZ

Na foto: Nina Tokajuk pered swojeju chatoju, 2008 ruok

eprasa.pl 3c34f0cc89

Obraz prawosławnej sieci parafialnej nad Bugiem i Narwią u schyłku XIX w.

Parafia Brańsk

Brzeźnica, Holonki, Domanowo, Kalnica, Kiersnówek, Klichy, Oleksin, Olendy, Onaćki, Patoki, Popławy, Rudka, Świrydy, Wydźgowo, Załuskie

Brańsk – miasto w pow. bielskim. Według obejmującego miasta szczegółowego zestawienia danych, które uzyskano podczas spisu ludności w 1897 r., Brańsk zamieszkiwało wówczas 4 083 osoby (1 960 mężczyzn i 2 127 kobiet), w tym 2 374 izraelitów (Judiei), 1 443 rzymskich katolików, 258 prawosławnych, 11 luteran i 1 mahometanin. Dane językowe są dość dziwne – 2 373 posługujących się językiem jidysz (jewrejskij jazyk), 1 512 polskojęzycznych, oprócz tego aż 189 rosyjskojęzycznych (wielikorusskij jazyk) i tylko 2 ukraińskojęzycznych (małorusskij jazyk), także 5 białoruskojęzycznych i 6 niemieckojęzycznych mieszkańców. Widzimy więc, że prawosławni brańscy Rusini utracili ojczysty język ukraiński, posługując się polskim, ewentualnie jako jego alternatywę przyswajając rosyjski (aż tylu rzeczywistych Moskali w Brańsku po prostu być nie mogło).

O Brańsku nie wspomina wprawdzie „Latopis ruski", lecz z danych archeologicznych wynika, iż gród obronny powstał tu już w XII w. Przez długi czas pozostawał on w cieniu Bielska i Suraża, przez co najstarszy zachowany dokument, w którym wymieniono nazwę *Brańsk*, pochodzi z 1430 r. Nie dziwi więc uwaga badacza dziejów tego grodu Jana Siedleckiego: *Taki stan rzeczy sprawił, iż z początkami Brańska i jego historią najstarszą, aż do końca XIV wieku, wiąże się więcej legend aniżeli faktów historycznych. Przypuszcza się, że w XIII wieku gród o tej nazwie (nazwa miasta pochodzi od rzeki Bronki) należał do książąt ruskich, natomiast w XIV w. Brańsk dzielił losy ziem późniejszego Podlasia, przechodząc z rąk do rąk książąt ruskich, litewskich i mazowieckich.*

Pierwsza wzmianka o brańskiej cerkwi pochodzi z 1558 r., jej fundacja musiała jednak odbyć się o wiele (może nawet o kilkaset lat) wcześniej. Do parafii brańskiej oprócz mieszczan należeli mieszkańcy większości wsi starostwa brańskiego: Zanie, Świrydy, Załuskie Stare, Bujnowo, Bronka, Jarmakowszczyzna, Kiersnowo, Sielec, Holonki, Żegunie i Bracki Młynarz. Na terenie starostwa brańskiego znajdowały się także cerkwie parafialne w Maleszach i Hodyszewie.

Z inwentarza starostwa brańskiego z 1558 r. wynika, iż ówczesny diak (psalmista) cerkwi brańskiej nazywał się Iwan i posiadał pół włóki ziemi na gruntach miejskich. W rejestrze z lat 1562--1563 wśród właścicieli placów miejskich wymienieni są *pop ruski* i *diakon*

Brański rynek podczas okupacji niemieckiej w latach 1915-1919. Widoczna cerkiew parafialna św. Symeona Słupnika. Zdjęcie z kolekcji Aleksandra Sosny.

Kontynuujemy rozpoczęte w numerze 5/2022 omawianie opisu parafii prawosławnych (i należących do nich świątyń), opublikowanego przez biskupa Josifa (Sokołowa) w dziele „Grodnienskij prawosławno-cerkownyj kalendar' ili Prawosławije w Brestsko-Grodnienskoj ziemle w konce XIX wieka" (Woroneż 1899 r.). Autor, w latach 1891-1897 wikariusz eparchii wileńskiej z tytułem biskupa brzeskiego, podaje spisy miejscowości należących do parafii, liczbę wiernych, uposażenie kleru, często też opisuje przedmioty kultu, znajdujące się w cerkwiach i kaplicach. Interesujące są też informacje o okolicznościach budowy poszczególnych świątyń, ukazują bowiem społeczno-polityczne uwarunkowania, które wpływały na życie religijne wiernych Cerkwi wschodniej w XVIII – XIX w. Bp Iosif opisywał świątynie parafialne i filialne wg świąt cerkiewnych, zaś w naszej publikacji, opisującej teren zamieszkany przez ludność ukraińskojęzyczną, pogrupowaliśmy je wg istniejących wówczas parafii i przedstawiamy w układzie alfabetycznym wg nazw miejscowości, w których znajdowały się cerkwie parafialne.

eprasa.pl 3c34f0cc89

ruski (bez imion), którzy mieszkali obok cerkwi. W 1596 r. zawarta została unia cerkiewna z Kościołem katolickim. Parafia brańska zwierzchnictwo hierarchii unickiej uznawała już w pierwszej połowie XVII w. – w 1633 r. wśród gorących zwolenników unii znajdował się pop brański Iwan Harasymowicz, biorący udział w antyprawosławnych ekscesach w Bielsku. W lustracji z 1661-64 r. cerkiew brańska określona została jako *cerkiew uniacka ruska*.

Wprawdzie z nazewnictwa stosowanego w XV-XVI w. wynika, że Brańsk powstał na terytorium ruskim, jednak jego położenie na pograniczu z Mazowszem sprzyjało napływowi ludności polskiej, tym bardziej iż od 1391 r. do początku XV w. oraz w latach 1440-1444 znajdował się on we władaniu książąt mazowieckich. Dla tej ludności w końcu XV w. fundowano w mieście kościół, który do lat 80. XVI w. pozostawał jeszcze filialną świątynią parafii rzymskokatolickiej w Bielsku, zwanej „parafią ruską", potem stał się parafialnym.

W XVI w. w Brańsku znajdowały się dwie równoległe ulice – Ruska i Lacka (od 1594 r. zwana Kościelną). Obie ulice wychodziły ze skrajów rynku i prowadziły do świątyń obu wyznań – Ruska (obecnie Sienkiewicza) do cerkwi św. Symeona Słupnika z cmentarzem, zaś Lacka do kościoła p.w. Wniebowzięcia NMP. Obok cerkwi znajdował się tzw. Kozi Rynek, który najprawdopodobniej był pierwotnym placem targowym – sprzed nadania praw miejskich.

W XVI w. ludność ruska stanowiła jeszcze około połowy mieszkańców Brańska (przy ogólnej liczbie ok. 1,7 tys. mieszczan w 291 domach), przeważała też w większości wsi starostwa brańskiego. Zniszczenia wojenne i epidemie z połowy XVII w. spowodowały, że w sto lat później mieszkało w Brańsku ok. 700 osób. Rejestr podatku pogłównego z 1692 r. podaje, że w Brańsku zamieszkanych było wówczas tylko 145 domów. Osób płacących pogłówne, a więc uważanych za dorosłych, było 330, z tego 114

eprasa.pl 3c34f0cc89

unitów i 216 katolików (po doliczeniu możliwej liczby dzieci możemy uznać, iż ogólna liczba unitów wynosiła ok. 270 osób, zaś katolików ok. 510). Widzimy więc znaczny spadek liczby Rusinów wśród brańskich mieszczan.

Z przeprowadzonej w 1717 r. wizytacji parafii brańskiej wynika, iż niedawno wzniesiona nowa cerkiew św. Symeona Słupnika w Brańsku, której proboszczem od 1717 r. był Jakub Wanikowski, zbudowana została już na wzór kościołów łacińskich: *Cerkiew drewniana, jeszcze nowa, z fundamentu. Dach na cerkwi gontowy nowy, z krzyżem żelaznym bez kopuły. Babińca* [prytworu] *nie masz. Z podwórza przy ścianie kuna żelazna. Drzwi z podwórca do samej cerkwi dwoiste wielkie, jeszcze do czasu bez zamka zamykające się. Steli i posadzki jeszcze nie dane. Okien wszystkich sześć w drzewo robionych. Chóru, kryłosów i kratek nie masz, ani deisusu* [ikonostasu] – *ad normam kościołów rzymskich robiona, bez predyłów* [ołtarzy bocznych]. *Fontanna drewniana z wodą święconą. Ołtarz po lewej stronie Najświętszej Panny na gradusach snycerskiej pracy ze wszystkim porządny tylko jeszcze nie malowany. Ołtarz drugi ex oppositione snycerski jeszcze nie składany. Ołtarz wielki snycerskiej pracy ubogo malowany z obrazem wielkim Świętej Trójcy. Cmentarz ma wkoło oparkaniony z wrotami i wycieczkami* [bramkami] *prostymi. Dzwonnica osobno od cerkwi na słupkach pod daszkiem już przeciekającym. Dzwonów na dzwonnicy dwa sporych*. Nakazem wizytatorskim było przyśpieszenie prac przy wykończeniu i wyposażeniu świątyni, dokupienie niezbędnych ksiąg (z liturgicznych były tylko Służebnik i Trebnik) oraz założenie *szkoły dla ćwiczenia dziatek*. W latach 70. i 80. XVIII w. proboszczem cerkwi brańskiej był ks. Antoni Iwacewicz, zaś psalmistą Michał Bańkowski, syn proboszcza cerkwi w Hodyszewie.

W 1795 r. Brańsk, wraz z położoną na północ częścią woj. podlaskiego, znalazł się w granicach zaboru pruskiego (do 1807 r.). W 1803 r. z. nakazu administracji pruskiej zaprzestano grzebania zmarłych w obrębie miasta i urządzono cmentarz dla unitów, katolików i ewangelików (obecnie pełni on rolę wyłącznie cmentarza prawosławnego). W 1839 r. dokonana została likwidacja Cerkwi unickiej

Budynek plebanii ulicy Kościuszki (dawnej Koziej) z przełomu XIX i XX w., w latach 1942-2005 pełniący funkcję cerkwi św. Symeona Słupnika (mimo wpisania do rejestru zabytków rozebrany w 2011 r.). Poniżej tablice z informacją, które ulice w Brańsku nosiły niegdyś nazwy Ruskiej i Koziej (istniały w latach 90. XX w.).

w guberniach tzw. Kraju Północno-Zachodniego i parafia w Brańsku stała się ponownie parafią prawosławną. W 1861 r. wybudowana została nowa murowana cerkiew, która stanęła na innym miejscu – przy rynku głównym.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości parafia brańska została przez administrację państwową zlikwidowana, a cerkiew w 1930 r. zamknięto i po kilku latach rozebrano. Prawosławna społeczność Brańska pozbawiona została w ten sposób świątyni, dopiero w 1945 r. na jej potrzeby adaptowana została drewniana plebania z przełomu XIX i XX w. (ją również w latach 20. odebrano i wykorzystywano jako szkołę). Powstała w ten sposób niewielka cerkiew, której również nadano wezwanie św. Symeona Słupnika, należąca do parafii w Maleszach. Obecnie istniejąca murowana cerkiew św. Symeona Słupnika zbudowana

eprasa.pl 3c34f0cc89

została w latach 1997-2005 i także należy do parafii Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Maleszach.

1 (13, w XX i XXI w. – 14) września: Prepodobnoho Symeona Stowpnika

[*Święto obchodzone*] W nieetatowym mieście Brańsk, pow. bielski, dekanat bielski, w cerkwi parafialnej. Cerkiew murowana, z drewnianą dzwonnicą, w kamiennym ogrodzeniu, zbudowana w 1861 roku ze środków rządu. Cerkiew znajduje się w odległości 23 wiorst od m. Bielska. Wierni w parafii: 558 płci męskiej i 536 płci żeńskiej, razem 1 194 w 17 osiedlach: Brańsku, Oleksinie, Brzeźnicy, Wydźgowie, Holonkach, Domanowie, Załuskich, Zaniach, Kalnicy, Kiersnówku, Klichach, Olendach, Onaćkach, Patokach, Popławach, Rudce i Świrydach; najdalej od cerkwi parafialnej oddalone są Onaćki – o 11 wiorst.

W parafii znajdują się cerkwie filialne: cmentarna cerkiew Preobrażeńska w Brańsku i cerkiew Narodzenia Bogurodzicy w Hodyszewie oraz kaplica Aleksandra Newskiego, wzniesiona w 1865 roku z funduszy społecznych na pamiątkę uśmierzenia buntu polskiego w 1863 roku, murowana; 3 szkoły cerkiewne: w Mieniach [*w Mniu – taka jest miejscowa odmiana nazwy Mień*], Popławach i Świrydach, w których uczy się 52 chłopców i 2 dziewcząt. Kler składa się z dwóch osób: duchownego i psalmisty, z pensją 496 rubli. Ziemia cerkiewna użytkowana przez kler: 2,32 dziesięciny pod zabudową mieszkalną, 25,90 dziesięcin gruntów ornych, 11,29 dziesięcin łąk kośnych, 25,7 dziesięcin lasu i około 5,11 dziesięcin ziemi byle jakiej, razem 69,69 dziesięcin.

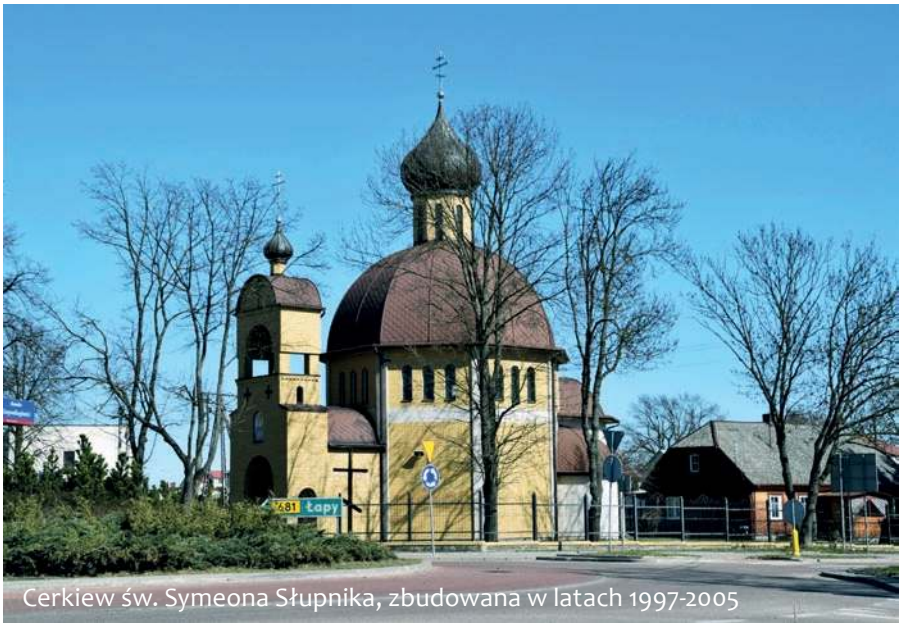
Proboszcz [*w latach 1888-1907*]: o. Ioann Doroszewski, wyświęcony 19 (31) lipca 1864 r.

W nieetatowym mieście – w terminologii administracji rosyjskiej miasto nie będące ośrodkiem powiatu.

Uśmierzenie buntu polskiego – oficjalne określenie walk wojsk rosyjskich z polskimi powstańcami styczniowymi w latach 1863-1864.

6 (18, w XX i XXI w. – 19) sierpnia: Preobrażenije Hospodnie

[*Święto obchodzone*] W m. Brańsku, pow. bielski, dekanat bielski, w cerkwi cmentarnej, należącej do cerkwi parafialnej św. Symeona. Cerkiew drewniana, wzniesiona w 1857 roku z dawnej cerkwi parafialnej staraniem miejscowego duchownego Martyna Michniewicza.

Cerkiew św. Symeona Słupnika, zbudowana w latach 1997-2005

Dawna cerkiew koło wsi Hodyszewo, obecnie kaplica rzymskokatolicka

8 (20, w XX i XXI w. – 21) sierpnia: Rożdestwo Preswjatyja Bohorodici

[*Święto obchodzone*] Przy wsi Hodyszewo, na granicy pow. bielskiego i pow. mazowieckiego [*wysokomazowieckiego*] gub. łomżyńskiej, dekanat bielski, w cerkwi filialnej, należącej do brańskiej cerkwi parafialnej św. Symeona. Cerkiew drewniana, zbudowana w 1885 roku z dawnej kaplicy wzniesionej w 1881 roku na miejscu od dawien dawna stojącej kaplicy, nie wiadomo przez kogo i kiedy postawionej. Znajduje się w niej studnia z wodą źródlaną, uznawana za uzdrawiającą. Oddalona jest od cerkwi parafialnej o 10 wiorst.

Opracowanie tekstu i zdjęcia
Jurij HAWRYLUK

Miary używane w Imperium Rosyjskim w XIX – XX w.

Miary długości

1 werszek (вершок) = 1 ¾ cala = 0,04445 m
1 arszyn (аршин, miara podstawowa) = 28 cali = 16 werszków = 2 1/3 stopy = 0,7112 m
1 wiorsta (верста) = 500 sążni = 1066,8 m

Rolne miary powierzchni

1 sążeń kwadratowy = 4,5522 m^2
1 ośmina = 800 sążni kwadratowych = 3641,8 m^2
1 dziesięcina skarbowa (miara podstawowa) = 3 ośminy = 10 925 m^2

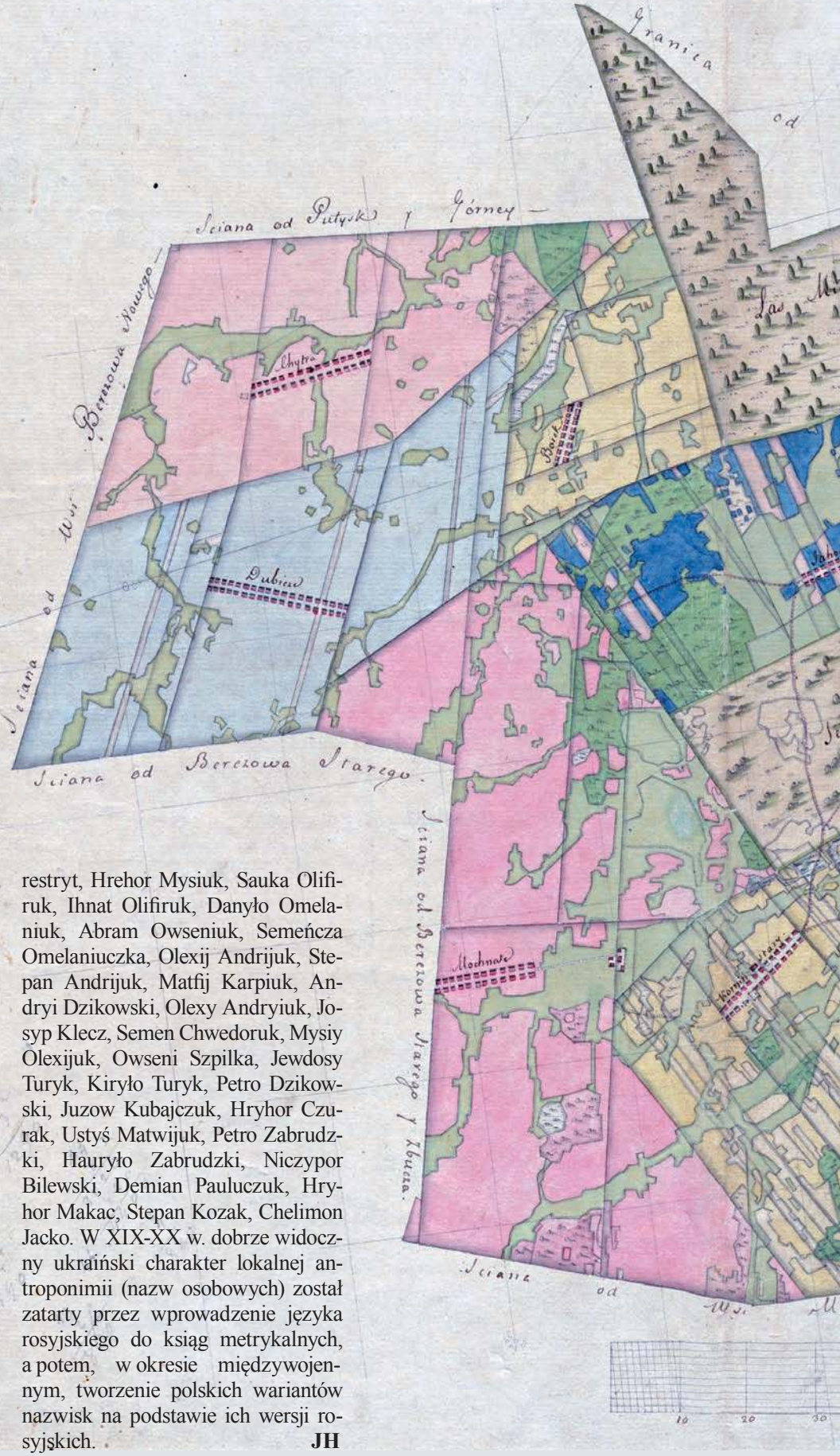
eprasa.pl 3c34f0cc89

Mochnate i sąsiednie wsie n

Kontynuujemy publikację map leśnictwa bielskiego (ladzkiego), wykonanych przez mierniczego królewskiego Michała Połchowskiego u schyłku XVIII w. Tym razem jest to „Karta klucza mochnackiego", czyli mniejszej jednostki gospodarczej, obejmującej 9 wsi, a więc prawie połowę leśnictwa (całe leśnictwo bielskie liczyło ponad 20 wsi). W opisie i na samej mapie częściowo zachowany został ukraiński charakter nazw wsi Korytyski – ma ona tu formę Korytyska (obecna urzędowa nazwa – Koryciski) oraz Jahudnyk – w formie Jahodnik (obecna urzędowa nazwa – Jagodniki). Podobnie z nazwą terenu określonego jako „Semiwołoki Miasta Bielska", który obecnie ma hybrydalną nazwę Siemiwołoki – jego obecny status oficjalny to „przysiółek wsi Jagodniki". Widzimy tu też „Las Miasta Bielska", gdzie od drugiej połowy XIX w. funkcjonuje wieś Pasieczniki Wielkie (obecnie Pasieczniki Duże), obejmująca szereg rozproszonych osiedli, niegdyś śródleśnych. Publikacja mapy Połchowskiego jest więc swego rodzaju post scriptum do artykułu sprzed roku (*Zagadka Mieśkoho Liesa, czyli skąd się wzięła wieś Pasieczniki Duże i przysiółek Siemiwołoki* – „НБіН", 2022, nr 2), niestety nie wnosi ona wiele nowego do naszej wiedzy – oba obszary nie należały do leśnictwa, stąd też mierniczy nie rozrysował nawet ich zabudowy, ograniczając się do zaznaczenia granic.

Mapy poszczególnych części leśnictwa sporządzone zostały dla celów finansowych, o czym świadczą zachowane w zbiorze tablice z wyliczeniami dochodów, z imionami i nazwiskami gospodarzy na wiejskich gruntach. W większości zarówno imiona, jak i nazwiska zachowały tu ukraiński charakter właściwy dla gwary poszczególnych wsi. Oto garść przykładów z klucza mochnackiego (a także Berezowa Starego), z zachowaniem ówczesnej ortografii: Samuś Luchwiniuk, Stach Chwedoruk, Hrehor Hauryluk, Jakon Missyjuk, Tomasz Petruczuk, Olifir Ossypiuk, Pilip Radywoniuk, Josyp Iwacyk, Kiryło Juzwiuk, Oxenty Iwaniuk, Hrehor Luchwiniuk, Wasyl Tomczuk, Stepan Plewa, Omellan Perestryt, Hrehor Mysiuk, Sauka Olifiruk, Ihnat Olifiruk, Danyło Omelaniuk, Abram Owseniuk, Semeńcza Omelaniuczka, Olexij Andrijuk, Stepan Andrijuk, Matfij Karpiuk, Andryi Dzikowski, Olexy Andryiuk, Josyp Klecz, Semen Chwedoruk, Mysiy Olexijuk, Owseni Szpilka, Jewdosy Turyk, Kiryło Turyk, Petro Dzikowski, Juzow Kubajczuk, Hryhor Czurak, Ustyś Matwijuk, Petro Zabrudzki, Hauryło Zabrudzki, Niczypor Bilewski, Demian Pauluczuk, Hryhor Makac, Stepan Kozak, Chelimon Jacko. W XIX-XX w. dobrze widoczny ukraiński charakter lokalnej antroponimii (nazw osobowych) został zatarty przez wprowadzenie języka rosyjskiego do ksiąg metrykalnych, a potem, w okresie międzywojennym, tworzenie polskich wariantów nazwisk na podstawie ich wersji rosyjskich.

JH

eprasa.pl 3c34f0cc89

a mapie z końca XVIII wieku

eprasa.pl 3c34f0cc89

Zwyczaje związane ze śmiercią, cz. V

„Starost´ ne radost´, smert´ ne wesi^{e}le”

Poczynając od numeru 4/2020, w „Nad Buhom i Narwoju” były drukowane artykuły poświęcone obrzędom i zwyczajom związanym ze śmiercią i pogrzebem w tradycji ludowej Podlasia. To ten element folkloru, który zachował się najdłużej, a wiele rytuałów pogrzebowych jest praktykowanych do dziś. Żywe też są, i to nie tylko wśród przedstawicieli najstarszego pokolenia, niektóre tradycyjne wierzenia związane z życiem człowieka po śmierci czy jego wpływem na żywych. W tym artykule proponujemy Państwu kontynuację opisywania zwyczajów związanych z ostatecznym pożegnaniem zmarłego i jego wspominaniem.

Zmarły w wielu wsiach na Podlasiu to *umerły, umerszy, pomerszy, merlak, mreć* (*iti do mercia*), *nebuożczyk, pokojnik, poczywszy*. O zmarłym, którego ciało zostało już złożone do grobu, mówiono *pokojny Iwan*, *pokojna Tetiana*. Trumna to *truna*, ale też *domowina*. Mogiła – *mohiła* (*mohyła*), cmentarz – *mohiłki* (*mohiełki*, *mohyłki*), a cmentarz koło cerkwi, na którym chowano kiedyś duchownego, lub też schody do cerkwi to *cwintar* (*cmintar*, *cwyntar*). Słownictwo związane ze śmiercią w gwarach ukraińskich Podlasia wymagałoby dokładniejszego zebrania, zbadania i opisania.

W tradycji cerkiewnej pierwsze nabożeństwo żałobne (*panichida*) za zmarłego jest sprawowane w trzeci dzień po pogrzebie. Następnie – dziewięć dni po śmierci oraz po upływie czterdziestu dni oraz roku.

— *W cerkownum pisaniji pisze, szto treba i w try dni^{e}, i w dewet´. Ale szcze w try dni^{e} nema koli iti służyti do cerkwi* – mówiła starsza kobieta z Klejnik (Klenik).

Żałobna liturgia w cerkwi na dziewiąty dzień to w gwarze ukraińskiej okolic Hajnówki *dewet´ dion*. Panichida odprawiana na czterdziesty dzień po pogrzebie to *obi^{e}dnia*, *sorokowaja*. Jest to najważniejsze z nabożeństw upamiętniające pamięć zmarłego. W dzisiejszych czasach zarówno na 9., jak i na 40. dzień po odprawieniu liturgii cała rodzina oraz zaproszeni znajomi rodziny zmarłego zasiadają przy wspólnym obiedzie. Niektórzy podkreślają jednak:

— *Koliś to dewet´ dion ne było. Jak dewet´ dion prypadaje w tyżniowi, to nichto ne służyw, ono wże jak bude deset´ czy odinadcet´ dion, u nedi^{e}lu służba, i wże tohdy służyłosia u nedi^{e}lu. Na dewet´ dion obi^{e}da ne robili* – mówiono w Czyżach.

Sorokowaja zgodnie z tradycją powinna mieć miejsce dokładnie w czterdziestym dniu po śmierci.

Kolejna ważna liturgia żałobna jest odprawiana rok po śmierci. To *rokowaja*.

Zmarły zgodnie z tradycją prawosławną jest wspominany w cerkwi przez rok na każdej służbie. Wspominanie zmarłego to *prypominanie*.

— *Prypominanie to jak chto umre, i batiuszka joho prypominaje na każduj służbi. Do soroka dion to „nowopredstawleny”, a po soroka – to wże tak prypominaje.*

„Siadu i diwjusia, a toj pud oknom stojit…”

Zgodnie z tradycyjnymi wierzeniami przez pierwsze dni dusza zmarłego może odwiedzać miejsca, które są jej drogie. Zmarły jest obecny na ziemi przez 40 dni, a na 40. dzień, gdy jest odprawiana *sorokowaja*, staje przed obliczem Bożym w oczekiwaniu na Sąd Ostateczny:

— *Każut, szto szcze do soroka dion to dusza chodit, tut szcze wona z nami do soroka dion, a po soroka dion nema* – podkreślała mieszkanka Zbucza.

eprasa.pl 3c34f0cc89

Niektórzy starsi Podlaszanie nadal wierzą, że zmarły może przybierać wręcz namacalną postać – można go nie tylko zobaczyć, ale też z nim porozmawiać. Jednak niektórzy nie kryją wątpliwości:

— Chto joho wiᵉdaje. Takoje howorat, szto stojit pud oknom i diwitʹsia do chaty. Ale czy to prawda?

Mimo to opowieści o tym, jak zmarli pojawiają się żyjącym, są dość popularne i chętnie przekazywane innym:

— Mniᵉ to howoryła odna z Laduw, szto brat ijiᵉ jak umer, to prychodiw i wona baczyła, jak iszow. I staw u dwery stukotati. Odsunuła dwery i szczez – opowiadał starszy mieszkaniec Zbucza.

Pojawiający się zmarli mogą albo pomagać, albo szkodzić. Dotyczy to zwłaszcza złych ludzi, którzy po śmierci błąkają się po ziemi. Ciekawa w tym kontekście jest opowieść o duchownym z jednej podlaskiej wsi, któremu ukazywał się zmarł pijak:

— Koliś u nas byw batiuszka. Nu i pochowali takoho czołowiᵉka. A wuon welmi piw. I toj batiuszka każe: „Siadu i diwjusia, a toj pud oknom stojit, a ja ż joho choroniw". Druhi batiuszka ne puszow choroniti. „Ja dawaj jomu rozkazuwati, szto wuon pud okno prychodit, a toj zamistʹ mene poszkodowati, kob ja ne bojawsia, to skazaw: „A, tak, on był podły. On możet prychoditʹ, on budiet prychoditʹ do tiebja". A mniᵉ szcze – każe – buolsz straszno".

Wiara w błąkające się dusze odzwierciedla przekonanie, że świat umarłych jest równoległy do świata żywych. Pojawienie się zmarłych jest swego rodzaju wyrzutem sumienia dla kogoś, kto dopuścił się złych uczynków za życia. Jedna z takich historii ze wsi Orzeszkowo była już przytaczana na łamach „Nad Buhom i Narwoju" w artykule z nru 2/2006 «З пам'яттю про дідів-прадідів». Warta jest przypomnienia ze względu na swój makabryczny charakter, a także dlatego że jest dowodem na praktyki jak z horrorów stosowane w przypadku zmarłych, których mieszkańcy wsi posądzali o to, że są upiorami.

— Żyli czołowiᵉk z żuonkoju i sestra. Jim taja sestra miszała. I wony reszyli ijiᵉ zaduszyti i pud pomostom pochowati […]. *To toj, szto zaduszyw, wziaw i powiᵉsiwsia. Wże joho muczyło i powiᵉsiwsia* […]. *Jak powiᵉsiwsia, to tohdy stała milicija tam dochodzenie robiti. Pryjiᵉchali, to taja żuonka, szto razom duszyła, sidiᵉła i wże w toje miᵉscie diwiłasia, de zakopali. I naszli jjiᵉ pud pomostom zawinianu w prostyń, zhorblanu. Tak zakopana była. Jak ijiᵉ pochowali wże posli, tak toj, szto powiᵉsiwsia, szto duszyw, to tuju żuonku swoju straszyw. Chodiw, hrukotaw, szto wona tam ne mohła żyti. I to prawda, bo diadina moja baczyła, jak iszła taja czorna zasłona. Wona nebojazliwa była. Ono iszła pud kłuniu, aż skrypuła bronoczka. I każe wona, szcze zahoworyła: „Chto takij?", a pered jeju stała takaja czorna zasłona. Wona stała chrystitiś, tohdy taja zasłona od ijiᵉ odsunułasia i puszła tudy do chaty. I taja żuonka, szto razom duszyła, tam ne mohła żyti. Wybrałasia, juoj wże brat postawiw chatu na koloniji. I wona tam żyła i każut wsiarawno i tudy chodiw ijiᵉ lekati. To juoj naradili, to tak rozkazuwała taja diadina, szto po-susiᵉdśku żyła, szto treba joho odkopati i hołow odrubati i miży nohi położyti i makom nasypati, tohdy ne bude choditi. I tak zrobiła. I tak wże ne chodiw.*

Owe praktyki pochodzą jeszcze z czasów prasłowiańskich i były stosowane także w innych częściach Słowiańszczyzny, o czym świadczy literatura etnograficzna. Odcinanie głowy upiorowi opisywał chociażby w „Dolinie Issy" Czesław Miłosz.

Różnorodne praktyki związane z odkopywaniem ciał na cmentarzach, np. w celu „leczenia" alkoholizmu, na pewno do dziś pamięta niejeden starszy mieszkaniec wsi między Bugiem a Narwią.

Niekiedy zmarli nawiedzali najbliższych w snach, wieszcząc różne nieszczęścia, np. śmierć żyjących. Przykłady takich snów zostały opisane m.in. w pierwszym artykule w tym cyklu „Smertʹ i chrystinki ne wybirajut szczasliwoji hodinki" (nr 4/2020).

Czasami jednak zmarli pojawiający się w snach wieścili zmianę pogody.

— Jak pokojniki snilisia, to doszcz bude.

Jest jednak sposób, aby ci, którzy odeszli, nie nękali żyjących:

— Jak pokojniki sniatʹsia, to treba jak ne samomu pomolitisia, to do cerkwy podati zapisoczku, kob batiuszka prypomenuw, to ne bude snitisia.

— Jak je pominalny suboty i czasom prysnitʹsia pokojnik, toj, szto umer, i sztoś prosit – kob jomu czy jiᵉsti dati, czy odiahnutisia, i to każut treba iti do cerkwi i dati „za upokoj".

„Jak czołowiᵉk umer, to biᵉleńka chustoczka…"

Żałoba to okres smutku, modlitwy, rezygnacji z zabaw. Wiejska społeczność zawsze surowo osądzała wszystkich, którzy nie okazywali żałoby, co było przejawem braku szacunku dla pamięci zmarłego.

Żałoba manifestowana jest dzisiaj przede wszystkim przez noszenie czarnych ubrań. Zwyczaj wkładania odzieży żałobnej sięga co najmniej czasów Cesarstwa Rzymskiego, kiedy to noszono żałobne togi z ciemnej wełny. Jednak w starej tradycji słowiańskiej kolorem najsilniej związanym z żałobą była nie czerń, lecz biel – zachowało się to w niektórych elementach folkloru, np. u Serbołużyczan – białe czepce żałobne u wdów.

Niektórzy mieszkańcy Podlasia twierdzą, że kiedyś czerń nie była nieodłącznym elementem żałoby.

— Baba howoryła, szto jak ijiᵉ perszy czołowiᵉk umer, to biᵉleńka chustoczka. Nichto tam żałobuw ne nosiw. To wże, każut, od katolikuw, od puolśkich uziałosia siᵉte.

Dowody na to można znaleźć na licznych zachowanych fotografiach z pogrzebów na Podlasiu z okresu przed- i powojennego, również przedrukowywanych w „Nad Buhom i Narwoju" przy okazji artykułów opisujących zwyczaje związane ze śmier-

eprasa.pl 3c34f0cc89

cią. Nierzadko widzimy na nich jak dorosłe kobiety, tak i małe dziewczynki w jasnych chustkach na głowie. Temat wymagałby jednak dodatkowych badań i rozmów ze starszymi mieszkańcami wsi na Podlasiu.

„Jak je kryż u tablici, to jak tam złapajeszsia?...”

W tradycji prawosławnej na grobie zmarłego jest ustawiany krzyż nagrobny. Po pewnym czasie rodzina stawia tam kamienny pomnik. Nie ma reguł odnośnie tego, kiedy ma on być postawiony, decydują o tym względy praktyczne:

— *Chto koli chocze. A to hroszy nema, a to tak sztoś. Każut, szto najlepi pożdati, kob zemla obsi*ᵉ*ła.*

Niekiedy pomnik pojawia się dopiero rok po śmierci bliskiej osoby. Jak podkreślają starsi mieszkańcy wsi, jego głównym elementem powinien być krzyż – nawet jeśli małżonkowie mają wspólny pomnik, to każdy zmarły powinien mieć swój własny:

— *Jak teperka postawjat odnoho kresta i na dwoch, to każut tak ne można. To ne po-kolisniomu. Koliś każdy mi*ᵉ*w swoho kresta – bo iti na Straszny sud, to kresta musit nesti* – mówili mieszkańcy Klejnik (Klenik).

Powoli jednak ludzie odchodzą od tej tradycji i obecnie na grób małżonków zamawiają pomnik tylko z jednym krzyżem:

— *Każut, szto jak teper robjat pomniki i robjat na dwoch, to treba, kob dwa kryży*ᵉ *było, bo jak na Strasnum sudi*ᵉ*, to każdy łapajet'sia za kryża. Nu, a jak, jak w mohili bude leżati dwoch, a odin kryż? A jak je kryż u tablici, to jak tam złapajeszsia?* – nie kryją swych wątpliwości starsi mieszkańcy.

Przed sprawowaniem pierwszej panichidy (krótkiego nabożeństwa za zmarłego) przy nowym pomniku, kapłan dokonuje poświęcenia: *batiuszka wysweszczuje.*

„Na mohiełki pujti i kuostoczkoju poterti…”

W kulturze tradycyjnej cmentarz to nie tylko miejsce ostatniego spoczynku bliskich, ale też przestrzeń magiczna, która była wykorzystywana do dobrych i złych uczynków. Wciąż można usłyszeć od starszych mieszkańców o praktykach służących różnym celom. Oto historia z Klejnik:

— *U mamy ditia urodiłoś i była ciatka czyrwona i to w takuom mi*ᵉ*sci, szto każut: „A szto to u twoho ditiata, szto to?”. Chtoś postrojiw, kob na mohiełki pujti, jak zakopujut pokojnika, i kuostoczkoju poterti, i tuju kuostoczku kinuti w duoł. Kuostoczka z druhoho pokojnika. Duoł kopajut, to kustoczki wykopujut. Aby kuostoczka. I mama wże zajszli, bo to ż bliźko mohiełki u nas, ale kuostoczki ne obaczysz. To wziała pisoczkom poterła i kinuła w duoł i propało. Zhinuła plamka.*

Przykładów takich praktyk zapewne udałoby się zapisać od starszych ludzi o wiele więcej. Czy stosują je przedstawiciele młodszego pokolenia? Być może już nie, a może po prostu się do tego nie przyznają…

Pamet´ pro tych, kotorych uże nema

Zmarłych na Podlasiu przypomina się w *pominalny suboty* i podczas różnych świąt, np. w Czyżach na *Prowody*, latem na *Kuźmy- Demjana*, następnie na *Hołowosi*ᵉ*ka*; w każdej wsi w zależności od lokalnej tradycji.

Trzeciego dnia Wielkanocy, który jest szczególnie związany z kultem przodków, ludzie modlą się na cmentarzach m.in. w Orzeszkowie, Pasynkach, czy też Gredelach, należących do parafii w Podbielu. Tydzień po Wielkanocy, w Niedzielę Przewodnią, zmarłych wspomina się np. w Nowym Berezowie, Szczytach, Starym Korninie, Kuraszewie, Dubiczach Cerkiewnych, Dubiażynie i innych miejscowościach regionu. W Przewodni Poniedziałek zawsze modlono się na cmentarzu w Czyżach. Jednak dziś – ze względów praktycznych, by w obrzędzie mogli brać udział mieszkańcy miast – zmarłych wspomina się tam również w niedzielę.

Tradycja modlenia się za tych, którzy odeszli, w trzecią niedzielę po Wielkanocy zachowała się m.in. w Klejnikach, Rajkach i Kozłach. Dzień ten jest poświęcony Świętym Niewiastom Niosącym Wonności (*Żon Mironosic, Mironosna nedi*ᵉ*la*).

Na św. Jerzego (*Jurije*) zmarłych wspomina się m.in. w Łosince, na Przemienienia Pańskiego (*Spasa*) odprawiana jest służba na cmentarzu w Nowym Berezowie i Klejnikach, w dniu Ścięcia Głowy św. Jana Chrzciciela (*Hołowosi*ᵉ*ka*) m.in. w Szczytach, Czyżach, Starym Korninie.

W tradycji prawosławnej dniem szczególnej modlitwy za zmarłych jest sobota poprzedzająca święto ku czci św. Dymitra Sołuńskiego (8 listopada), tak zwana *Dmitruwśka subota.* Tego dnia wspominano zmarłych np. w parafii Pasynki. Obecnie w sobotę poprzedzającą dzień św. Dymitra modlitwa za przodków jest odprawiana nawet w tych parafiach, w których nie było takiego zwyczaju. Ponieważ *Dmitruwśka subota* przypada zawsze na początek listopada, być może jest to pewna odpowiedź na coraz bardziej upowszechniające się w środowisku prawosławnym wspominanie zmarłych 1 listopada.

Tradycje religijne związane z kultem zmarłych przeplatają się bardzo wyraźnie z tradycjami ludowymi, najczęściej jeszcze przedchrześcijańskimi. Dawne pochodzenie ma zwyczaj przynoszenia święconych wierzb, pisanek lub kraszanek, a także święconki (*paski*) na groby zmarłych, uczty na grobach na *Prowody*, praktykowane dość długo m.in. w parafii Łosinka, a także wiele innych obrzędów, opisywanych już na łamach „Nad Buhom i Narwoju” przy okazji różnych świąt.

Zwyczaj wspominania zmarłych pozwala zachować pamięć o tych, którzy już odeszli. Pozwala też oswoić się z myślą o śmierci i poradzić sobie z lękiem przed nią, co jest o wiele łatwiejsze, gdy się wierzy, że za ostateczną granicą czekają na nas nasi najbliżsi, którzy odeszli, a o których pamiętaliśmy, kultywując zwyczaje związane z ich uszanowaniem i przypominaniem.

Ludmiła ŁABOWICZ
Foto autorki artykułu

eprasa.pl 3c34f0cc89

Весна з Шевченком — про пісанє по-свойому

Продовжинє з 2 стор.

В наступному ж пісьмові (2.III.1840 р.), читаємо: «...я твого письма не второпаю, – чортъ зна по якому ты ёго скомпонувавъ, ни по нашому, ни по московскому – ни се ни те, а я ще тебе просывъ, щобъ ты писавъ по своему, щобъ я хочъ съ твоимъ пись[мо]мъ побалакавъ на чужій сторони языкомъ людскимъ. ... Скажи Иванови Федёрци, нехай винъ до мене напише письмо окроме – та тилько не по московскому, а [то] и читать не буду».

Як бачимо, початкі ніколі не є льогкі – і тут справа друга: колі починаємо пісаті по-свойому, то тоє пісанє повінно статі початком інтенсивного читаня по-свойому. Саме такій бив муй початок, бо колі, бульш як 40 літ тому, свідомо взявся за літературне використанє околобільськового варіанту української мови (троху відувського, троху рейпіцького, з сапувськімі крошкамі), то одразу став шукаті й українських книжок. Так само й пульських – тих, у якіх можна било штось прочитаті про нашу мову й нашу історію, бо ж мучило мене питанє, чому наша ситуація такая кумедна (коб не сказаті – дурная): хоч ми говоримо по-свойому, то нам кажут в школі учитісь білоруської мови, а ще й кажут говориті, што ми білоруси. Зрештою, саме потреба познаня нашого мінулого, про якоє Року Божого 1982-го ми мало што зналі, привела до того, што вибіраючи спеціальность університетської наукі, виришив «виучитісь на історика».

Читанє книжок з України (або скуль-небудь, аби українською) потрібне не оно для «душевної насолоди» – бо їхня мова нашому розумові і серцьові найбліжша і без проблєм поймемо єїну «внутришню фільософію». Воно необхудне ще й тому, што знанє української мови літературної – найліпша оборона перед деградацією нашої мови діалєктної, якая одбиваєтьсяа наслідком іншомовної пресії. Тую деградацію особліво відно тепер, колі, хоч би на Фейсбукові, разни люде пробуют пісаті по-свойому, алє тяжко знайті текст, хоч би й вельмі короткі, якій напісани в міру поправно.

Інша справа, што хоч є люде, котори без бульших проблєм могут перенестї свою розмовну мову на папір («вступкаті» у комп'ютер), то самоє говорінє й пісанє по-свойому не розв'язує третьої проблєми – нашої ментальної замкнутості у свого роду ґеттові. Я й сам колісь, до початку 1980-х, жив у такому ґеттові, якого одни стіни збудовани з менш чи бульш усвідомлюваного почутя неприставаня до того, што за своє мают полякі і білоруси, інши з незнання того, де шукаті направду свойого, алє ширійшого ніж тоє, што вдома чи у сусідньому містові й селові. А ще на верхові тих стін – розтягався колючи друт зогіджуваня всього, што національно українськє. Вийшов з теї тюрми на свободу, бо усвідомів – саме українські – корені нашої материнської=батькувської мови й народної культури, бо познав наше мінуле і поняв, якоє місцє в нашуй історії займают разни нації – як наши пульські й білоруські сусіди, так і – бульш оддаляни – московіти-росіяни з їхньою отруйною «русскою» мітольогією, повною фальшу й ненавісті («московською блекотою» – як казав Шевченко).

Правда – самоє знанє факту, што наша мова то не якаясь таємніча „gwara" („w tej wsi mówią gwarą"), оно місцьови варіант української мови, то ще за мало, коб певно почутіся на національному чи просто культурному ґрунті. Все ж усвідомінє українського контексту «нашого», «свойого» дає мож-

Prodowżynie z 2 stor.

W nastupnomu ż piśmowi, 2 bereznia 1840 r., czytajemo: «...ja twoho pyśma ne wtoropaju, – czort zna po jakomu ty joho skomponuwaw, ni po naszomu, ni po moskowskomu – ni se ni te, a ja szcze tebe prosyw, szczob ty pysaw po swojemu, szczob ja chocz s twoim pyś[mo]m pobałakaw na czużij storoni jazykom ludskym. ... Skaży Iwanowy Fediorci, nechaj win do mene napysze pyśmo okrome – ta tilko ne po moskowskomu, a [to] i czytat´ ne budu».

Jak baczymo, poczatki nikoli ne je lohki – i tut sprawa druha: koli poczynajemo pisati po-swojomu, to toje pisanie powinno stati poczatkom intensywnoho czytania po-swojomu. Same takij byw muj poczatok, bo koli, bulsz jak 40 lit tomu, swidomo wziawsia za literaturne wykorystanie okołobilśkowoho wariantu ukrajińskoji mowy (trochu widuwśkoho, trochu rejpićkoho, z sapuwśkimi kroszkami), to odrazu staw szukati j ukrajińskich kniżok. Tak samo j pulśkich – tych, u jakich można było sztoś proczytati pro naszu mowu j naszu istoriju, bo ż muczyło mene pytanie, czomu nasza sytuacija takaja kumedna (kob ne skazati – durnaja): chocz my howorymo po-swojomu, to nam każut w szkoli uczytiś biłoruśkoji mowy, a szcze j każut howoryti, szto my biłorusy. Zresztoju, same potreba poznania naszoho minułoho, pro jakoje Roku Bożoho 1982-ho my mało szto znali, pryweła do toho, szto wybirajuczy specialnost´ uniwersytetśkoji nauki, wyryszyw «wyuczytiś na istoryka».

Czytanie kniżok z Ukrajiny (abo skul-nebud´, aby ukrajińskoju) potribne ne ono dla «duszewnoji nasołody» – bo jichnia mowa naszomu rozumowi i serciowi najbliższa i bez problem pojmemo jejinu «wnutrysznju filosofiju». Wono neobchudne szcze j tomu, szto znanie ukrajińskoji mowy literaturnoji – najlipsza oborona pered dehradacijeju naszoji mowy dialektnoji, jakaja odbywaje´sia naslidkom inszomownoji presiji. Tuju dehradaciju osobliwo widno teper, koli, chocz by na Facebookowi, razny lude probujut pisati po-swojomu, ale tiażko znajti tekst, chocz by j welmi korotki, jakij napisany w miru poprawno.

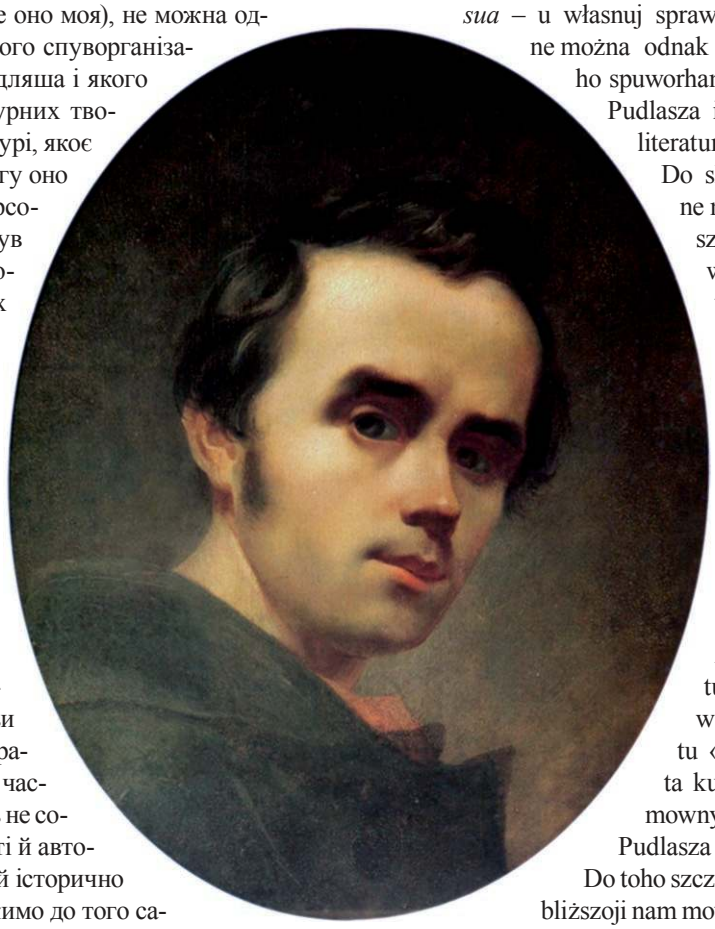
Insza sprawa, szto chocz je lude, kotory bez bulszych problem mohut perenesti swoju rozmownu mowu na papir («wstukati» u kompjuter), to samoje howorinie j pisanie po-swojomu ne rozwjazuje tretioji problemy – naszoji mentalnoji zamknutosti u swoho rodu gettowi. Ja j sam koliś, do poczatku 1980-ch, żyw u takomu gettowi, jakoho odny stiny zbudowany z mensz czy bulsz uswidomluwanoho poczutia neprystawania do toho, szto za swoje majut polaki i biłorusy, inszy z neznannia toho, de szukati naprawdu swojoho, ale szyrijszoho niż toje, szto wdoma czy u susidniomu mistowi j sełowi. A szcze na werchowi tych stin – roztiahawsia koluczy drut zohidżuwania wsioho, szto nacionalno ukrajińskie. Wyjszow z teji tiurmy na swobodu, bo uswidomiw – same ukrajiński – koreni naszoji materyńskoji=bat´kuwśkoji mowy j narodnoji kultury, bo poznaw nasze minułe i poniaw, jakoje miscie w naszuj istoriji zajmajut razny naciji – jak naszy pulśki j biłoruśki susidy, tak i – bulsz oddalany – moskowity-rosijany z jichnioju otrujnoju «russkoju» mitolohijeju, pownoju falszu j nenawisti («moskowśkoju błekotoju» – jak kazaw Szewczenko).

Prawda – samoje znanie faktu, szto nasza mowa to ne jakajaś tajemnicza „gwara" („w tej wsi mówią gwarą"), ono misciowy wariant ukrajińskoji mowy, to szcze za mało, kob pewno poczutisia na nacionalnomu czy prosto kulturnomu grunti. Wse ż uswidominie ukrajińskoho kontekstu «naszoho», «swojo-

eprasa.pl 3c34f0cc89

лівость зрозуміті, з якого боку пудийті до справи. Можна випоменуті нашим дідам і батькам, што не передалі нам нічого больш ніж свою мову – однак то саме вона є найпевнійшим дороговказом, якою дорогою нам пуйті, коб зустрічаті у туй подорожи люді блізькіх нам і словом, і духом. Саме такій муй «приватни рецепт» на тоє, як позбитіся почутя дезорієнтації у світі повному чужих координат і не заразітіся податлівостєю на всякого роду маніпуляцію.

Зачав про Шевченка, потум розговорився *pro domo sua* – у власнуй справі (хоч вона не оно моя), не можна однак забиваті про конкурс, якого спуворганізатором є Союз українцюв Пудляша і якого перши етап, збіранє літературних творув, вже за намі. До складу журі, якоє їх оценіт, не належу, тому могу оно сказаті, што дякуючи конкурсові, в ролі нашомовних авторув виступілі особи, якіє до сього часу на наших сторунках не виступалі, а серед їхніх праць є не оно вірши й проза – разного розміру і характеру, алє й твори для театральної сцени. Так што культурни пласт *напісаного по-своєму* став товстійшим, хоч і до сього часу бив не такій знов тонкі, бо в ході збіраня матеріалув до літературної антольогії (буде видана в рамках того самого проєкту «Промоція української мови та культури Підляшшя») українськомовних авторув з обох частін Пудляша назбіралася чуть не сотня. До того ще ж треба додаті й авторув з найбліжшої нам мовно й історично Берестейщини (по суті належимо до того самого етнорегіону), якіє тоже пісалі або й тепер пішут чи то діалєктним, чи то літературним варіантом української мови. Найвідомійшим сучасним автором берестейського регіону є Наталка Бабіна, якая оно што поділілась такою рефлєксією:

«Маю честь бути членом журі конкурсу „Пішемо по-своєму", який проводить Підляський науковий інститут. Читаю надіслані на конкурс праці – і серце завмирає. Ці праці різні за літературним рівнем, за рівнем володіння підляською говіркою. І от ловлю себе на думці. Досвід українців в Польщі як меншини не зовсім такий, як досвід українців в Білорусі як меншини. Наші говірки також відрізняються. Але, коли прочитала все, зміцнилося розуміння, яке було й раніше: держави різні, а земля одна, а люди – ми, українці, – однакові».

Што ж додаті? Хіба оно тоє, што у духовнуй біографії Наталкі, про што вона сама не раз пісала, веліку роль одограв Шевченкови «Кобзар». Варто згадаті ще й слова одного з відомих хіба всім братув Ґріммув («Казки братів Ґрімм», пульською – «Baśnie braci Grimm»), а конкретно Якоба, написани 175 літ тому: «Є живійши свідчиня про народи, ніж кості, зброя і могіли – то їхні мови».

Юрій ГАВРИЛЮК

Автопортрет Тараса Шевченка з 1840 року

ho» daje możliwost´ zrozumiti, z jakoho boku pudyjti do sprawy. Można wypomenuti naszym didam i bat´kam, szto ne peredali nam niczoho bulsz niż swoju mowu – odnak to same wona je najpewnijszym dorohowkazom, jakoju dorohoju nam pujti, kob zustryczati u tuj podoroży ludi bliźkich nam i słowom, i duchom. Same takij muj «prywatny recept» na toje, jak pozbytisia poczutia dezorijentaciji u switi pownomu czużych koordynat i ne zarazitisia podatliwostieju na wsiakoho rodu manipulaciju.

Zaczaw pro Szewczenka, potum rozhoworywsia *pro domo sua* – u własnuj sprawi (chocz wona ne ono moja), ne można odnak zabywati pro konkurs, jakoho spuworhanizatorom je Sojuz ukrajinciuw Pudlasza i jakoho perszy etap, zbiranie literaturnych tworuw, wże za nami. Do składu żuri, jakoje jich ocenit, ne należu, tomu mohu ono skazati, szto diakujuczy konkursowi, w roli naszomownych awtoruw wystupili osoby, jakije do sioho czasu na naszych storunkach ne wystupali, a sered jichnich prać je ne ono wirszy j proza – raznoho rozmiru i charakteru, ale j twory dla teatralnoji sceny. Tak szto kulturny płast *napisanoho po-swojomu* staw towstijszym, chocz i do sioho czasu byw ne takij znow tonki, bo w chodi zbirania materiałuw do literaturnoji antolohiji (bude wydana w ramkach toho samoho projektu «Promocija ukrajińskoji mowy ta kultury Pidlaszsza») ukrajińskomownych awtoruw z oboch czastin Pudlasza nazbirałasia czut´ ne sotnia. Do toho szcze ż treba dodati j awtoruw z najbliższoji nam mowno j istoryczno Berestejszczyny (po suti należymo do toho samoho etnorehionu), jakije toże pisali abo j teper piszut czy to dialektnym, czy to literaturnym wariantom ukrajińskoji mowy. Najwidomijszym suczasnym awtorom berestejśkoho rehionu je Natałka Babina, jakaja ono szto podiliłaś takoju refleksijeju:

«Maju czest´ buty członem żuri konkursu „Piszemo po-swojomu", jakyj prowodyt´ Pidlaśkyj naukowyj instytut. Czytaju nadisłani na konkurs praci – i serce zawmyraje. Ci praci rizni za literaturnym riwnem, za riwnem wołodinnia pidlaśkoju howirkoju. I ot łowlu sebe na dumci. Doswid ukrajinciw w Polszczi jak menszyny ne zowsim takyj, jak doswid ukrajinciw w Biłorusi jak menszyny. Naszi howirky takoż widrizniajut´sia. Ałe, koły proczytała wse, zmicnyłosia rozuminnia, jake buło j ranisze: derżawy rizni, a zemla odna, a ludy – my, ukrajinci, – odnakowi».

Szto ż dodati? Chiba ono toje, szto u duchownuj biohrafiji Natałki, pro szto wona sama ne raz pisała, weliku rol odohraw Szewczenkowy «Kobzar». Warto zhadati szcze j słowa odnoho z widomych chiba wsim bratuw Grimmuw («Kazky bratiw Grimm», pulśkoju – «Baśnie braci Grimm»), a konkretno Jakoba, napisany 175 lit tomu: «Je żywijszy swidczynia pro narody, niż kosti, zbroja i mohiły – to jichni mowy».

Jurij HAWRYLUK

Awtoportret Tarasa Szewczenka

eprasa.pl 3c34f0cc89

Спогад про кліщелівських євреїв

22 березня 2023 року то для історії Кліщель важливий день – 500-річчя надання міських прав. Документ із такою денною датою підписав у 1523 році великий князь литовський і руський Жиґімонт (у Польщі король Сигізмунд I Старий), надавши оселі хелмінське міське право та призначивши Станіслава Кордаса першим війтом. У зв'язку з ювілеєм міста, цього року публікуємо матеріали про його минуле. Це історія «на кінчиках пальців» – сперта на спогадах людей, які вдалося записати протягом кількадцяти останніх літ. Одним із оповідачів про минуле був Костянтин Леонкевич, записами якого ми вже користувалися, коли писали про історію кліщелівських гончарів (дивись попереднє число «Над Бугом і Нарвою»). Згадував він також про єврейську громаду міста, яка була знищена під час німецької окупації.

Євреї не складали так великого відсотка мешканців Кліщель, як, наприклад, у сусідній Орлі (Вуорлі). За словами Томаша Вісьнєвського, автора книги «Bóżnice Białostocczyzny», ймовірно, близько 1580 року Ізаак Бородавка з Берестя отримав королівський привілей на побудову в Кліщелях бровару. Можна вважати це за початок єврейської громади в місті. Проте, самостійної ґміни євреї в містечку тоді не створили. Реєстр з 1674 року свідчить, що в Кліщелях проживало 13 євреїв, через два роки – на 3 особи менше.

У 1688 році кліщелівські міщани отримали привілей „de non tolerandis Judaeis". Це означало, що євреям було заборонено поселятися в кліщелівському старостві. З того часу, аж до поділу Речі Посполитої, в Кліщелях не було євреїв. Однак вже перепис з 1799 року говорить про 58 євреїв на 1888 мешканців загалом, а через 8 років – уже 75. Було це, звісно, наслідком іншої політики влади Прусії, яка тоді володіла цією частиною Підляшшя. У 1878 році, коли царила тут Російська імперія, в містечку проживало 435 євреїв, а в 1897 році їх кількість зросла до 710. Перший польський перепис населення, проведений у 1921 році, показав 621 єврея, а у 1931 році – 645, при 2053 мешканцях Кліщель взагалі.

Як і в інших містах, так і в Кліщелях, євреї займалися переважно торгівлею та ремеслами. Саме про деяких ремісників міжвоєнного періоду згадував Костянтин Леонкевич:

— Жидув було немало. Булі люде спосубни і мнуго робилі добрих речи. Було мнуго ковалюв, пекарув, фаховцюв, кравцюв, шевцюв. Ковалі, наприклад, тяжко працювалі! Такий коваль у штири часа рано вставав! Всьо наждендзє було робляне руками ковальськіми – всі завіси, борони, плугі, всі вози желізни – то всьо ковальська робота, всьо ручно. Ковалюв-жидув було шістьох, а ще одьон католік і одьон православний. Двох християн, а то всьо було жидувське. Топірка – пекарув було штирох, то ж то всьо була ручна робота, вимішати в тих байтах. І продавалі сами в склєпах, а в понеділок булі торгі, то вивозилі і там продавалі свої булкі. І тулько одьон Місіюк – не жид пекар був. Сапожнікув то мусі з шістьох. Сапогі 12 злоти коштувалі. Занесеш і з нової шкури зробит чоботкі. Жиди і з кравецьтва жилі – мусі штирох було, шапочникі – котри шапкі шилі. О там, де почта стоїт – тая хата, то жидувська, шапочник поставив. Різникув було барзо мнуго – трималі яткі. Землі жиди не обраблялі, ще некотори гандлювалі, столяри булі, котри будовалі доми, меблі робилі, елєганцько. А й мнуго такіх бідних було.

Євреї в Кліщелях не жили компактно. Мешкали переважно в околиці ринку, при вулицях Тісній, Коперніка, Костюшка, Лазебній. Недалеко від дерев'яної синагоги була лазня і школа Талмуд-Тори. У міжвоєнний період у місті не було рабина – приїжджав рабин з Орлі. У місті був єврейський цвинтар, розташований біля дороги до Черемхи.

— Ходив на кірхут, там як їхати на Черемху. Перед вуйною то було загороджене і там стояла такая будка. Як хтось помер, то вони привозилі і ховалі, алє не так як у нас в гробах [трунах]*, вони їх в простині завивают і вкладают в могілу, досочками обложат і так закопуют, не так як у нас – в гробах не ховают євреюв.*

Євреї мали також своє самоврядування, про що пан Леонкевич говорив:

— В Кліщелях то вони мілі свуй жонд. Вони пудлягалі пуд свуй кагал, мілі вибраних старших люди, котори зажондзалі. Наприклад – бідними займалісь, бо вельми мнуго було бідних жидув. В каждую суботу, як ішлі молітися, то мусілі складку на того бідного давати – по п'ять гроши, на утриманє тих своїх жидув бідних. Не мілі хатув, то їм наймалі хати.

Як було згадано, кліщелівські євреї не мали в міжвоєнному періоді свого рабіна, але мали свою синагогу. Перша дерев'яна синагога існувала на початку XIX століття, але ця будівля згоріла під час пожежі міста в 1881 році. Того ж року, з ініціативи та за фінансової підтримки Моше Гвіна, розпочалося будівництво нової синагоги, також дерев'яної. Будинок був побудований на ринковій площі. Побудовано її в стилі дерев'яних хасидських синагог. Головний молитовний зал розташовувався уздовж вулиці. Місце для жінок облаштували в прибудові, на другому поверсі.

Костянтин Леонкевич заглядав туди будучи хлопчаком:

— Вони там моліліся, і ми ходилі, я ж там на весіллє ходив. Їм на дворі давалі шлюб – випили, а кєлішкі побилі. Жиди молілісь осубно, а жидувкі осубно. І молілісь на пув голосу – а чому? У нас в церкви чи косцєлі моляться по тиху, а вун голосно читає, щоб, як молітьсє – не думав про що інше, бо в нас говорим щось, ніби молімось, а думаїм про другє.

Іншою, важливою для функціонування єврейської громади установою, була школа. У монографії про історію міста Микола Рощенко писав, що у 1928-1929 роках діяла шестикласна народна школа імені Переца Гіршбейна, яка була відділенням Об'єднання єврейських шкіл. У 1930-х роках існувала також семикласна школа Тахкемони, яку очолював Юзеф Лейба Кізель. Єврейська школа знаходилась при божниці. Вчителів до неї привозили з інших міст. Деякі єврейські діти також вчились у польській початковій школі.

eprasa.pl 3c34f0cc89

А ось як єврейську школу і учнів згадував Костянтин Леонкевич:

— Школа була жидувська в Кліщелях... У 1923 годови вони зложиліся, поставилі школу і всі училіся на своїм язикови. Часть ходило до школи пульської, з нами ходилі, алє барзо мало – трох: Чиборовські, то він виїхав до Палєстини і там навіть офіцером був, в армії жидувськуй, а рудня його тут згінула; там де тепер аптека, то там вун жив.

Відносини між кліщелівцями-християнами та євреями, які у міжвоєнному двадцятилітті складали близько 30 відсотків загалу мешканців, Костянтин Леонкевич оцінив як відносно добрі:

— Стосункі між жидами а православними і католіками булі взґлєндни. Радни булі жиди вибрани – до Ради мєйскєй, двох було. Якіхось авантур не було поміж собою. Молодьож, то знаєте, як то молодьож – ходилі, ґрандзілі, там з їми троху дражниліся. А так жилі з жидами згудно, бо ще так було, що мнуго наших люди було залєжних од жидув, бо булі склєпи, в которих вони продавалі. Не було за барзо гроши в рольника, то мусилі йти і брати на обор. То троху пудлєглі булі, бо мусиш солі чи нафти купити, мукі чи цукру кільо, а не було гроша за душою. Потум десь огуркі продасі, збуже чи фасолю, навіть пастернак – подобний до хріну, а такій солодкій був, як цукор. Мати сушила його, а вони на якоєсь своє свято їлі його. Алє з жидамі добре жилі кліщелівці.

Добрі відносини кліщелівців могли підтвердити спогади іншого мешканця Кліщель, Григорія Носковича, якого записав я понад десять років тому – згадував він подію, коли кліщелівська молодь дізналась, що до містечка з Більська вибираються праві радикали, які хотіли вчинити шкоди в єврейських крамницях. Зачіпати кліщелівських євреїв не дозволили, а прибулі «гості» мусили з містечка тікати.

Історія єврейської громади в Кліщелях завершилася під час німецької окупації. У 1939 році, після вступу радянської армії, тут проживало близько 750 євреїв, а в 1942 році – 400. Після захоплення у 1941 році міста німцями було ними створене напівзакрите ґетто.

— Як пришлі вже німці, то почалі їх зганяти, началі грабити, одбирати золото. Вибралі з їх комісарув жидувських. Приїхалі жандарми і кажут – кільо золота зобрати, а вони ж не булі такі богати, то вони шлі і видиралі всьо – і зуби, а як не дасть того золота, то їх тиї комісари і тиї жандарми билі. Так поб'ют, що чуть живут – так вибивалі тоє золото. Потум зробилі ґетто – огородилі, квадрат цілий зробилі – по гуліці Костюшка, Міцкєвіча, Свєрчевскєго, пуд пляц паркови. Там їх пильнувалі жандарми, а й стражакув німці заганялі, щоб пильнувалі. Огородилі і всіх туди загналі, до ґетта.

У жовтні 1942 року кліщелівських євреїв перевезли в табір смерті у Треблінці. Кілька хворих та інвалідів, які не могли пересуватися самостійно, вбито на місці. Ось як пан Леонкевич запам'ятав кінець єврейської громади в Кліщелях:

— Прийшло зажондзенє їх вивести. Як вони дозналісь, що мают їх виганяти, то часть з них утекло – чоловік може з десить, таких молодших. Як їх вивелі з того ґетта – то зачалі люде пльондровати, вони мілі ще там матеріали поховани, в дровах. Як зачалі шукати, то одна кобіта їх видала. Вони казалі, що переховати тоє хотілі, а вона, що шабровалі. Десять чоловік до лаґеру попалі за тиє жидувські лахі. Трох не вернулося.

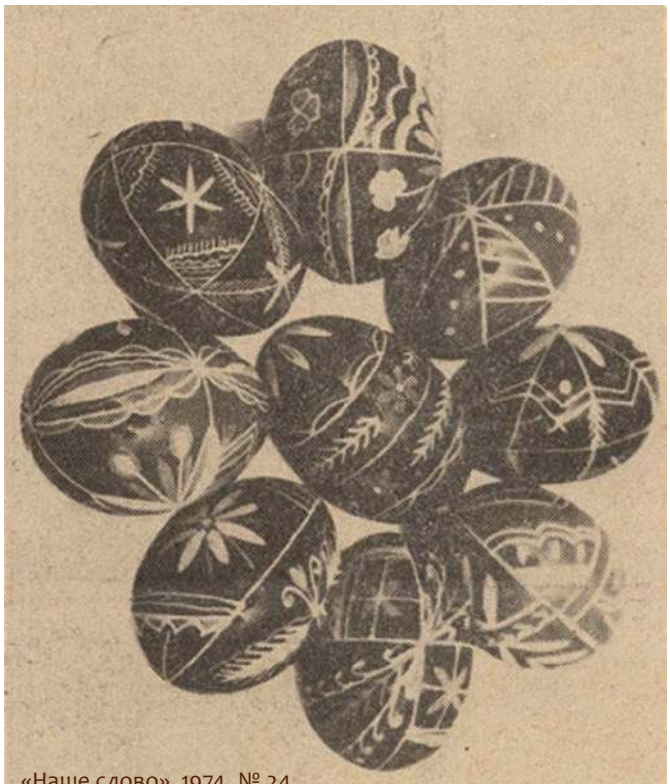
Лише кільком євреям із Кліщель вдалося пережити Голокост. Микола Рощенко у своїй монографії приводить декілька прізвищ: Юзеф Білостоцький, Ар'є (Зельман?) Вассерман, Симхе Бурштин, Ізаак Клещельський, Лейзе Меламед. Жоден із них не повернувся до Кліщель. Докладно невідомо, скільки євреїв загинуло в Кліщелях під час німецької окупації. Імовірно, у роках 1940-1941 лише кількох євреїв виїхало до Радянського Союзу.

За порятунок життя Юзефа Білостоцького родина Шимона Маркевича з Кліщель отримала медаль «Праведник народів світу». Костянтин Леонкевич говорив, що один з тих, які пережили, приїхав колись до Кліщель:

— Кліщелювських жидув пережило мало. Двох взялі до руського вуйська: двох синув пекара, топірка – Йосель утюк і олійніка син пережив, і ще син яєчника, который до Білостоку яйця возив. То буде трох чи штирох. Одьон приїжджав – той, що в Америці, здається олійника син, вун такій бистрий був і вун переховався. Як приїхав, то ходив на кіркут.

Призабуте місце, де був кіркут та деякі старі передвоєнні будинки, є сьогодні єдиними слідами історії кліщелівських євреїв. Члени Товариства приятелів кліщелівської землі хочуть віддати шану колишнім сусідам і увічнити пам'ять про єврейську громаду містечка.

Славомир САВЧУК
Радіо Білосток

«Наше слово», 1974, № 24.

Ще один знімок чудових писанок, що експонувалися на IV конкурсі-виставці у Гожові. Це підляські писанки, виконані писачково-лаковою технікою Анною Мучко і Любою Жаб'юк з с. Турка Велика, пов. Семятичі, яким присуджено дві однакові нагороди. Фото З. Зегліча

eprasa.pl 3c34f0cc89

Z ukraińskojęzycznej spuścizny
Mikoły Janczuka. Próby poetyckie (3)

Nr 5
List Mikołaja Janczuka
do Aleksego Szachmatowa

Moskwa, 9 maja 1913

Drogi Aleksieju Aleksandrowiczu!

Przeglądając różne papiery, znalazłem jeden z moich starych wierszy małoruskich z czasów studenckich[38], napisany pod wrażeniem unickich nieładów w Polsce i związanej z tym śmierci ojca. Był on jednym z „opornych", za co ucierpiał. Będąc starostą cerkiewnym w Kornicy w powiecie konstantynowskim w guberni siedleckiej, stał na czele ruchu, przynajmniej w tym okręgu. Kiedy na początku lat 70. XIX w. do naszej wsi przyjechały władze z oddziałem wojsk kozackich, aby „oczyścić" cerkiew ze wszystkiego, co unickie (ikony, księgi, organy itp.), mój ojciec, dowiedziawszy się o tym zawczasu, zamknął cerkiew i zakopał w ziemi klucze, myśląc, że w ten sposób uratuje ją od ruiny. Drzwi wyłamano, jego zaś poddano egzekucji kozackiej i wtrącono do więzienia na 3 miesiące jako podżegacza, tym bardziej że już wcześniej spędził 9 miesięcy w siedleckim więzieniu jako organizator i uczestnik tajnej delegacji, wysłanej do Chełma, do biskupa unickiego Kuziemskiego[39], aby otrzymać od niego wytyczne dla unitów w związku z rozpoczynającymi się niepokojami. Wreszcie w 1875 r., kiedy sporządzono oficjalny akt o ostatecznym zniesieniu unii i unici byli zmuszani przez wojskową egzekucję do podpisania wyrzeczenia się unii, nasi korniczanie pod przewodnictwem starosty cerkiewnego, tj. mojego ojca, odmówili podpisania tego aktu, po czym rozpoczęła się orgia rozwścieczonych władz pod przewodnictwem gubernatora Gromeki[40]. Zaczęto chłostać wszystkich bez wyjątku, niektórzy zostali wychłostani na śmierć, innych polewano wodą, aby ocucić i chłostano po raz drugi, aż do wymuszenia zgody, pozostałych, w tym mojego ojca, po bezskutecznej wielokrotnej chłoście odstawiano setkami do więzienia, a ich majątek oddawano na grabież kozakom. Mój ojciec najpierw siedział w bialskim (dawniej radziwiłłowskim) więziennym zamku, zaś ja, ucząc się wtedy w bialskim gimnazjum, miałem z nim widzenie pod nadzorem żandarmów. Następnie przeniesiono go do twierdzy brzeskiej, gdzie całą zimę spędził w wilgotnej kazamacie, zachorował na ciężką malarię i choć wio-

Korniczanin Mikoła Janczuk i epizod wojny
rosyjsko-unickiej na południowopodlaskim Zabużu

Publikując kolejne części zebranej przez Ołeksandra Rybałkę ukraińskojęzycznej spuścizny poetyckiej Mikoły Janczuka, doszliśmy do wiersza z opisem tragicznego losu jego ojca, który stał się jedną z ofiar wojny rosyjsko-unickiej, rozpętanej przez Stiepana Gromiekę, gubernatora siedleckiego w latach 1867-1875. Oczywiście skala okrucieństwa podczas wydarzeń sprzed półtora wieku jest nieporównywalna z innymi zbrodniami, jakich w ciągu wieków dopuścił się – i dopuszcza się obecnie w Ukrainie – twór państwowy, który przed wiekami wykluł się pomiędzy Oką i górną Wołgą i znany jest jako Państwo Moskiewskie (Moskwa), a potem Imperium Rosyjskie. Lecz w zupełności wpisuje się w filozofię stosunku moskiewskiej/petersburskiej władzy do poddanego (dziś niby to obywatela), którego wolność, a nawet zdrowie i życie niszczy się – w imię podobno jakiejś wielkiej i szlachetnej sprawy, przy czym każda wielka ludzka idea, w tym wypadku chrześcijańska miłość bliźniego, jest przenicowywana w swoje przeciwieństwo.

Ktoś może powiedzieć, że mnie, chrzczonemu przecież w bielskiej cerkwi *Ruzdwa Preczystoji Bohorodici* – do 1596 roku i od 1839 roku prawosławnej – nie wypada krytykować działań, które miały na celu „wyzwolenie z unii". Rzeczywiście, mój stosunek do cerkiewnej unii brzeskiej jest bardzo daleki od entuzjazmu np. polskiego historyka Józefa Maroszka czy potomków zabużańskich Rusinów-unitów, których przodkowie po 1905 roku przeszli w szeregi wiernych Kościoła rzymskokatolickiego. Ci drudzy także dzisiaj starają się deprecjonować postawę tych, którzy postąpili inaczej i pozostali przy Cerkwi. Przykładem jest chociażby urodzony w Kobylanach, gdzie zresztą do dzisiaj istnieje parafia prawosławna, historyk-regionalista Józef Geresz, który książkę „Z historii wsi Kornica" zaczyna od ubolewania, że Mikoła Janczuk nie poszedł w ślady tych korniczan, którzy porzucili nie tylko cerkiew dla kościoła, ale też swoje ukraińskie obyczaje i język.

Mam podstawy sądzić, że większość moich widowskich przodków pozostawała wiernymi parafii prawosławnej przy monasterze św. Mikołaja w Bielsku aż do 1839 roku – tak bowiem mieszkańcy wsi przedmiejskich rozumieli swoje prawo do wolności sumienia. Ale to w żadnym razie nie skłania mnie do usprawiedliwiania zbrodni wobec tych, którzy swoją wolność sumienia rozumieli inaczej. Wręcz przeciwnie – posługiwanie się gwałtem i przemocą wywołuje we mnie, jak i w każdym myślącym i czującym człowieku, odruch potępienia takich działań i obrzydzenia wobec ich inicjatorów i wykonawców. Nadbużańscy Rusini ofiarami przemocy „pod pozorem religii" w latach 60. i 70. XIX w. stali się nie po raz pierwszy, gdyż byli nimi już ponad dwa wieki wcześniej, gdy oczywiście szło o przymuszenie do unii. Symboliczną postacią tamtego czasu jest archimandryta brzeski Afanasij Filipowicz, uśmiercony w 1648 roku za sprawą „antyschizmatyckiej" gorliwości szlachty ziemi brzeskiej, a więc rzymskokatolickich neofitów, których przodkowie lub oni sami porzucili prawosławie. Na wydarzeniach XVII i XIX w. lista gwałtów na ludzkim sumieniu i wolności niestety się nie wyczerpuje, gdyż na lewym brzegu Bugu miały one miejsce co najmniej do 1947 roku.

Nikt nie powinien godzić się na to, aby ta czy inna władza traktowała nas jak bydło, które można przeganiać to do jednej, to do drugiej zagrody.

Zakończenie na str. 36.

eprasa.pl 3c34f0cc89

№ 5

Лист М. Янчука до О. Шахматова

Москва, 9 мая 1913 г.

Многоуважаемый Алексей Александрович!

Разбираясь в своих шпаргалках, я нашел одно свое давнишнее малорусское стихотворение от времени студенчества[38], написанное под впечатлением униатской разрухи в Польше и связанной с этим смерти моего отца. Он был одним из „упорствующих", за что и пострадал. Будучи церковным старостой в с. Корнице Константиновск[ого] у[езда] Седл[ецкой] г[убернии], он стоял во главе движения, по крайней мере в этой округе. Когда в начале 1870-х гг. власти приехали к нам в село с казаками „очищать" церковь от всего униатского (икон, книг, органов и пр.), мой отец, заранее узнав об этом, запер церковь и ключи закопал в землю, воображая, что этим он спасет церковь от разорения. Двери взломали и его подвергли казацкой экзекуции и отвезли в тюрьму на 3 месяца как зачинщика, тем более, что он уже перед этим сидел в седлецкой тюрьме 9 месяцев как организатор и участник тайной депутации, отправлявшейся в Холм к униатскому епископу Куземскому[39], чтобы получить от него директивы для униатов ввиду начинавшейся смуты. Наконец в 1875 году, когда был составлен официальный акт об окончательном упразднении унии и от униатов потребовали при помощи военной экзекуции подписать отречение от унии, наши корничане во главе с церковным старостой, т.е. моим отцом, отказались подписать этот акт, после чего началась оргия ошалевших властей с губернатором Громекой[40] во главе. Начали сечь поголовно всех, одних засекли до смерти, других отливали водой и вторично секли, пока не вынудили согласия, третьих, в том числе и моего отца, сотнями отправляли в тюрьму после безуспешной неоднократной порки, и имущество их отдавали на разграбление казаков. Мой отец сидел сначала в бельском (бывшем радзивилловском) тюремном замке, и я, обучаясь тогда в бельской гимназии, имел с ним свидание при жандармах. Потом его перевели в Брест-Литовскую крепость, где он просидел всю зиму в сыром каземате, получил жестокую малярию, и хотя к весне был выпущен по болезни, но не поправился и через некоторое время умер. Его единомышленники были отправлены в ссылку и не возвращены. Эти сведения* я Вам сообщаю вкратце только для того, чтобы Вам понятнее был смысл стихотворения, а посылаю я его Вам исключительно как образчик диалектологический, отнюдь не поэтический. Оно написано живым корницким наречием, которое, помнится, Вас интересовало, в особенности своими дифтонгами. При переписке я старался придать возможно больше фонетической точности, причем все гласные, а также **ъ** и **ь** здесь следует читать по-великорусски. Знак **и** (мягкое) я исключил, довольствуясь одним **і** (как принято теперь у белоруссов); корницкое наречие не знает среднюю **и**, принятую в литературном малорусском, и только твердое (**ы**) и мягкое (**і**).

Из дифтонгов употребительны:

і͡а (после шипящих и после **р** – **ы͡а**) вместо **а**, **я** в известн[ых] случаях;

і͡э (**ы͡э** после шип[ящих] и **р**) вм[есто] **ѣ**, **е**, **і** в известн[ых] сл[учаях];

у͡о вм[есто] **о**; **ю͡о** вм[есто] **ё** в изв[естных] случ[аях].

Дифтонги появляются под ударением, которое падает на первую составную часть дифтонга.

Знак г = h в произношении (за исключ[ением] немногих случаев, в этом стих[отворении] не встречающихся). Остальное, кажется, не вызывает сомнений. Поясню еще отдельные слова:

сусма – по-корницки – схизма, отсюда:
сусматы̀к (схизматик), сусматицькі (схизматический);
імжы̀т (с приставным **і**) – моросит;
прэд, иногда пэд – перед (предлог);
караваш – отворот у рукава, обшитый (у свитки) красным сукном. Отсюда переносно: лоскут оторванного тела с кровью (в данном случае от нагаек);
ску́ток – результат, конец;
о ніц нэ стою – ничем не дорожу;
лі͡эпшэйі, возможно и лі͡эпшойі;
над душу – выше души;
цэркву – говорят и цэрков (вин[ительный]);
оно́ (и о̀но̀ – без удар[ения]) = пол[ьское] jeno, только;
доразу – совсем;
згро̀за – окрик, обуздание, угроза;
буйнова̀ті (буйную) – буйно вести себя, хулиганичать;
гэйнова̀ті – веселиться, кутить;
плюндрова̀ті (и плендр[оваті]) – разорять, грабить;
безказно (з = почти **с**) – безнаказанно.

Некоторые свои позднейшие стихотворения на том же наречии я передал Ф.Я.Коршу для диалектических соображений. Если попадутся под руку их черновые наброски, то перепишу и для Вас. Жаль, что в печати мало образцов этого говора, а составители диалектологических христоматий не пожелали воспользоваться даже тем, что есть, хотя бы песнями из моей „Корницкой свадьбы"[41], которые для христоматии я мог бы точнее транскрибировать. Несколько моих записей оттуда вошло в только что вышедший IV-й том Трудов Музык[альной] этногр[афической] комиссии (хотя в нотопечатне лингвистика пострадала). Постараюсь на этих днях выслать Вам его. Попрошу также передать экземпляр Его Высо[честву] г[осподину] Президенту Академии вместе с моими оттисками (в переплете). Не посетуйте, что обременяю Вас этим поручением.

Преданный Вам

Н.Янчук

* О них есть упоминание и в моей краткой биографии, напеч[атанной] в „Словаре" Общ[ества] люб[ителей] росс[ийской] слов[есности], изданн[ом] к 100-л[етию] общ[ества].

sną z powodu choroby został zwolniony, nie wyzdrowiał i po jakimś czasie zmarł. Jego towarzyszy wysłano na wygnanie, z którego nie wrócili. Informacje te* podaję tylko pokrótce, abyście mogli lepiej zrozumieć sens wiersza i przesyłam go wyłącznie jako przykład dialektologiczny, bynajmniej nie poetycki. Jest on napisany żywym narzeczem kornickim, które, jak pamiętam, zainteresowało Pana, zwłaszcza ze względu na dyftongi. Przy przepisywaniu starałem się zachować jak największą dokładność fonetyczną, przy czym wszystkie samogłoski, a także **ъ** i **ь** powinny być tu odczytywane jak w języku wielkoruskim. Znak **и** (miękki) wykluczyłem, zadowalając się jednym **і** (jak to jest obecnie przyjęte wśród Białorusinów); narzecze kornickie nie zna średniej **и**, przyjętej w literackim małoruskim, a tylko twarde (**ы**) i miękkie (**і**).

Z dyftongów użyto:

i͡a (po głoskach syczących i po **r** – **y͡a**) zamiast **a**, **ja** we wiadomych przypadkach;
i͡e (**y͡e** po syczących i po **r**) zamiast **ѣ**, **e**, **i** we wiadomych przypadkach;
i͡o zamiast **o**; **ji͡o** zamiast **jo** we wiadomych przypadkach.

Dyftongi pojawiają się pod akcentem, który pada na pierwszą składową część dyftongu.

Znak **r** = h w wymowie (z wyjątkiem kilku przypadków, które w tym wierszu nie występują). Reszta wydaje się nie wzbudzać wątpliwości. Pozwólcie, że wyjaśnię jeszcze kilka słów:

susma – po korniсku – schizma, stąd:
susmatyk (schizmatyk),
susmatyćki (schizmatycki);

eprasa.pl 3c34f0cc89

Молітва, або плач нэбуо̀щика́ ба́тька в сусматыцькуй нэво́лі (1875 року)

Дощы̀к імжы̀т і віэ̀тёр вы̀е,
В тэмні̀ці зі̀мно й на душы̀э;
Всэ̀ ті̀эло як прэд смэртю̀ ны́е;
На плѐчох ві̀сят карвашы̀э.

До ко̀го вдаті̀ся о помуц?
Хто мэ̀нэ вы́зволіт з нэво́лі?
Чы пры́дэ к скуткові якомусь,
Чы лі̀эпшэйі дождэ̀мся долі?..

О Боже, ствуо̀рцо мілосэ̀рдны!
Твоя вэ̀ліка, страшна муо̀ць,
О, згліа̀ньсяж, я, робà̀к мізэ́рны,
Блага́ю Тэбэ дэнь і нуо̀ч!

Нэ хо̀чу сла́вы ні богацтва,
О ніц над ду́шу нэ стою,
Знэсу́ всіэ̀ мукі і тулацтва
За віэ̀ру й цэ́ркву за свою́.

Нэхай катуют мэ̀нэ, крают,
Нэхай знущыаютця бэ̀з мі̀эры,
Оно́ нэхай нэ одбі̀рают
У нас прабатькувськойі віэ̀ры!

Зруйновано цэ̀рквы доràзу,
Повыкідалі овтарыэ̀,
Поламаных крыжуо̀в, обрàзув
Усю̀ды по̀вны цьвінтарыэ̀.

Ксёнжкі потоптаны, подэ̀рты;
Капліці пусткамі стоя̀т,
І двэ́ры навэ̀ть нэ запэ̀рты,
Одны там воробліэ̀ роя̀т.

Ксёндзуо̀в – то дэ повыганіа̀лі,
А дэ й самы̀ втэ̀клі чымду́ш,
Абы суміэ̀ня нэ звалі̀алі,
Свойіх нэ загубілі душ.

Нэ чу̀ті звóнув вже одкуо̀ль,
Як бы̀дло на́руд тон жые,
Нэ чу̀ют згро́зы вже ніскуо̀ль,
Одін буйну̀е, другі пъе́.

Пропала віэ̀ра – і всэ̀ намарно...
А сусматы́кі прэ̀ч гэйну́ют;
Козацтво й москалі̀э бэ̀зка́зно
По уніятах всэ̀ плюндруют...

О Бо̀жэ! Дай опамэнта́не.
І нам і нашым ворога́м!
Зьмілуйся, дай політоване,
Нэ дай вмэртѝ в кайда́нах нам!

Нэхà̀й повэ̀рнэтця нам віэ̀ра,
Нэх заспоко̀йітця тон рух!
Мы всіэ̀ блага́ем Тэбэ щыэ̀рэ,
Нэх згінэ сусматыцькі дух!

Санкт-Петербурзька філія Архіву Російської АН. – Ф.134. – Оп.3. – Спр.1778. – Арк.46-51. – Рукопис[42].

imżyt (z protetycznym **i**) – mży;
pred, czasem ped – przed (przyimek);
karwasz – wyłóg na rękawie, obszyty (na świecie) czerwonym suknem. Stąd w przenośni: szmat oderwanego ciała z krwią (w tym przypadku od nahajek);
skutok – wynik, koniec;
o nic ne stoju – niczego nie cenię;
ti̯epszeji, możliwe też ti̯epszoji;
nad duszu – ponad duszę;
cerkwu – mówią też cerkow (biernik);
ono (i ŏnŏ – bez akcentu) = polskie jeno, tylko;
dorazu – całkowicie;
zhroza – krzyk, okiełznanie, groźba;
bujnowati (bujnuju) – zachowywać się agresywnie, chuliganić;
hejnowati – weselić się, hulać;
plundrowati (i plendrowati) – rujnować, rabować;
bezkazno (**z** = prawie **s**) – bezkarnie.

Niektóre swoje późniejsze wiersze w tym narzeczu przekazałem F. Ja. Korszowi ze względów dialektycznych. Jeśli wpadną w ręce ich brudnopisy, to przepiszę je dla Pana. Szkoda, że mało jest drukowanych przykładów, zaś twórcy chrestomatii dialektycznych nie zechcieli zainteresować się nawet tym, co jest, chociażby piosenkami z mojego „Wesela kornickiego”[41], które na potrzeby chrestomatii mógłbym dokładniej transkrybować. Kilka z tamtych moich zapisów weszło do wydanego właśnie IV tomu Prac Muzycznej Komisji Etnograficznej (chociaż przy drukowaniu nut ucierpiała lingwistyka). Postaram się go Panu wysłać w najbliższych dniach. Poproszę też o przekazanie egzemplarza Jego Wysokości Panu Prezydentowi Akademii wraz z moimi odbitkami (w oprawie). Proszę nie mieć żalu, że obarczam Pana tym zleceniem.

Szczerze Panu oddany

M. Janczuk

_____

*Wspominam o nich także w mojej krótkiej biografii, wydrukowanej w „Słowniku” Towarzystwa Miłośników Literatury Rosyjskiej, wydanym z okazji 100-lecia istnienia Towarzystwa.

Molitwa, abo płacz nebuoszczyka bat′ka w susmatyćkuj newoli (1875 roku)

Doszczyk imżyt i wi̯etior wyje,
W temnici zimno j na duszy̯e;
Wse ti̯eło jak pred smertiu nyje;
Na pleczoch wisiat karwaszy̯e.

Do koho wdatisia o pomuc?
Chto mene wyzwolit z newoli?
Czy pryde k skutkowi jakomuś,
Czy ti̯epszeji dożdemsia doli?..

O Boże, stwuorco miłoserdny!
Twoja welika, straszna muoć,
O, zhli̯ańsia ż, ja, robak mizerny,
Błahaju Tebe deń i nuocz!

Ne choczu sławy ni bohactwa,
O nic nad duszu ne stoju,
Znesu wsi̯e muki i tułactwa
Za wi̯eru j cerkwu za swoju.

Nechaj katujut mene, krajut,
Nechaj znuszczajutcia bez mi̯ery,
Ono nechaj ne odbirajut
U nas prabat′kuwśkoji wi̯ery!

Zrujnowano cerkwy dorazu,
Powykidali owtary̯e,
Połamanych kryżuow, obrazuw
Usiudy powny ćwyntary̯e.

Ksionżki potoptany, poderty;
Kaplici pustkami stojat,
I dwery nawet′ ne zaperty,
Odny tam worobli̯e rojat.

Ksiondzuow – to de powyhani̯ali,
A de j samy wtekli czymdusz,
Aby sumi̯enia ne zwali̯ali,
Swojich ne zahubili dusz.

Ne czuti zwonuw wże odkuol,
Jak bydło narud ton żyje,
Ne czujut zhrozy wże niskuol,
Odin bujnuje, druhi pje.

Propała wi̯era – i wse namarno...
A susmatyki precz hejnujut;
Kozactwo j moskali̯e bezkazno
Po unijatach wse pljundrujut...

eprasa.pl 3c34f0cc89

O Boże! Daj opamentanie.
I nam i naszym woroham!
Źmiłujsia, daj politowanie,
Ne daj wmerti w kajdanach nam!

Nechaj powernetcia nam wi͡era,
Nech zaspokojitcia ton ruch!
My wsi͡e błahajem tebe szczy͡ere,
Nech zhine susmatyćki duch!

Archiwum Rosyjskiej Akademii Nauk (Moskwa). Zespół 134, opis 3, sprawa 1778, ark. 46-51. Rękopis[42].

Cdn.

Ołeksandr RYBAŁKO

Przypisy:

38. Oczywiście w latach 1880-1885, gdy M. Janczuk studiował na Uniwersytecie Moskiewskim [*Red. „NBiN": Określenie „czasy studenckie" mogą tu dotyczyć okresu nauki w gimnazjum, gdyż w owym czasie studentami nazywano na ogół uczniów szkół średnich*].

39. Michał Kuziemski (1809-1879) – ukraiński działacz cerkiewny i społeczny w Ziemi Halickiej (Galicji). W latach 1868-1871 był ostatnim chełmskim biskupem grecko-unickim.

40. Stiepan Gromieka (1823-1877) – rosyjski oficer żandarmerii, naczelnik wydziału w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych, brał udział w zdławieniu polskiego powstania styczniowego (1863-1864) w Królestwie Polskim, kierował komisją do spraw włościańskich, potem przez blisko 10 lat był gubernatorem siedleckim. Znany jako publicysta – publikował w pismach „Otieczestwiennyje zapiski", „Sowremiennik" i in.

41. Chodzi o sporządzony przez M. Janczuka opis ukraińskiego obrzędu weselnego, opublikowanego jako „Małorusskaja swad´ba w Kornickom prichodie Konstantinowskago ujezda Siedleckoj gubiernii (Po sobrannym liczno matieriałam s notami)", Moskwa 1886 (odbitka).

42. Pierwodruk listu i wiersza: Rybałko O., Jak nawertały ukrajinciw Pidlaszsza na prawosławja. – S. 63-65. Przedruk wiersza i części listu z tej publikacji: Białokozowicz B., Mikołaj Janczuk. – S. 78-81.

Mikoła Janczuk i epizod wojny rosyjsko-unickiej

Zakończenie ze str. 33.

Dramatyczne wydarzenia w Kornicy, skrótowo opisane w 1913 r. w liście do rosyjskiego filologa, Janczuk szerzej przedstawił w swej autobiografii, więc jest możliwość pokazania bardziej dokładnego obrazu trudnych lat jego dzieciństwa i wczesnej młodości. O sytuacji, która stała się w głównej mierze następstwem działań rosyjskich, nasz etnograf-literat pisał też w swoich publikacjach ludoznawczych z tego samego 1913 r., np. we wstępnej części artykułu „Къ антропологіи малоруссовъ-подлясянъ" (*Do antropologii Małorusinów-Podlasian*), opublikowanym w tym samym 1913 r.:

„Ludność wiejska tzw. Podlasia, tj. guberni siedleckiej oraz części lubelskiej i grodzieńskiej, składa się z dwóch odłamów: polskiego i ruskiego. ...nie ulega wątpliwości, że ruską część ludności wiejskiej kilku powiatów guberni siedleckiej (bialski, konstantynowski, włodawski, radzyński, sokołowski) należy zaliczyć do plemienia małoruskiego [*etnosu ukraińskiego – red. „NBiN"*], co potwierdzają zarówno dane historyczne, jak i, w szczególności, językowe. (...) Tutejsi Małorusini szybko się polonizują, zwłaszcza w ostatnich 30-40 latach, w wyniku szczególnych, dramatycznych warunków ich życia religijnego. ...poszli w katolicyzm i nie chcąc być prawosławnymi, zaczęli wyrzekać się wszystkiego, co ruskie – języka, zwyczajów, strojów i przyjmować wszystko, co polskie. W niektórych z wymienionych powiatów guberni siedleckiej dawni Małorusini-unici prawie bez wyjątku przeszli na katolicyzm, tak że z wyglądu i języka byłego ruskiego Podlasianina, zwłaszcza z młodzieży, teraz nie można odróżnić od szlachty z sąsiedniej wsi polskiej; w innych powiatach, bardziej na zachód, na przykład w powiecie węgrowskim, polonizacja ludności ruskiej rozpoczęła się jeszcze wcześniej ze względu na jej niewielką liczebność i posunęła się jeszcze głębiej: tutaj, nawet w starym pokoleniu, mowa ruska dawno zanikła, ucichła ruska pieśń, wypaczyły się zwyczaje".

W przeprowadzonym przez władze polskie we wrześniu 1921 r. spisie powszechnym ludności w liczącej 1,1 tys. mieszkańców Kornicy znalazło się 28 osób zdecydowanie deklarujących przynależność do narodu ukraińskiego, czyli w ówczesnej terminologii urzędowej „narodowość rusińską" (prawosławnych było nieco więcej – 41 osób). Możliwe, że ktoś jeszcze powrócił do wsi po tym terminie, lecz praktycznie rodzinna wieś poety i badacza na dziesięciolecia znikła z „ukraińskiej mapy" – jej powrót w obszar ukraińskiej świadomości zaczął się w latach 80. i 90. ubiegłego już wieku, za sprawą pochodzącego z Widowa pod Bielskiem slawisty Bazylego Białokozowicza, który w licznych artykułach i monografii „Mikołaj Janczuk (1859-1921). Podlaskie skrzyżowania tradycji słowiańskich" przypomniał nam postać Janczuka. A wszystko zaczęło się od przeczytania wiersza, który Ołeksander Rybałko umieścił pod nr 6.

JH

Wg danych zebranych przez Wasyla Słobodiana („Церкви Холмської єпархії. Видання присвячене 750-річчю коронування короля Галичини і Волині Данила, Львів 2005) kornicka cerkiew św. *Heorhija Pobidonoscia*, możliwe że XVI-wieczna (1578 r.), remontowana w latach 1743 i 1847, a potem w 1889 r., została rozebrana przed 1926 r. W tym samym czasie z kornickiego krajobrazu znikła także cerkiew cmentarna.

XVII-wieczny budynek dawnej Akademii Bialskiej, od 1865 roku siedziba rosyjskiego gimnazjum, w którym uczył się Mikoła Janczuk (pocztówka z okresu międzywojennego)

eprasa.pl 3c34f0cc89

Charłampowicze — rodzinna historia, zaczęta koło cerkwi w Rohaczach

Eugenia Charłampowicz 1908

1908

1909

Moja babcia Eugenia Charłampowicz

Eugenia, zwana też Żenią, urodziła się w 1886 roku i była najmłodszym dzieckiem w rodzinie. Z jej opowieści o dzieciństwie i młodości prawie nic nie pamiętam. To było dawno temu, a teraz jestem starsza niż ona w czasach naszego wspólnego życia na Łosince. Pamiętam na przykład wzmiankę o wielokolorowych uniformach w wyższych klasach – zielonych, niebieskich i brązowych. To znaczy, powiedzmy, w ósmej klasie był niebieski mundurek, w dziewiątej zielony, w dziesiątej brązowy. Babcia miała kawałki materiału z tych sukienek, takiego szorstkiego. Nie pamiętam też, gdzie się uczyła – czy to było gimnazjum, czy jakaś inna szkoła? Pamiętam koraliki wykonane z dużych nieobrobionych kawałków bursztynu... Medalion, który dostałam, gdy miałam 16 lat, ze zdjęciem babci i jej męża Iwana... Pudełko wykonane przez jej brata Pawła... Imieniny w Wigilię, mleko makowe, barszcz z uszkami, srebrną cukiernicę, herbatniki orzechowe... Pasjanse, hafty i kwiaty...

Oto, co mówią nam dokumenty z archiwum grodzieńskiego:

1900: Eugenia Wasilijewna Charłampowicz (14 lat) – wychowanka szkoły żeńskiej wydziału duchownego, na utrzymaniu rządowym.

1903: Eugenia Charłampowicz (17 lat) ukończyła szkołę żeńską wydziału duchownego.

1905: Eugenia Charłampowicz – nauczycielka w szkole ludowej w Zubaczach.

1908: Eugenia Charłampowicz (22 lata) – nauczycielka w szkole ludowej w Semichoczach.

Wszystkie ówczesne szkoły wiejskie były szkołami podstawowymi. Również po latach (według opowieści) Eugenia też pracowała w szkole podstawowej, tak więc dyplom szkoły żeńskiej wydziału duchowego umożliwiał zostanie nauczycielką klas podstawowych.

Wszystkie wioski były dość blisko – Rohacze, Zubacze, Semichocze, Wołczyn, Wojska i Prochody... Zaś dalsza opowieść o życiu Eugenii jest już nierozerwalnie związana z historią jej męża Iwana Feodosjewa, który urodził się właśnie we wsi Prochody koło Kamieńca – w 1914 r. wyjdzie za niego za mąż. Od urodzenia Iwan, podobnie jak cała chłopska rodzina, nosił nazwisko Zając, lecz w 1914 r. zmienił je na Feodosjew (od imienia ojca). Jego brat Wasyl zrobił to samo. Reszta rodziny pozostała Zajciami.

O przeszłości Iwana wiem zarówno ze wspomnień mojego ojca, jak też z zapisków Iwanowego brata Wasyla. Iwan był pierworodnym synem w rodzinie, od dzieciństwa był ubrany i obuty – na ile pozwalały okoliczności. Dociekliwy, zdolny, zawsze przynosił ze szkoły pochwały i wzbudzał u starszych niesłabnącą sympatię. Dobrze się uczył, ukończył szkołę *gramoty* (czytania i pisania) w Prochodach; potem uczył się w Wojskiej (gdzie tak pragnął uczyć się Wasyl), przez pewien czas pracował jako nauczyciel w Prochodach. Starosta przynosił mu jego zapłatę, która była zbierana wśród społeczności – całe 12 rubli.

Rodzicom wydawało się, że za rok – dwa będzie z Iwana pomocnik. Ale on tak nie uważał: nienawidził chłopskiego życia i marzył o wyrwaniu się ze wsi. Zaczął przygotowywać się do ucieczki. Wszystko zostało zrobione potajemnie, tylko Wasyl był wtajemniczony. Iwan, kiedy uzbierał 5 rubli, uznał, że nadszedł czas. Powiedział, że pojedzie do Kijowa, ale tam nie dotarł, tylko utknął w Pińsku u jakiegoś szewca. Był jego chłopcem na posyłki, a także nianią małego dziecka. Tam zdobył umiejętności szewca, które później pomogły mu w życiu, zwłaszcza podczas II wojny światowej.

Podczas ucieczki Iwan miał wiele przygód, ale w końcu ku radości ojca i matki wrócił do domu. Lecz chłopiec zażądał, aby wysłano go na dalszą na-

eprasa.pl 3c34f0cc89

Iwan Zając, później Feodosjew (około 1913 r.). Obok: Rodzinna chata Iwana na pocztówce wykonanej z wykorzystaniem zdjęcia Stepana Charłampowicza i fragmentem miejscowej pieśni ludowej, zapisanej alfabetem ukraińskim (tzw. kulisziwką, nieco różniącą się od wariantu używanego obecnie). Niżej: Wasyl Zając z bratem Matwijem, Rohacze, 23 lipca (st. st.) 1913 r.

ukę, grożąc nową ucieczką. Zadanie dla ojca nie było łatwe, ale po konsultacji z kumem Daniłką wysłano Iwana do wioski Kruhel, do nauczyciela Badycza. Główną rolę w tym odegrał fakt, że wszyscy uważali Iwana za bardzo zdolnego chłopca, a to schlebiało niepiśmiennym rodzicom, zaś nadzieja na wykształcenie syna na nauczyciela była bardzo kusząca. Ale Badyczowi trzeba było zapłacić 15 rubli za trzy miesiące. To były bardzo duże pieniądze. Tak czy inaczej pieniądze zostały znalezione, Iwan uczył się u nauczyciela, a następnie wstąpił do szkoły cerkiewno-nauczycielskiej w Trostiańcu, która dawała dyplom nauczyciela szkoły cerkiewno-parafialnej, co zapewniało miesięczną pensję w wysokości 20 rubli. Po trzech latach Iwan szkołę ukończył i został przydzielony do wsi Spudwiły. Chociaż otrzymał nie 20, ale 15 rubli pensji, były to dobre zarobki i już pierwszego miesiąca Iwan wysłał ojcu 5 rubli.

Wyjeżdżając do miejsca przeznaczenia, Iwan zabrał ze sobą Wasyla, aby pomóc mu przygotować się do seminarium nauczycielskiego w Świsłoczy – taki był plan. Wkrótce jednak bracia musieli wrócić z powodu śmierci ojca, po czym Iwan ponownie wyjechał. Miał później przystąpić do egzaminu maturalnego. Jednak został niespodziewanie przeniesiony ze Spudwił do Suchej Doliny. Postarał się o to miejscowy duchowny, który miał córkę Annę i obawiał się zbliżenia młodych.

eprasa.pl 3c34f0cc89

Tak oto w tych czasach rodzice zajmowali się przyszłością swoich dzieci, chroniąc je przed niechcianymi wielbicielami. Tę Annę, po mężu Milatycką, poznałam w dzieciństwie, gdy z mężem Arkadym wynajęli piętro w domu Feodosjewów na Łosince. Przyjaźnili się do ostatnich dni.

Iwan został mianowany nauczycielem we wsi Rohacze – nie wiem, czy z rodziną Charłampowiczów spotkał się dopiero wtedy, czy też wcześniej. Jego marzeniem było porzucenie szkoły i pójście na studia uniwersyteckie. W roku 1906 lub 1907 Iwan ożenił się z adoptowaną córką tego samego duchownego ze Spudwiłów, Wierą Biełokałło. Małżeństwo nie trwało długo – trzy lata później młoda kobieta zmarła na gruźlicę.

Szkołę w Rohaczach Iwan opuścił w 1911 r. Jego miejsce zajął Wasyl, który do tego czasu ukończył już szkołę w Świsłoczy, a sam Iwan wyjechał do Petersburga i zapisał się na kursy przygotowujące do eksternistycznych egzaminów maturalnych. Postawił sobie prawie niemożliwe zadanie. Nie miał zbyt dobrego przygotowania, trudności sprawiały mu szczególnie języki (obowiązywały trzy – niemiecki, francuski i łacina), a także matematyka. Mimo to nie poddał się. Ciężko pracował, a z matematyki dodatkowo brał korepetycje.

I udało mu się! W 1912 r. Iwan ukończył kursy i zdał egzamin maturalny. 8 lat wytrwałej ciężkiej pracy! Teraz, kiedy prawie każdy kończy szkołę średnią, nie jest to uważane za coś specjalnego, ale wtedy było to bardzo duże osiągnięcie. Nauka eksternistyczna jest znacznie trudniejsza niż stopniowe zdobywanie wiedzy, tym bardziej że podstawowe wykształcenie Iwana prawdopodobnie nie było wystarczające. A teraz okazał się on jedynym nauczycielem w całym powiecie brzeskim, który zdał egzamin maturalny jako ekstern! Teraz ze świadectwem maturalnym wstąpi na uczelnię bez egzaminów, zdobędzie wyższe wykształcenie, co mu zapewni dobrą pensję. Nikt się nie martwił o to, za jakie środki będzie mógł się uczyć. Jakoś wszystko się ułoży.

W tym czasie Iwan zabiegał o Żenię Charłampowicz. Matka dziewczyny była bardzo nieprzychylna tym zalotom. Gdyby Iwan szykował się do stanu duchownego, to byłaby inna sprawa. Wtedy byłby pożądanym panem młodym. Zmieniła zdanie dopiero po tym, gdy jej wyjaśniono, że bycie inspektorem szkół publicznych, do czego dążył Iwan, nie jest gorsze niż bycie duchownym.

Eugenia i Iwan po weselu, 6 lipca 1914 r.

W rezultacie młodzi ludzie pobrali się, a Żenia pomogła mężowi ukończyć uniwersytet. Jak zupełnie niedawno dowiedziałam się od mamy, Żenia pomagała mu także wtedy, gdy nie byli jeszcze małżeństwem. Sama pracowała jako nauczycielka w szkole i przeznaczała mu coś ze swoich zarobków. Tak Iwan ukończył uniwersytet, ale potem nagle sytuacja się zmieniła i wszystkie poprzednie plany okazały się niemożliwe do zrealizowania.

Próbuję na podstawie dostępnych źródeł zbudować dalszą oś czasu i oto co uzyskuję.

1915 rok – trwa wojna, krążą pogłoski, że Niemcy są blisko i trzeba uciekać. Wasyl (brat Iwana) otrzymał dokumenty na ewakuację czterech osób, zapewne razem z matką, siostrą Warią (Barbarą) i bratem Matwijem, którym pomimo trudności udało się wsiąść do pociągu. Sam Wasyl pozostał w Brześciu, mając nadzieję, że uda mu się tam urządzić. Wtedy pojawił się Iwan, bez pieniędzy i bez pracy. Ostatnio pracował jako tabelowy w Twierdzy Brzeskiej, ale kiedy odmówił podpisania fałszywych kart czasu pracy, został wyrzucony bez zapłaty. Wasyl podzielił się z nim tym, co miał, a Iwan natychmiast, a było to 3 sierpnia 1915 r., wyjechał do Moskwy. Tam dostał pracę jako kierownik zaopatrzenia w pociągu sanitarnym.

Z tych czasów zachował się srebrny kielich, podarowany Iwanowi przez towarzyszy służby w tym pociągu. Jest tam napis: «Дядѣ Ванѣ отъ А.Г., Е.К., Н.К. 19 IV 1916». Prawdopodobnie wtedy właśnie zakończył służbę w pociągu. Nie wiadomo, gdzie była wówczas Żenia, ale chyba w Kałudze, ponieważ właśnie w tym mieście 5 maja 1916 r. urodził się mój ojciec Wsiewołod. Data na kielichu z pewnością była wg starego stylu. To znaczy, że wg nowego stylu, zgodnie z którym zawsze liczono urodziny Wsiewołoda, był już początek maja.

Później rodzina Iwana trafiła do Borysowa (nie ma o tym żadnych wspomnień), gdzie urodził się brat Wsiewołoda, Lew, a był to już rok 1918. Potem, do

Srebrny kielich, podarowany Iwanowi przez towarzyszy służby w pociągu sanitarnym

eprasa.pl 3c34f0cc89

1922 roku, wszyscy mieszkali na Białorusi, w Ozaryczach, gdzie Iwan pracował w szkole i zajmował się rolnictwem – by się wyżywić. W tej sytuacji postanowił przenieść się do Moskwy, gdzie mieszkała już matka, jak też siostra Waria i brat Matwij. Jak tam trafili – Bóg jeden wie! Z notatek Wasyla wiadomo, że kiedy przebywał w Brześciu, rodzina Zajciów udała się dalej, do Witebska, później była w Homlu, ostatecznie zaś wylądowała w Moskwie (Wsiewołod pamięta mieszkanie ciotki Warii na Trifonowskiej).

Potem były długie wędrówki po różnych podmoskiewskich wioskach, próby znalezienia posad nauczycielskich, ale okazało się to niemożliwe. Potem zaczął się NEP i Iwan z Matwijem zorganizowali „artel" rolniczy. Iwan i jego rodzina mieszkali w Fiedoskino, a Wasyl i Matwij w Moskwie, przyjeżdżając na wieś w okresie prac polowych.

Iwan i Żenia zajmowali się gospodarstwem. Nabyli krowę, konia, świnie, kury, gęsi. Iwan postanowił zbudować dom – otrzymał dużą działkę w Łosinoostrowskiej. Wykorzystano starą pańską kuchnię, zimą przewożono zrąb na saniach do Łosinoostrowskiej.

Myślę, że wraz z końcem NEP-u artel został zlikwidowany. Pozostała praca nauczycielska – w różnych wsiach i miasteczkach, w różnych szkołach. W uszach brzmią następujące nazwy: Czornaja, Rajewo, Medwiedkowo, Trudowaja... To wszystko wsie i miasta wokół Moskwy.

Ostatecznie Iwan zaczął pracować w Moskwie, w Sokolnikach, jako nauczyciel literatury. Tata Wsiewołod skończył właśnie tę szkołę, a cała rodzina mieszkała w domu w Łosince.

Dom wybudowano, jak pisze mój ojciec, w 1926 r., chociaż tam się nie od razu przeprowadzono, bo w Łosince nie było pracy.

A co to jest „Łosinka"? Muszę teraz opowiedzieć, żeby wszystko było jasne. Była to osada „Łosinoostrowskij", która w 1925 r. otrzymała status miasta. W 1939 r. miasto zostało nazwane Babuszkinem – na cześć lotnika polarnego Babuszkina, który tam się urodził i wychował. Stacja nadal nazywała się Łosinoostrowskaja, po prostu – „Łosinka", piąta stacja kolejowa, licząc od

Eugenia na działce w Łosince (połowa lat 30. XX w.).

W Łosince, nieopodal tarasu. Od lewej: babcia Eugenia, dziadek Iwan, prababcia Maria Zając (matka dziadka Iwana), Maria Smoleńska (siostra babci Eugenii); spomiędzy liści wyziera wujek Lowa (połowa lat 30. XX w.).

Eugenia i Iwan Feodosjewowie z wnukami. Około 1950 r.

eprasa.pl 3c34f0cc89

Dworca Jarosławskiego. W 1960 r. miasto Babuszkin stało się częścią Moskwy. W tym mieście i w tym domu minęło moje dzieciństwo i dzieciństwo pozostałych wnuków Eugenii i Iwana.

Dom był z antresolą, z bali, z górną częścią z desek, z tarasem i balkonem na piętrze. Jaka była działka? W dzieciństwie wydawała się ogromna, teraz zaś nie wiem, jak bym to widziała. A wcześniej była jeszcze większa, ze dwa razy – tata napisał, że miała 100 na 50 metrów. Znajdowała się na rogu przejazdu Troickiego i zaułka między przejazdem Troickim i ulicą Kominternu. Tata mówił, że pewnego dnia przyjechały ciężarówki i zaczęły rozładowywać drewno na część placu od strony przejazdu Troickiego. Tak zabrano połowę działki i zbudowano tam dom dla pracowników fabryki nikotynowej. Nazwaliśmy ten dom – „nikotynowy". Dwupiętrowy dom z bali, pamiętam tarasy z obu końców (jakby na obu kondygnacjach). Mama nikogo z tego domu nie pamięta, ale byłam tam kilka razy – miałam w nim kilku znajomych.

W ten sposób nasz dom stał się drugim domem za rogiem w zaułku. Dom 31A. Babcia miała piękny ogród. Dużo bzów – rosły wzdłuż ogrodzenia z tym właśnie „nikotynowym" domkiem, był też bez perski, duży krzew przy tarasie, intensywnie liliowy, z bujnymi kwiatami, a po drugiej stronie werandy – japoński. Nie bardzo mi się podobał, ale dobrze, że zakwitał później, kiedy inne bzy już wyblakły, więc przedłużał ten piękny czas kwitnienia bzów. Rosły jeszcze obok siebie krzew bzu (biały) i czeremcha. Pod nimi w ciągu dnia zawsze był cień, a my, dzieci, często siedzieliśmy tam na jakimś futrzanym posłaniu (nazywano to „skórą") i bawiliśmy się. Był duży krzew hortensji, której kwiaty były umieszczane jako ozdoba pomiędzy ramami okien, kiedy włożono drugie, zimowe. Kilka krzewów jaśminu, z których dwa, najstarsze i największe, zostały wykorzenione około 1954-1955 roku i zastąpione jabłoniami, bo wcześniej jabłoni nie mieliśmy.

Babcia dużo czytała, grała w pasjansa i haftowała. Wypożyczała książki z biblioteki. Często tam z nią chodziłam – na ul. Kominternu, do gmachu rady miejskiej. Była tam też niewielka biblioteka. Moja babcia też paliła – papierosy „Priboj". Ogólnie rzecz biorąc, moim zdaniem wtedy były tylko dwa rodzaje papierosów – „Biełomor" i „Priboj". (Wprawdzie była „Hercegowina Flor", uważana za ulubione papierosy Stalina, ale to jakby się nie liczyło). Ktoś inny w domu palił „Biełomor", ale moim zdaniem nie dziadek Iwan. Może wujek Lowa?

Babcia miała dużą wprawę w haftowaniu i robieniu na drutach. Mamy jeszcze dwa haftowane przez nią obrusy i kilka zrobionych na drutach serwetek. Prawdziwie artystyczna robota! Są jeszcze narzuty na łóżka, które też zrobiła.

W ogrodzie kwiatowym było morze kwiatów – narcyzy, piwonie, lilie tygrysie, tureckie goździki, floksy, dalie i szczególna miłość babci – mieczyki. Pamiętam, jak z ziemi wyrastały pierwsze pędy narcyzów i piwonii (piwonie były czerwone jak buraki). Ich bulwy zimowały, a cebulki mieczyków trzeba było jesienią wykopać. Chyba wielu kwiatów nie pamiętam, ale pokazuję swoje zdjęcie, gdy 1 września idę do szkoły i mam ogromny bukiet, a wszystkie te kwiaty są z naszego ogrodu.

Taras pokryty był dzikimi winogronami, które na wiosnę pokrywały się liśćmi, aż do jesieni obwijając taras kolorowym kobiercem. Na tarasie znajdowały się meble z wikliny, prawdopodobnie pojawiły się na początku lat 50., po remoncie.

Był sad wiśniowy, który zastąpił stare krzaki malin. Pamiętam maliny – kiedyś brnąc przez nie, bardzo mała, pokłułam nogi kolcami. Wiśnie też kiedyś bardzo się rozrosły, więc wujek Wasia, przyjechawszy z Ukrainy, pokazał, jak je trzeba obcinać. Zaskakujące, że dziadek o tym nie wiedział. Z wiśni robiono dżem; suszono je też na zimę i pito z nimi herbatę. A kilka krzewów malin zostało – wzdłuż płotu.

Było nas czworo wnucząt – oprócz mnie młodszy o trzy lata brat Sierioża i dzieci wujka Lowy – Władimir (Wowik) i Żenieczka. Wowik był trochę starszy od Sierioży, a Żenieczka urodziła się w 1949 roku.

Przednia część dziedzińca nie była niczym obsadzona, więc tutaj było miejsce do zabawy dla dzieci. Był jeszcze mały domek – tzw. izbuszka. Wydawało się, że służy jako szopa, ale pamiętam mojego dziadka, siedzącego tam w lecie przed oknem i zszywającego buty. Przecież jako dziecko był uczniem szewca i – jak wspomina mój ojciec – w czasie wojny dzięki temu rzemiosłu przeżył.

Cdn.

Olga FOTINICZ

Dzieła rąk babci Eugenii: haft na poduszce i serwetki.

eprasa.pl 3c34f0cc89

Латинська головоломка
з руcько-польського пограниччя

При гортанні старих книг не лише принагідний читач, але й професійний історик може опинитися перед справжніми загадками. Зокрема, коли має справу з топографічними та етнічними назвами, які до автора з перших сторіч минулого тисячоліття часто доходили вже у зміненій формі, а він сам транскрибував їх згідно з правилами своєї літературної мови та можливостями алфавіту, а то ще й на свій розсуд «облагороднював» – заміняв назвами з античних джерел або перекладав на латинську.

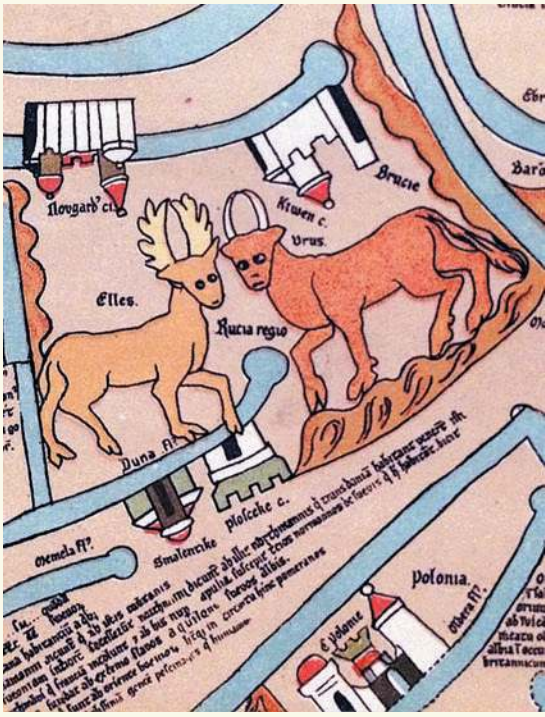
До кола творців таких інтелектуальних розваг для нащадків належав латинський священик та знавець канонічного права *Gervasius Tilberiensis* (Ґервасій, родом з англійського містечка Тільбюрі), що мав письменницький хист та, ймовірно, у 1180-х роках, склав географічний опис Європи, згодом включений до збірника «Otia imperialia» («Імператорські рекреації»). Хоч Ґервазій Тільберзький в нашій частині Європи ніколи не був, у його творі знайшлась інформація про Русь та Польщу, в тому числі отримана «ab ipsis indigenis», отже від уродженця цих сторін. Переборщив однак зі своєю латинською вченістю – не лише похизувався, що знає античних письменників і Русь назвав Рутенією (з покликанням на римського поета I ст. н.е. Марка Лукана, у якого «Rutheni»... кельтське плем'я у Галії!), але створив ще таку ось головоломку: «Inter Poloniam et Russiam sunt duo fluvii, quorum nomina secundum vulgaris illorum Linguae interpretationem Aper et Armilla» (*Поміж Польщею та Руссю є дві річки, назви яких у перекладі з їхньої простої мови звучать як Aper і Armilla*).

Перша з назв це, звісно, латинський переклад назви р. Вепр, яка визначала західні окраїни руської Волині, відтак Холмської землі. Але який гідронім міг бути перекладений словом *armilla*, яким у античну добу римляни називали металеву прикрасу у формі вужа або простого обруча, що була також почесною військовою відзнакою? Накладалась вона вище ліктя, отже на цю частину руки, що мала в назві древній первень *arm*, від якого античні латиняни вивели своє *armus*, а слов'яни переставили голосний звук і отримали **рамѧ** ('ѧ' – малий юс – передавав носовий звук, так як сучасне польське *ę*), наслідком чого в українській мові маємо *рамено* (зараз вважається застарілим), у польській – *ramię* (хоч було і *ramiono*).

На цій основі Войцех Кентшинський, який вважав, що Ґервазієвим інформатором був його одноліток, польський хроніст Вінцентій Кадлубек, дійшов висновку, що маємо тут переклад на латинську мову слова *naramiennik* (браслет), яке могло асоціюватися з назвою р. Нарва – польською Narew. Кадлубкова «Chronica Polonorum» цього гідроніму не знає, все ж запропонована понад сторіччя тому польським істориком ідея шукання можливих асоціацій набагато цікавіша, аніж «ходіння навпростець» А. Ф. Ґрабського (1964), для якого «„Aper et Armilla" – Вепр та Буг» (ймовірно тому, що вони «паралельні сусіди»).

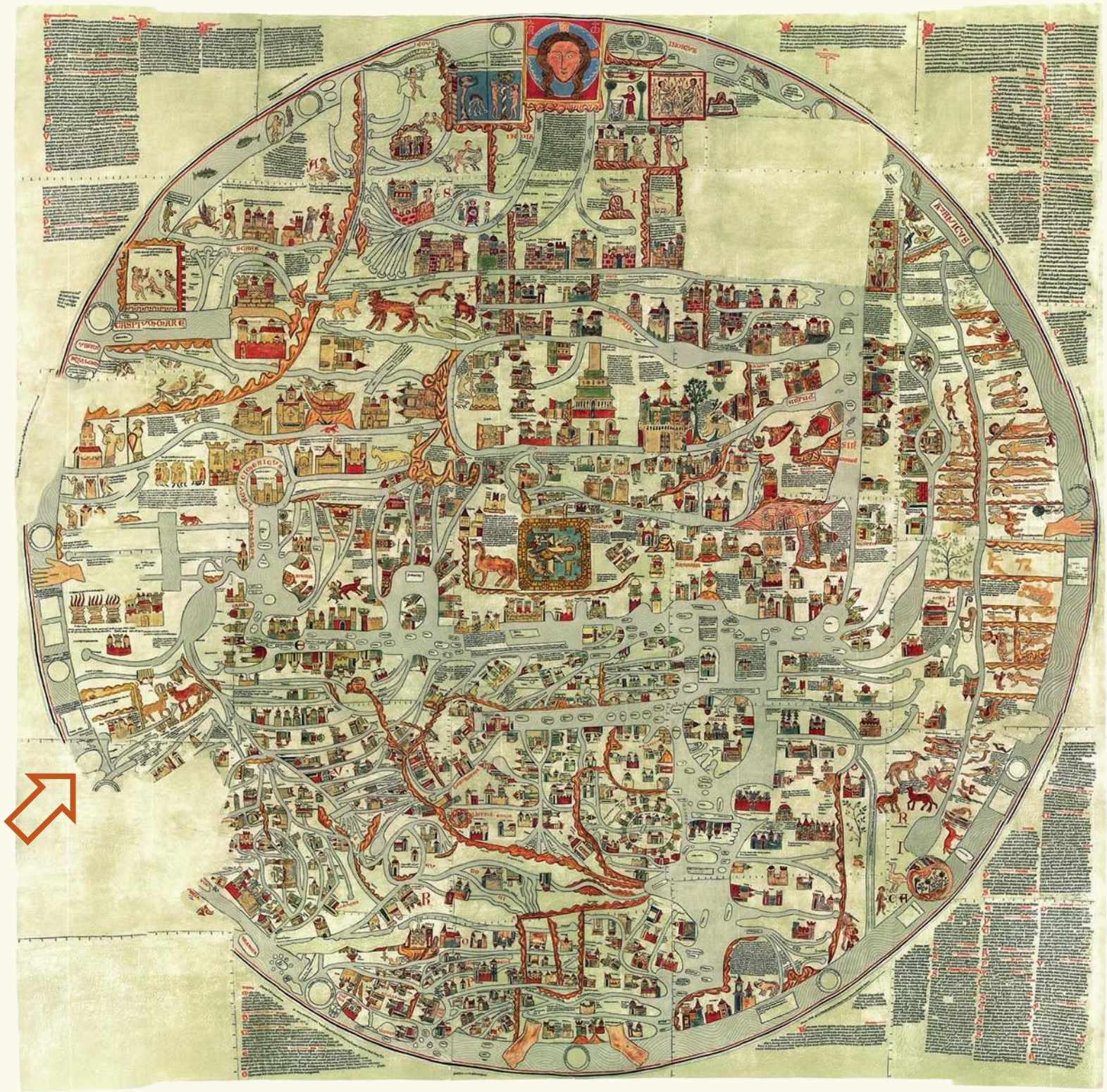
Запропонована Кентшинським «гра в асоціації» може нам підказати також інші розв'язки, адже їх автором міг бути й сам Ґервазій, а тут можливі дві асоціативні пари. Перша це безпосередня асоціація *armilla* – Нарва (чи похідна від неї польська форма Narew). Друга, так само безпосередня та «на вухо», ґрунтується на цьому, що Ґервазієві, який довгий час проживав у Франції, з французьким браслетом (*bracelet*) могла асоціюватися назва Супрасль. Це, однак, небагато що змінює, адже Супрасль – притока Нарви, що пливе до неї паралельно, кільканадцять кілометрів північніше сьогоднішнього воєводського міста Білостока (Нарва опливає його з південного боку, ближче Більська). Що здогад дещо фантастичний – факт, але чи не меншою фантазією було те, що латинські книжники створили для назви *Русь* синонім *Ruthenia*, взявши за його основу ім'я галійського племені?

Різних історичних головоломок, в тому числі перетворених топографічних назв, які не піддаються достовірному розшифруванню, в колишньому письменстві чимало. Не знаю, чи комусь вкінці вдасться «розкусити», що за річка ця Armilla, все ж проблема цікава та спонукує до зацікавлення рідною історією. Інколи розгадка якоїсь мовної проблеми з'являється несподівано – київський філолог, що рокаами ламав голову над фразою *шуба-*

люба з народної пісні, приїхав на Підляшшя й тут місцеві старожили заспівали йому *шуба шубальова*, отже – *собольова*. То може й тут піти за піснею? Хоч би цією, що починається словами «В'ється, наче змійка, неспокійна річка...». Це міг

eprasa.pl 3c34f0cc89

би бути аргумент за Нарвою, якої русло нижче Суража починає вигинатися справжніми зміїними зигзагами. Але ж так само пливе й Сян...

Після, гідних не лише імператорів, але й філософів, розваг-головоломок ще така географічна цікавинка з латинської частини Європи – карта з Ебсторф, що її автором деякий час вважали саме Ґервазія Тільберійського. Це твір з кола зображень, які на полотні (звідти їх назва *Mappa Mundi* – дослівно *полотно світу*), так і на пергаменті малювалися від VIII ст., та були своєрідними картографічними іконами. Служили вони перш за все для наочної ілюстрації християнського уявлення про світобудову – відомий творцям земний простір зображувався у формі облитого океаном округу з Єрусалимом у центрі, був також позначений Едем та інші біблійні місця, а географічні напрямки вказувало розіп'яте тіло Ісуса Христа (його голова, звісно, звернута на схід, тому північ, якщо порівняти з сучасними картами, обернута на 90° вліво). Ебсторфська *Mappa Mundi*, виконана, як зараз вважається, біля 1300 року, була найбільшим з відомих науці творів цього типу (близько 3,6 м заввишки), отже, знайшлось на ній місце також для теренів Королівства Русі, до того напис «Rucia regio», як і малюнок підписаний «Kiwen c[astrum]») – Замок Київ, розміщуються поряд з «тотемними» для Підляшшя і Полісся тваринами – лосем і туром, якого силует кількасот років пізніше стали вирізувати на міських печатках Більська.

Юрій ГАВРИЛЮК

eprasa.pl 3c34f0cc89

Союз українців Підляшшя

Допомога Україні

У **2023** році Союз українців Підляшшя продовжує акції допомоги та підтримки України, яка воює з Російською Федерацією.

У **лютому** до Більська прибули чергові транспорти з Фінляндії, спрямовані в Україну. У передачі гуманітарної допомоги посередничав Союз українців Підляшшя спільно з Фундацією Arhelan. Члени української організації та фундації, а також волонтери розгружували транспорт та завантажували його в дорогу в Україну.

Союз українців Підляшшя, Фундація «Наш вибір» з Варшави та група людей з Білостока були також задіяні в процес виробництва спальних мішків, які потрапили в Україну. Безпосередньо керували вони процесом забезпечення відповідними матеріалами, а також дизайном і пошиттям. Загалом в Україну доставили транспорт із 71 спальника екстра якості.

Уже рік Союз українців Підляшшя допомагає українським біженцям у регіоні та українцям в Україні, які воюють з російським агресором та страждають від жахливої війни, яку почала Росія. Майже від початку повномасштабної російської агресії члени підляської організації активно включаються у різноманітні форми підтримки, також у співпраці з волонтерами та організаціями з Фінляндії. За свою діяльність як Союз українців Підляшшя, так і його голова Марія Рижик отримали м.інш. подяку від Благодійної організація «Фонд РУЄВИТ» (*на фото внизу*).

«Думка» виступала в Латвії

3-5 лютого ансамбль «Думка» з Більська взяв участь в Українському кулінарному фестивалі у Вентспілсі в Латвії, шостому вже заході, організованому місцевим Українським товариством «Кобзар». Окрім виступу під час концертної частини, члени «Думки» приготували домашні страви з Підляшшя. Були сало, ковбаса та картопляна кишка, якою підляшани частували учасників заходу.

У концерті взяли участь українські, латвійські, білоруські та німецькі колективи. Виступали також солісти – біженці з України. Під час цьогорічної едиції було проведено акцію зі збору пожертв на закупівлю для Збройних сил України дорогих перев'язувальних матеріалів, автомобілів швидкої допомоги та автомобілів підвищеної прохідності для українських лікарів, які працюють поблизу зони бойових дій.

Ансамбль «Думка» було засновано з ініціативи Союзу українців Підляшшя у 2022 р. Його керівником є Юлія Панасюк з Рівного, яка після російського вторгнення в Україну потрапила до Більська. Свій дебют новий колектив мав на Фестивалі української культури на Підляшші «Підляська осінь 2022». Виїзд у Латвію був першою, та зразу дуже вдалою, закордонною поїздкою нового українського колективу.

Запусти в Дуб'яжині

18 лютого в сільській світлиці в Дуб'яжині відбулися українські запусти перед Великим постом, організовані місцевим колективом «Родина», який діє при Союзі українців Підляшшя. Виступили: Український ансамбль пісні і танцю «Ранок» з Більська, «Луна» з Парцьова, «Вервочки» з Вуорлі та господарі заходу – «Родина».

Позиція українського середовища

24 лютого оприлюднено «Позицію українського середовища Підляшшя у першу річницю вторгнення Російської Федерації в Україну». Це голос головних організацій, які об'єднують представників українського підляського середовища.

Під позицією підписалися лідери Союзу українців Підляшшя, Українського часопису Підляшшя «Над Бугом і Нарвою», Товариства Спадщина Підляшшя,

eprasa.pl 3c34f0cc89

Товариства друзів скансену в Козликах та Підляського наукового інституту. Це форма підтримки героїчної боротьби української держави та нації проти відкритого нападу Російської Федерації, який почався **24 лютого 2022 р.**, засудження агресії, а також форма протесту проти жахливих воєнних злочинів Росії. Текст доступний на 3-й стор.

Маніфестація в річницю російської агресії

24 лютого коло міської Ратуші в Більську-Підляському відбулася маніфестація в річницю вторгнення Росії в Україну (*на фото*). Були виступи представників українського середовища Підляшшя, запрошених офіційних гостей та біженців з огорнутої війною України. Зі словом до присутніх звернулися м.інш.: Марія Рижик, голова СУП, більський віцестароста Пйотр Божко, д-р Григорій Купріянович, директор Підляського наукового інституту, а також Ян Радкевич, діяч Права і Справедливості. Позицію українського середовища Підляшшя у першу річницю вторгнення Російської Федерації в Україну зачитав д-р Андрій Артем'юк, заступник голови СУП. Воєнні біженки, які зараз проживають у Більську, ділилися своїми переживаннями та дякували за допомогу.

З українським репертуаром виступили: вокальна група Українського ансамблю пісні і танцю «Ранок» з Більська та новий колектив, що діє під опікою Союзу українців Підляшшя – «Думка» з Більська. Заспівали також українські біженці.

На зустрічі були присутні більські підприємці, більщани та жителі довколишніх сіл – ті всі, які хотіли висловити свою солідарність з українським народом та протестувати проти війни. Присутні могли подивитися світлини, які документували акції допомоги мирному населенню та українській армії, проводжені в Більську. Був також прапор від українських військових, переданий до Більська.

Організатором події був Союз українців Підляшшя.

Заняття у рамках «До джерел»

У **березні** діти з українських класів Початкової школи № 4 ім. А. Міцкевича в Більську брали участь у різноманітних заняттях у рамках програми «До джерел».

eprasa.pl 3c34f0cc89

3 березня учні класів VIa, VIIIa і VIIIb могли послухати доповіді про історію та українські говірки території між Бугом і Нарвою. **21 і 28 березня** в рамках програми «До джерел» українські учні більської «четвірки» побували на майстер-класах у Музею Обох Народів у Більську. Брали вони участь в майстер-класах з малювання народних рушників, на яких використано традиційні узори з Більська і навколишніх місцевостей (*на фото*). З черги **29 березня** українські діти виїжджали до Музею війська у Білостоці.

Заняття проходили в рамках проєкту Союзу українців Підляшшя «Майстер-класи української культури для дітей і молоді «До джерел»» дякуючи дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП.

Танцювальні заняття «Гілочки»

31 березня в Ґмінному осередку культури в Черемсі відбувся відкритий урок українських танців місцевого українського дитячо-молодіжного ансамблю «Гілочка», який діє при Союзі українців Підляшшя. Хореографом групи є Вікторія Гарасим'як із Рівного в Україні, керівником «Гілочки» – Ірина Вишенко. Це продовження занять танцювальної групи, які відбувалися у минулому році.

Навчання традиційних українських танців реалізується завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП та бюджету Підляського воєводства в рамках проєкту Союзу українців Підляшшя.

Підляський науковий інститут

Бібліотека Інституту збагатилася новим виданням проф. Григорія Аркушина

Бібліотека Підляського наукового інституту збагатилася новим цінним виданням – книжкою проф. Григорія Аркушина з Луцька. «Матеріали до Словника українських говірок Підляшшя» (Луцьк 2022). Видання містить лексику з південно-східної частини Підляського та північно-східної Люблинського воєв. У «Матеріалах...» понад 2 700 словникових статей та ще декілька сотень їх фонетичних варіантів. Представлено лексику, записану автором в кінці XX та поч. XXI ст. з 10 місцевостей Південного та 29 місцевостей Північного Підляшшя. Крім давніх підляських лексем, уміщені також полонізми, русизми, які вживають сучасні корінні мешканці у своєму мовленні.

Бібліотека Підляського наукового інституту створюється від початку його діяльності. Її існування фінансується завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації.

Підляський науковий інститут співорганізатором конференції «Сакральне і туризм»

Підляський науковий інститут став співорганізатором Міжнародної науково-практичної конференції «Сакральне і туризм», яка відбудеться **28 квітня 2023 р.** Членом Ради конференції став директор Підляського наукового інституту – д-р Григорій Купріянович, а членом Оргкомітету – заступник директора ПНІ – Юрій Гаврилюк.

Організаторами конференції є також Катедра країнознавства та туризму Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, Варшавський університет, Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, Волинський національний університет ім. Лесі Українки, Луцький національний технічний університет, Ужгородський національний університет, Київський національний лінгвістичний університет, Вінницький державний педагогічний університет ім. Михайла Коцюбинського та Інститут досліджень діаспори.

VI конференція «Берестейський мир…» за участю дослідника ПНІ

4-5 лютого відбулася в Бересті та у форматі онлайн VI Міжнародна науково-практична конференція «Берестейський мир. Народи Східної Європи і Кавказу». Це важливий науковий захід українського середовища Берестейщини, від років організований представником української громади Берестя істориком Віктором Місіюком.

Як кожного року, доповіді виголошені під час конференції стосувалися не лише проблематики самого Берестейського миру та безпосереднього контексту заключення цього міжнародного договору, але також інших тем, пов'язаних передусім з культурою, мовою, традицією та історією Берестейщини і суміжних регіонів.

Серед учасників конференції онлайн був директор Підляського наукового інституту д-р Григорій Купріянович. Під час засідань секції «Регіональна культура, нова і новіша історія» представив він доповідь «Мета та напрямки діяльності Підляського науко-

eprasa.pl 3c34f0cc89

вого інституту (2018-2023)». Доповідь супроводжувалася мультимедійною презентацією про діяльність Інституту за п'ять років його існування.

Відбулося засідання Наукової ради ПНІ

15 лютого відбулося у форматі онлайн засідання Наукової ради Підляського наукового інституту. Це орган Інституту створений з консультативною та опінієдавчою метою. Головою Наукової ради є д-р габ. Роман Висоцький, проф. УМКС; її членами є також: д-р габ. інж. Василь Крупич, проф. БП; д-р Григорій Купріянович; проф. д-р габ. Василь Назарук; д-р Микола Рощенко.

Засідання Ради відкрив її голова проф. Р. Висоцький, який вказав на вагомість цього органу у функціонуванні ПНІ як наукової структури. На початку засідання директор Інституту д-р Г. Купріянович представив інформацію про діяльність ПНІ за минулі роки. Згодом проведено живу дискусію про роль Наукової ради в діяльності ПНІ. Обговорено також пропозиції до планів діяльності Інституту в майбутньому.

Бібліотека Інституту збагатилася виданнями Фонду Просвіта

Бібліотека Підляського наукового інституту збагатилася освітніми виданнями Фонду Просвіта з Валча. Фонд видає численні публікації, які допомагають у дидактичному процесі навчання української мови і культури та історії України учнів з української національної меншини в Польщі. Він вивчає також стан навчання української мови як мови національної меншини та готує матеріали для процесу вдосконалення вчителів української мови.

Подаровані бібліотеці Інституту видання Фонду Просвіта різноманітного характеру. Два із них це навчальні гри: «Гра у слова» та вікторина «Україна та українці». Два інші видання – це рапорт Фонду Просвіта про «Навчання української мови у Польщі», підготовлений на Український освітній конгрес, що проходив восени м.р., а також черговий випуск «Освітнього журналу Фонду Просвіта» (№ 3/2022).

5-а річниця реєстрації Товариства «Підляський науковий інститут»

22 лютого минула п'ята річниця діяльності Підляського наукового інституту. **22 лютого 2018 р.** рішенням Районного суду в Білостоці зареєстровано Товариство «Підляський науковий інститут». Відтоді формально почав діяльність новий науково-дослідницький суб'єкт українського наукового середовища Підляшшя.

Товариство створено під час засновницьких зборів, що відбулися **17 серпня 2017 р.** в Більську на Підляшші. Виникла тоді організація, метою якої є дослідження історії, культури та документування життя української громадськості Підляшшя, популяризація знань про Підляшшя, навчально-освітня діяльність, організація наукового, громадського та культурного життя української громади, а також діяльність для збереження та розвитку української культури.

Ідея створення українського наукового закладу на Підляшші від багатьох років з'являлася серед лідерів місцевої української громади та осіб родом з Північного Підляшшя, які займалися наукою. Сильно прозвучала в 2017 р. під час відзначень 25-річчя Союзу українців Підляшшя, найстаршої і найважливішої організації української громадськості регіону. Саме ці відзначення показали, що існує вакуум у сфері системного вивчення не лише історії, культури і мови Підляшшя, але також недавньої історії українського пробудження на Північному Підляшші.

Д-р Григорій Купріянович виступив у телепередачі «Петро Могила та його історія»

Науково-дослідний працівник Підляського наукового інституту д-р Григорій Купріянович виступив у телепередачі «Петро Могила та його історія». Передачу підготувала Екуменічна редакція Польського телебачення. Її трансляція відбулася **7** та **13 березня** на каналах Польського телебачення. Передача доступна на сайті Польського телебачення.

Д-р Григорій Купріянович підкреслив, що митрополит Петро (Могила) був не лише однією з найвидатніших постатей в історії Православної Церкви в Київській митрополії, але й однією з найважливіших постатей релігійного життя Європи у XVII ст. Дослідник зазначив, що діяльність митрополита була дуже різноманітною. Він упорядкував внутрішнє життя Православної Церкви у Речі Посполитій після кількох десятиліть хаосу, викликаного відсутністю правового статусу внаслідок переслідувань після Берестейської унії. Багато уваги приділяв освіті духовенства та вірних, підготовці та виданню богослужбових книг.

Закінчився набір праць на конкурс «Пішемо по-своєму»

31 березня закінчився набір праць на перший Підляський літературний конкурс «Пішемо по-своєму», організований Підляським науковим інститутом у партнерстві з Союзом українців Підляшшя. Прислано на нього кількадесят літературних творів кільканадцяти авторів.

Праці мають різноманітний характер. Знайшлися серед них поетичні, драматичні і прозові твори (передусім оповідання та спогади). Для запису українських говірок Підляшшя автори використали різні способи запису – як кирилицю, так і латинку.

Конкурс відбувається як одна із трьох дій публічного завдання «Промоція української мови та культури Підляшшя», що фінансується з коштів Національного інституту свободи – Центру розвитку громадянського суспільства в рамках Урядової програми Фонд громадських ініціатив NOWEFIO на 2021-2030.

Розпочались праці журі Підляського літературного конкурсу «Пішемо по-своєму»

Під кінець **березня** розпочались праці журі Підляського літературного конкурсу «Пішемо по-своєму», організованого Підляським науковим інститутом у партнерстві з Союзом українців Підляшшя. До складу журі увійшли 4 особи: Євгенія Гаврилюк – українська підляська поетеса з Більська, член Національної спілки письменників України; Людмила Лабович – журналістка, філолог і дослідник підляських говірок, секретар Підляського наукового інституту; Любов Фроляк – мовознавець-діалектолог, дослідниця українських го-

eprasa.pl 3c34f0cc89

вірок, науково-дидактичний працівник Кафедри слов'янського мовознавства Інституту Мовознавства і Літературознавства Університету Марії Кюрі-Склодовської в Люблині (*на фото*); Наталія Бабіна – українська письменниця родом з Берестейщини.

Праці журі триватимуть від **березня** до **червня 2023 р.** Члени журі ознайомляться з присланими на конкурс працями, поділять їх на категорії і визначать лауреатів. Проголошення результатів конкурсу планується на **червень 2023 р.**

Товариство Спадщина Підляшшя

«А вже весна, а вже красна»

11-12 березня у Супрасльській академії в Супраслі відбулися майстер-класи українських багатоголосних пісень «А вже весна, а вже красна». Повела їх українська співачка і етномузиколог Тетяна Сопілка.

Темою дводенних зустрічей були обрядові, ліричні та релігійні пісні весняного періоду з традицій центральної, східної та південної частин України. У рамках занять, крім розучування пісень, проводилася робота над технікою дихання, артикуляцією, ритмом, фразуванням та манерою виконання, характерною для окремих регіонів України.

У співочій зустрічі взяли участь виключно жінки – загалом 12 осіб, тому й репертуар був жіночий.

Організатором події було Товариство Спадщина Підляшшя.

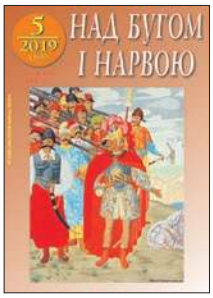
ред.

Фото Ю. Гаврилюка, А. Ґізи, Л. Лабович

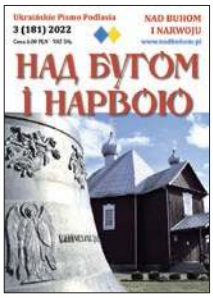

KOLPORTER

Na Podlasiu nasze pismo można kupować w kioskach i innych punktach sprzedaży prasy firmy „Kolporter" na terenie powiatu bielskiego, hajnowskiego, siemiatyckiego oraz miasta Białegostoku (np. w sklepach Arhelan, PSS Społem), a także w Centrum Kultury Prawosławnej w Białymstoku. W innych województwach: w Białej Podlaskiej, Chełmie, Gdańsku, Gorlicach, Górowie Iławeckim, Krakowie, Legnicy, Lublinie, Łodzi, Olsztynie, Przemyślu, Rzeszowie, Sanoku, Szczecinie, Warszawie, Włodawie, Wrocławiu. Najpewniejszy sposób to oczywiście prenumerata.

Український часопис Підляшшя «Над Бугом і Нарвою»
Ukraińskie Pismo Podlasia „Nad Buhom i Narwoju"

Виходить шість разів у рік ❖ Ukazuje się sześć razy w roku
PL ISSN 1230-2759

ul. Kryniczna 14, 17-100 Bielsk Podlaski, skr. poczt. 77
nadbuhom.pl nadbuhom@nadbuhom.pl (+48) 502 565 547

Редакція: Юрій Гаврилюк (головний редактор), Вікторія Гаць, Андрій Єкатеринчук, Людмила Лабович (секретар), Анна Паб'ян, Юрій Плева.
Redakcja: Wiktoria Gać, Jurij Hawryluk (Jerzy Gawryluk – red. nacz.), Andrzej Jekaterynczuk, Ludmiła Łabowicz (sekretarz), Anna Pabjan, Jerzy Plewa.

Видавець/Wydawca: Союз українців Підляшшя / Związek Ukraińców Podlasia, ul. Kryniczna 14, 17-100 Bielsk Podlaski, skr. poczt. 77 E-mail: biuro@zup.org.pl WWW: zup.org.pl

Zrealizowano dzięki dotacji z budżetu państwa ❖ Зреалізовано завдяки дотації з державного бюджету РП.
Publikacja wyraża jedynie poglądy autora/ów i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji ❖ Публікація виражає лише погляди автора/ів і не може ототожнюватися з офіційною позицією Міністра внутрішніх справ і адміністрації.

Не всі думки висловлені на сторінках нашого часопису віддзеркалюють погляди редакції. ❖ Nie wszystkie opinie wyrażone na łamach naszego czasopisma wyrażają poglądy redakcji.

Не замовлених матеріалів не повертаємо. Редакція залишає за собою право редагувати, скорочувати тексти та змінювати заголовки. За зміст поміщених реклам та оголошень редакція не відповідає. ❖ Materiałów nie zamówionych redakcja nie zwraca i zastrzega sobie prawo ich redagowania, skracania oraz zmiany tytułów. Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za treść zamieszczonych reklam i ogłoszeń.

Andare Studio Grafiki i Reklamy, ul. Senatorska 40/91, 00-095 Warszawa. Nakład: 1200 egz.

eprasa.pl 3c34f0cc89

ПЕРЕДПЛАТА – 2023 – PRENUMERATA

Річна передплата на території Польщі коштує 60,00 злотих (PLN). (6 номерів). При замовленні передплати за коротший період число номерів треба помножити через 12,00 злотих. Архівні номери – 3 зл. (один номер) + витрати на доставку. **Річна передплата** в Україну та Білорусь – 100,00 PLN. **Річна передплата** у інші держави – 40 EUR або $50,00, або їхня рівновартість (авіапошта).

Банківський рахунок видавця: Związek Ukraińców Podlasia, ul. Kryniczna 14, 17-100 Bielsk Podlaski, 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402 (у назві платежу просимо вказати ім'я, прізвище і точну адресу для висилки та період, якого стосується платіж).

Формат номера для перерахунків з-за кордону:
PKOPPLPW PL 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402.

Вплати з-за кордону просимо виконувати лише безпосередньо на банківський рахунок. Про інші варіанти, будь ласка, заздалегідь домовляйтеся з Видавцем.

Організації, парафії та інші колективи можуть робити замовлення потрібної кількості примірників за окремою домовленістю про умови пересилки і оплати. З усіма запитаннями звертайтеся на е-адресу nadbuhom@nadbuhom.pl, номери телефонів (+48) 502 565 547 або 609 048 496, або пишіть листи на адресу Видавця.

Roczna prenumerata krajowa kosztuje 60,00 zł (PLN). W przypadku prenumeraty na okres krótszy liczbę numerów należy pomnożyć przez 12,00 zł. Numery archiwalne – 3 zł (sztuka) + koszt wysyłki.

Roczna prenumerata Ukraina i Białoruś – 100,00 PLN.

Roczna prenumerata do pozostałych krajów – 40 EUR lub 50 USD (poczta lotnicza).

Rachunek bankowy wydawcy: Związek Ukraińców Podlasia, ul. Kryniczna 14, 17-100 Bielsk Podlaski, 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402 (w tytule wpłaty prosimy podać imię, nazwisko i adres, na który ma być wysłana prenumerata oraz okres, którego dotyczy wpłata).

Format rachunku bankowego dla wpłat z zagranicy: PKOPPLPW PL 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402. Wpłat z zagranicy prosimy dokonywać wyłącznie na rachunek bankowy. Inne formy należy uzgadniać z Wydawcą.

Z pytaniami w sprawie prenumeraty indywidualnej, zamówień grupowych oraz pomocy w rozpowszechnianiu prosimy zwracać się na adres e-mail nadbuhom@nadbuhom.pl, numery telefonów (+48) 502 565 547 lub 609 048 496, a także listownie.

